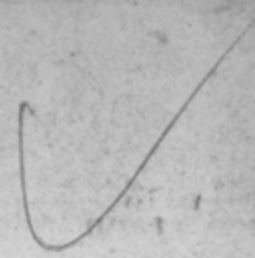

III 1047

CONVORBIRI LITERARE

✓ LXVII — 4

*Don. P. Moldovan
G. Misoara
9. III. 1934*

APRILIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FUNDATĂ DE «JUNIMEA» LA 1 MARTIE 1867

Director

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

Comitetul de redacție:

ION I. CANTACUZINO, D. COMAN,
MIRCEA ELIADE, MIRCEA FLORIAN,
C. GEROTA, R. HILLARD, GH. LAZĂR,
C. NOICA, NICOLAE PETRESCU, H. H.
STAHL, ALEXANDRU-CHRISTIAN TELL,
SANDU AL. TZIGARA-SAMURCAȘ, MIR-
CEA VULCĂNESCU, PAUL ZARIFOPOL.

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Str. Wilson Nr. 1. București

*Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze
volumele sunt rugați să le trimită Redacției*

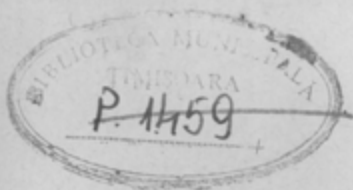
CONVORBIRI LITERARE

LXVII — 4

Joni St. Holdeanu
Timişoara
9. VII. 1934.

1458

APRILIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

APRILIE 1934

	Pagina
<i>Liviu Rebreanu:</i>	Ianuarie 295
<i>Mircea Eliade:</i>	Glosse pentru omul nou 302
<i>Emil Gulian:</i>	Cielu din «Duh de Basm» 306
<i>Constantin Fântâneru:</i>	Moartea anotimpurilor 311
<i>Ilariu Dobridor:</i>	Intelectualitate și cultură 322
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Columna Traiană 331

CRONICI

<i>Al. Busuiocanu:</i>	Forme și colori 337
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Corcirea ouălor de Paști 341
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Fresca proaspătului D. Prof. Oprescu 344
<i>Henri H. Stahl:</i>	Culegeri de folklor 346
<i>Dumitru Cristian Amzăr:</i>	Ce înseamnă a învăța filosofie 349

IDEI, FAPTE, OAMENI

Răvașul lui Carageale către P. Missir. — Tradiționalism fără tradiție sau bonjurism gen 1934? — Cea mai nouă generație... — Parastasul «modernismului». — Pe marginea revistelor românești din Ardeal. — Din reformele d-lui ministru de finanțe, Victor Slăvescu. — Alain.

CĂRȚI, REVISTE

Romanul unei generații: «Întoarcerea din rai», de Mircea Eliade. — O «ediția doua»: «Velerim și Veler Doamne», de Victor Ion Popa. — O sumă poetică: «Pasărea de lut», de Ion Pillat. — O antologie ciudată: a «imaginilor»! — Un debut: «Lumini în interior», de Ștefan Dima. — M. Eminescu: Poèmes Choisis, trad. par L. Barral. — Petru Comarnescu: America văzută de un tânăr de azi. — D. Russo: Cronica Moldovei de N. Chiparissă. — I. E. Torouțiu: Volumul IV din Studii și Documente. — Profira Sadoveanu: Mormolocul. — Un model de probitate științifică! — Din arhiva lui Dumitru Brătianu. — Revue de littérature comparée, XIV. — Buletinul Institutului American din România. — Familia.

IANUARIE¹⁾

1.

— Șapte!.. Opt! continuă Bebe, implacabil și sigur ca o mașină de calculat.

Încleștarea îmbrățișării era sufocantă și totuși Liana ar fi vrut să nu se sfârșească niciodată. O dureau crâmpetele de gânduri care-i aminteau că trebuie să se sfârșească îndată, că nu mai sunt decât câteva secunde. Clipele acestea numărate de bătaia gongului tainic și de glasul micului frate i se păreau cele mai fericite din toată viața ei trecută și viitoare... Când răsună a unsprezecea lovitură brațele ei se desprinseră singure de pe gâtul lui și buzele se deslipiră șoptind imperceptibil:

— Destul...

— Douăsprezece! strigă Bebe deodată mai vesel, adăugând repede: La mulți ani!

Se făcu lumină. Casa se umplu de urări, de ciocniri de pahare, de strigăte glumețe și de râsete. Remus îi ură s'o vază licențiată în anul nou.

— Nu-ți doresc să te măriți încă! urmă dânsul. Ar fi păcat de o fată așa de frumoasă să se mărite prea curând și să devie proprietatea cine știe cărui ursuz de bărbat!

Liana surâse și se întoarse la Dandu care stătea cu paharul în mână.

— Să ai noroc mult și să ți se îplinească toate dorințele! îi zise ea privindu-l în adâncul ochilor.

— Eu numai pe tine te doresc! murmură aviatorul înăbușit.

Tinca își începu activitatea cu mare râvnă. D-na Rosmarin o urmărea cu atenție, îi mai făcea câte un semn și în același timp îndemna pe toată lumea să se servească laudând mâncările cu o

¹⁾ Fragment din romanul, inedit, „Jar“.

modestie care spera complimente... Numai Mircea era din ce în ce mai nerăbdător, chiar observă, spre dezolarea Didinei, că serviciul e prea adormit și, așa n'are să se sfârșească masa nici până la ziuă.

— Ai răbdare, Mircea dragă! zise în cele din urmă d-na Rosmarin amărită că-i indispuie mosafirii. N'ai frică, ajungeți la timp la Gavrilești!.. De ce să ne strici petrecerea?

Mircea bombăni ceva în farfurie, tăcu un răstimp, dar imediat după friptură reîncepu:

— Ei, gata, băieți!.. Haidem să mergem că ne apucă aici dimineața!

— Nu se poate până nu ne aflăm norocul din biletele de plăcintă! interveni glumind Liana bucurându-se astfel pe maică-sa.

Liana de altfel se simțea atât de bine că nici n'ar mai fi plecat dacă ar fi rămas și Dandu. Avea o teamă că acolo nu va mai putea fi așa de aproape de el sau că se va întâmpla ceva încât are să se destrame farmecul care îi învăluia acum toate într-o fericire de vis.

Biletele de plăcintă, oferite pe o tavă mică de argint, fură cetite de d-na Busuioc, sentimental și poetic, stârnind râsetele reclamate de împrejurări. Liana ar fi dorit ceva cu multă iubire și-i ieșeau tot lucruri triste, oricât le alegea. Când lui Mircea i se prooroci că-l paște burlăcia eternă, Liana observă ca o consolare pentru ea:

— Toate ies de-a'ndoaselea... Ce păcat!.. Nu-i așa, Dănduțule?

Surprins puțin de întrebare, locotenentul rîse, dar numai din gură, restul feței rămânând perfect serioasă:

— Indiferent!.. Acestea's lucruri care...

Între timp Tinca adusese o mașină de spirt și bucățele de plumb. Când văzu și astea Mircea izbucni, ridicându-se dela masă:

— Ei, nu!.. Dacă ne-am lua după mama, ne apucă aici Boboteaza!

Totuși mai trebui să stea căci mai ales fetele țineau să-și vadă viitorul în plumbul topit. Ca să arate că a hotărît să plece chiar singur la nevoie, își luă paltonul și privi îmbrăcat figurile ce se cristalizau din plumbul răsturnat în farfuria cu apă.

— Uite ce coroniță frumoasă i-a dat Liane! exclamă d-na Rosmarin, mișcată. Oare ce-o fi însemnând coronița?

— Ce să însemne coronița la o fată? zise d-na Gotcu. Cununie!

— Se duce, se duce fata! strigă maiorul Antonescu. O să jucăm curând la nuntă!

Liana ar fi vrut să se uite la Dandu, dar nu îndrăsnea de rușinea celorlalți. De altfel Mircea întrerupse conjecturile mai ample, declarând categoric:

— Dacă nu veniți, eu plec singur!..

— Lăsați-l, frate, că omul așa-i când e cu dragostea! făcu d-na Gotcu. Hai, duceți-vă, copiii, cu toții, să scăpăm de voi, să ne încercăm și noi norocul! Cine-a pomenit revelion fără nițel joc de cărți?

Tinerii se urniră, zoriți necontenit de Mircea. Se imbarcară într'un automobil, claie peste grămadă, toți câți erau. În câteva minute se aflară în Strada Frumoasă unde stătea Gavrilescu. Fură primiți cu urale sgomotoase. Angela, amețită puțin de șampanie, într'un elan de voie bună îi răsplăti pe toți cu câte o sărutare. Văzând că și pe Dandu îl îmbrățișează, Liana simți un ac în inimă.

Casa era plină de tineret. Trei lăutari cântau neobosiți în salon pentru dansatori. Gavrilescu își plimba jovialitatea dintr'o cameră în alta, fericit de fericirea fetelor lui.

Imbrățișă pe Mircea cu efuziune, iar pe Liana o sărută pe frunte, urându-i tot atâta noroc cât dorește odraslelor sale. În vreme ce îi mulțumea și-i transmitea salutările părinților, Angela veni vijelios și aruncându-se în brațele lui Dandu zise cu entuziasm:

— Hai să dansăm, Victoraș!.. Grozav îmi place să dansez cu tine! Tu ești cel mai bun dansator și te potrivești cu mine ca o mănășă!

Ofițerul avu o ușoară ezitare. Aruncă o privire Lianeii ca o scuză că n'are ce face. Angela îl luă. Dispărură îmbrățișați.

— Tare-i sglobie și nebunatăcă fata asta! observă Gavrilescu zâmbind încântat. Ce să-i faci? Așa e tinerețea!.. Să petreceți cât sunteți tinere, că pe urmă Dumnezeu știe ce-o să fie!

Câțiva băieți dădeau târcoale Lianeii. Alese pe Remus. El era acum mai comod pentru ea. O revoltă înăbușită îi clocotea în suflet. Gestul Angelei i se părea o sfidare jignitoare. Regreta amar că a plecat de acasă unde a fost atât de fericită. Dacă i-ar fi spus lui, poate că și el ar fi preferat să rămâie acolo. Se gândea ce să facă? În orice caz i-ar fi insuportabil să petreacă în casa asta unde de cum a trecut pragul a trebuit să-și piarză toată mulțumirea sufletească. De nu s'ar fi jenat de invitații pe care abia i-a părăsit, s'ar fi întors acasă.

— Ai vreo nemulțumire? o întrebă Aleman observându-i schimbarea și mai ales tăcerea.

— Nu, zâmbi Liana. Dar sunt cam obosită... Am alergat atâta azi...

Dansul următor veni Dandu, scăpat anevoie din brațele Angelei. Il examinează ca și când ar fi vrut să vadă dacă a dansat cu plăcere cu cealaltă. Era puțin încălzit, cu respirația grăbită. După câțiva pași, lipindu-se de el ca de un scut protector, murmură cu gura aproape de urechea lui:

— Dansează bine Angela?

Nu-i văzu figura, numai glasul i-l auzi, nepăsător:

— E... nu mă interesează acuma Angela...

Răspunsul i se păru dulce ca o declarație de amor. Iși gustă un răstimp satisfacția, apoi reluă cu altă voce, de răsfăț:

— Nu-mi place de loc aici, Dânduțule... Nu mi-e simpatică nici casa, nici...

— Atunci să ne ducem în altă parte... Vrei? zise el întorcând fața spre ea cu o expresie plină de tandrețe învăluitoare.

— Da! șopti Liana bucuroasă ca și când i-ar fi oferit o mare dovadă de dragoste. Dar să nu observe Gavriileștii, n'ași vrea să-i ofensăm...

Fiind multă lume și gălăgie, reușiră lesne să se strecoare în vestibul, să se îmbrace repede și să iasă afară, nevăzuți decât de femeia care făcea serviciul de garderobieră. Dandu îi luă brațul. Ajunseră curând în Calea Victoriei și porniră spre centru. Pășeau cu băgare de seamă pe lunecușurile ce întrerupeau zăpada de pe trotoar. Nu vorbeau nimic. Liana își auzea bătăile inimii, deși se simțea liniștită și bucuroasă parc'ar fi plecat la patinaj. Un vânt aspru șuera cu variații ca un plâns prelung, involbura praf de zăpadă înghețată, îi împingea din spate grăbindu-i către ținta necunoscută. Automobilele goneau cu mușterii gălăgioși. La Calea Griței șoferii sgribuliți pe mașinile în stație îi salutară cu întrebări de claxon. Din restaurante răbufneau glasuri încălcite cu melodii de beție. Pietonii rari umblau gesticulând larg și vorbind tare ca și când s'ar fi certând. Un bătrân voios și duhnind a băutură, pe trotoul din fața Ateneului, se opri, îi examinează curios și le strigă jovial:

— Poftă bună la dragoste, fraților, și să vă fie cu noroc!

Liana vedea și auzea toate și totuși avea impresia că plutește într-o lume străină, straniu de ispititoare. Cunoștea strada, casele, magazinele și totuși i se păreau necunoscute, ca niște lucruri ireale

între care ea singură trăește real împreună cu omul de alături a cărei atingere îi comunică un simțământ de supremă vrajă.

Pe trotuarul Cafenelei Corso întoarseră capetele, întrezărind înlăuntru decolteuri de femei, figuri zâmbitoare și lucioase, auzind sunetele muzicii filtrate prin geamurile luminoase. Nu se întreba nunde merg, nici nu-i trecea măcar prin minte asemenea întrebare, parcă ar fi avut certitudinea inconștientă că vor ajunge unde trebuie și când trebuie. Observă că în Piața Palatului traversează spre Strada Academiei, dar numai ca în vis, uitând imediat și fără să recunoască aievea locurile. Curând cotiră pe Strada Regală și apoi deodată simți că s'au oprit. Era o casă mare, cu multe etaje, cu o poartă imensă de fier forjat ca intrarea unui templu. Auzi glasul lui Dandu, foarte moale și parcă duios:

— Aici stau eu... La etajul al doilea... Vrei să ne urcăm?

Liana nu șovăi de loc. Iși simțea obrații umezi de firele de zăpadă topite parcă ar plânge fără să-și dea seama. Murmură abia perceptibil:

— Da...

Intră pe poartă, în gangul întunecos. Nu-și simțea pașii. Era ușoară ca un fulg în vânt.

2.

Din greșeală și din somn încuiaseră ușa holului spre scara subsolului; și Tincă nu mai putea trece să deschidă Lianeii care suna îndelung la marchiză. Trebui să se scoale din pat Rosmarin, deșteptat din prima toropeală.

— Ei vezi, asta nu-mi place mie, modernismele astea, bombăni bătrânul dându-i drumul prin întuneric. Fata să fie fată, nu să umble noaptea cine știe unde și să-mi vie acasă la ziuă...

— Așa e noaptea revelionului, tată dragă, nu te enerva... N'am venit singură, m'au adus...

Vorbea atât de blând și de drăguț încât Rosmarin se muiă și-i zise iertător:

— Apoi și noi numai adineauri ne-am culcat, pe la 4, că coana Raluca greu se ridică dela cărți, când pierde mai ales... Acuma nu știu cât o fi ceasul...

În aceeași clipă pendula din sufragerie începu să bată: șase.

— Ai, dute și te odihnește că trebuie să fii frântă și tu! urmă bătrânul cuprins deodată iar de somn și trecând în dormitor.

— Noapte bună, tată dragă! zise Liana amintindu-și ca prin vis că a văzut un cadran cu minutarele indicând trei fără zece când a pătruns la el.

În salon era calduț cum îi plăcea ei. Intoarse comutatorul. În momentul când se aprinse lumina, afară se auzi o chemare întreită de claxon și apoi demarajul unui automobil. Liana rămase pironită locului ascultând semnalul convenit cu el care aștepta în mașină. Îi trimise o sărutare duioasă apăsându-și degetele pe buze sigură că în aceeași frântură de secundă face și el același gest de emoție.

Își simțea întreaga ființă atât de răscolită încât voia să adoarmă cât mai curând, să prelungească cât mai mult moleșeala bucuriei continue care o stăpânea. În câteva minute se găsi în așternutul alb și imaculat și apoi, înainte ca gândurile multiple ce se vâltorau în adâncimile tulburi ale conștiinței sale să poată răzbi la suprafață, pleoapele i se închiseră singure...

Se deșteptă pe la amiază. Cea dintâi privire îi alunecă pe un mănunchiu bogat de trandafiri roșii, așezat frumos și binișor de maică-sa, ca să nu-i tulbure somnul, pe un taburel lângă patul ei. Se ridică, luă florile, le strânse la piept și le sărută pe rând fără să simtă înțepăturile ghimpilor.

— Dela el!.. Dela el!.. Dragul meu! murmură dânsa năpădită brusc de toate amintirile nopții.

Nu se deslușeau totuși amănunte care, înșirate și depănate să se închege și să alcătuiască un eveniment. Era un cristal cu fațete infinite și care toate împreună răspândeau o scânteie continuă. Poate mai târziu când timpul va șterge luciul sentimentelor va putea despica momentul ceea ce azi e o năvală unică, impetuoasă. Ici colo revedea acum numai ochii lui care implorau și porunceau atât de stăruitor că inima ei tremura de o înduioșare fără margini. Și pe urmă transformarea subită a înduioșării în extaz de abandonare și prăbușiri. Parcă aluneca vertiginos, fără posibilitate de oprire, printr'un vid nesfârșit, spre o lume nebănuită unde nu poate ajunge decât purificată și destrămată de toate aderențele truștii.

Acuma, revenindu-i în amintiri simțământul acela dulce și uciător, își dădea seama că l-a mai trăit sub altă formă și cu alte efecte când a descifrat întâia oară la pian nocturna neterminată de Chopin. Dela primele măsuri succesiunea tonurilor dureroase a început să îi răscolească sufletul atât de intens că a trebuit să se

întrerupe simțind că vibrațiile sunetelor îi pulverizau încet, încet, inima, gata să-și piardă cunoștința. Și de câteori încerca să reia nocturna aceasta, prăbușirea interioară plină de vrajă reîncepea mai intens, ispitind-o totuși, neconținut.

Intinse mâna după oglinjoara ovală. Avusese vag credința că n'are să se mai recunoască, atât de mult își simția ea schimbată întreaga ființă. Văzu aceeași figură drăgălașă, parcă nimic nu s'ar fi întâmplat. Doar roșul de pe buze era șters, buzele însăși puțin supte și privirea ochilor mai fierbinte și mai mângăioasă.

— Cum înșeală și oglinda! Își zise dânsa surâzându-și.

Observă pe sânul din partea inimii o pată vânată ovală.

— Asta e gura lui! se gândi înfiorată de plăcere. Și dinții lui, și... A fost înainte de... sau nu, nu, după... Nu mai știu... E al meu! Numai al meu! Pentru totdeauna!

Siguranța aceasta definitivă o simțea ca o biruință uriașă pe care ar fi vrut mult să o trâmbițeze lumii întregi, ca să fie învidiată și astfel să-și sporească voluptatea satisfacției...

Se îmbracă. Petrecea obișnuit ceasuri în fața oglinzii. Acuma însă stătu mai mult. Voia să fie mai frumoasă, mai nouă și mai ademenitoare, să aibe o surpriză când va veni să o ia.

De mâncare n'avea poftă, iar la masă nu tăcu niciun minut. Fericirea ei cerea să se manifeste măcar în cuvinte în care să fie amestecat și el cât mai des. Trecu pe urmă în odaia bunicii continuând a-i povesti amănunte mincinoase despre cum a petrecut toată noaptea, cu o siguranță care o uimea pe ea însuși. În mai multe rânduri însă se întrerupse, exclamând cu sinceritate descătușată:

— A, matină scumpă, de-ai ști cât sunt de fericită! Dacă ți-ași putea spune... A început și anul norocului meu, dragă matină, așa-i.

Dându veni pe la 4 să o ducă la patinaj. Era gata. Plecară imediat, ocolind Cișmigiul, să ajungă mai repede în Strada Regală.

Din când în când Liana îi șoptea ca un copil:

— Vrei!.. Vrei... Dânduțule?

Aviatorul râdea mulțumit.

LIVIU REBREANU

GLOSSE PENTRU OMUL NOU

Nu știu care este cea dintâi datorie a omului. Dar una din datoriile lui inevitabile este de a fi prezent, de a coincide cu viața. Trăirea aceasta în prezent, despre care s'a vorbit și s'a scris atât de mult, e în fond un lucru foarte simplu de înțeles; dar foarte greu de realizat. Căci a fi prezent nu înseamnă a trăi superstițiile prezentului, a te ține în pas cu *moda*. Moda este și ea o formă a istoriei; este istoria care se *consumă*, este viața care se realizează într-o formă oprită pe loc, la promovarea căreia au colaborat foarte multe cauze, pe care au alimentat-o foarte multe forțe — dar care acum se *realizează*, adică se consumă.

A trăi în prezent înseamnă a lua contact, direct și intim, cu forțele *nerealizate*, neformulate; a trăi istoria care se *face*, nu istoria care se *consumă*. De pildă, Revoluția rusă, astăzi, este realizarea unor forțe care au fost vii acum douăzeci sau treizeci de ani; când ideile și intuițiile noiei societăți au fost însămânțate. Intuiția *omului nou*, pe care au avut-o făuritorii Revoluției Rusești — aceea era istorie vie, istorie care se face. Formele societății rusești de astăzi sunt manifestări ale istoriei care se consumă. Ele ajung « modă », « tip », adică sunt cadre date, impuse dinafară individului, nu izvorâte din forțele neformulate ale sufletului colectiv.

Pentru oamenii care se străduiesc să realizeze într'adevăr acest prezent autentic, să coincidă cu istoria care se face; nevăzută, în jurul lor — nu încapă îndoială că ceasul de față cere, cu toată puterea și cu toată urgența, un *om nou*. Un om descătușat de superstițiile laice — mult mai primejdioase decât superstițiile religioase, de care l-au liberat alte revoluții precedente. Un om care să privească în față realitățile, să nu mai fugă de viață, (să nu mai fugă de « compromisurile », necesare, ale vieții ¹⁾ — mai ales).

¹⁾ Termenul acesta, de « compromisuri », trebuie explicat. El înseamnă: justă apreciere, realism, obiectivism. Să nu se mai ceară un absolut acolo unde realitatea nu-l poate accepta; în dragoste, de pildă, în politică, în viața socială, etc.

Un om despre care se poate spune foarte puține lucruri *acum*; care nu e formulat și nu poate fi formulat; dar pe care îl presimțim, îl intuim, îl așteptăm — tot așa cum era presimțit « omul nou » al epocii lui Alexandru, sau omul nou al Creștinismului, al Renașterii, al Revoluției Franceze.

Se poate spune despre el, precis, numai că *trebuie* să vină, trebuie să ia ființă. Altmintreli, istoria se năruie, omenirea se năruie. Intotdeauna, în preziua « omului nou », societățile care nu voiau să se schimbe și să-l realizeze, aveau impresia că s'a apropiat sfârșitul lumii, încetarea istoriei sau începutul decadenței. Intotdeauna a existat un apocalips care prevestea omul nou; Socrate înainte de Alexandru, reviviscența profetică înainte de Hristos, Gioachinno da Fiore înainte de Renaștere, Rousseau înainte de Revoluția Franceză, Dostoewski înainte de Revoluția Rusă. În ultimii ani, așteptarea Omului Nou s'a accentuat până la panică. Toate schimbările prevestite, toate răzbunările făgăduite, toate răsturnările, totul se așteaptă dela această Mare Schimbare.

Ar fi interesant de urmărit prevestirile acestei schimbări, care, probabil, nu va fi nici ultima, nici cea mai bună. De pildă, valoarea nouă pe care o capătă Sexul, valențele inedite care se acordă acestei funcțiuni neutre. Reformarea moralei sexuale e cel dintâi semn al unei așteptări; așteptarea vieții noi, a vieții purificate. Dealtfel, tendințele moderne converg către o concepție purificatoare a sexului; sexul ca mărturisire, sexul ca ispășire. În noua morală sexuală frivolitatea dispare, făcând loc purității; voluptatea se întoarce înapoi, la energie naturală, mărturisire a vieții, purificare a vieții.

Greșit s'a interpretat primatul sexului în cultura și civilizația modernă. Nu este vorba de o degenerare — ci de o regenerare; o întoarcere la viață. Numai că, după cum prea bine se știe, « Viața » este un lucru greu de înțeles, deși nu atât de greu de exprimat. Cea dintâi formă a vieții accesibilă oamenilor este sexul. O dorință de maximalizare a vieții se manifestă întotdeauna printr'un primat (neutru) al sexului. De aici întreg simbolismul sexual — care nu este decât o mărturisire a vieții, a nașterii, a generării și regenerării — atât de greșit înțeles de moderni.

* * *

Acest om nou care se așteaptă, această istorie care se face — oare de cine poate fi mai bine realizată? Cine poate experimenta

mai real, mai personal, nouile condiții de viață ale ceasului de față — care mai târziu se vor transforma în condiții sociale, riguroase, bine delimitate?

Răspunsul care poate fi dat acestei întrebări lămurește și mult desbătută problemă: *spiritual* și *politic*, istorie vie și istorie realizată, acțiune și forță.

Cine trăiește mai autentic în *prezent*? Acela care e mânat de certitudinile lumii care se va face, și la ridicarea căreia colaborează cu gândul și fapta lui — sau acela care trăiește în ceas, clipă după clipă, consumat de toate forțele în joc, antrenat în toate acțiunile care au fost de mult însămânțate (și care, acum, nu fac altceva decât să rodească?).

Gândiți-vă la epocile istoriei când omul nou a fost intuit de câțiva, apoi realizat de cei mulți; când specia umană într'adevăr s'a schimbat, s'a modificat. Cine a *făcut* istoria? Cei care au experimentat-o *spiritual*, sau cei care au înțeles-o *politic*? Omul nou din epoca lui Alexandru se bizuia pe o concepție nouă de viață, pe o etică revoluționară. « El a îndemnat pe toți să privească lumea drept patrie, să socotească pe cei buni ca frați ai lor iar pe cei răi ca streini ». (« Soarta lui Alexandru » de Pseudo-Plutarch, I, 6). Dela « grec » și « barbar » — la « bun » și « rău ». A fost nevoie de această revoluție a valorilor spirituale, ca Europa să poată realiza politicește victoria lui Alexandru. Limba universală (acea *Koiné*), legile universale, costumele universale — nu au fost cu puțință înainte de revoluția aceasta *spirituală*: suprimarea binomului grec-barbar. Dar cine a înțeles și a experimentat această revoluție? Cine au realizat, cei dintâi, omul creat de Alexandru? Istoria e bogată în detalii asupra acestei probleme: numai oamenii spiritului, numai « filozofii », numai « oamenii umerilor goi » (oamenii turnului de fildes, s'ar spune astăzi).

Intervenția în istorie a creștinismului activ nu mai e nevoie s'o discutăm. Cred că atunci s'a precizat pentru întâia oară în lume deosebirea dintre *acțiune* și *forță*; s'a demonstrat esența activă, dinamică, creatoare a spiritului. Spiritul care e una cu viața; spiritul creator de istorie.

Revoluția primilor misionari creștini, înlocuirea vechei economii « politice » printr-o economie *spirituală* (fapta — iubirii în locul faptei drepte; acțiunea intimă în locul acțiunii sociale, juridice) — au făcut-o oameni care credeau într'un « primat al spi-

ritualului », în credință, în mântuire. Istoria mare, istoria vie, au făcut-o întotdeauna astfel de oameni. Omul nou a fost întâi realizat de o elită, de o minoritate — și apoi a fost « consumat », imitat de cei mulți.

Renașterea a fost prevăzută nu în mediile umaniștilor, ci de către acel vizionar calabrez, Gioachinno da Fiore, care a predicat și el un om nou, Omul Iubirii, în locul creștinului Evului-Mediu (omul mijlociu). Lucrurile acestea au început acum a fi bine cunoscute. Inutil deci să mai stăruim asupra originilor celor două Revoluții politice, cea franceză și cea rusă.

Orice mare revoluție începe printr'un primat al spiritualului, oricât de paradoxală ar apărea afirmația aceasta. Altminteri, nu un Om Nou apare — ci cel mai vechiu om, deși cel mai atractiv, Barbarul.

MIRCEA ELIADE

CICLU
DIN
«DUH DE BASM»

TOAMNĂ

*La casa albă unde știu că ești,
Când te caut toamna
Dintre îngeri lipsești.*

*Aștept în zadar întorsul norocului,
La casa unde știu cheia locului.
Toamna vopsită a ferecat poarta
La cămara în care
Mi-am închis soarta.*

*În țara sărutului duc vis încins,
Găsesc pomul în poartă
De toamnă aprins.*

*Moale beteală cade pe ramuri.
Frunze tânjesc la asprele geamuri,
Aerul rece pătează perdeaua,
Fotoliile toate și-au ros catifeaua.*

*Numai în vis aleasă-ai rămas,
În orice toamnă gând trist să las.*

APARIȚIE

*Te-aduce un vis treaz
Sufletul din ghivece,
Ceața plutește, și
Dimineața e rece.*

*Hai la bătrânul nuc.
Prin ramuri, cerul subțire se petrece.
Pe gura ta cum să-mi pun duhul
In astă dimineață rece?*

*Când cerul alburui, pălind,
Chipu-ți vag ridică în ceață,
Treci în zări cu insula visului
Și apa în urmă îngheață.*

REVELAȚIE

*Ochii — cercuri căzute pe ape,
Lumini în care imaginea — încape:
Tu de departe, aburoasă făptură,
Cu ochii înăuntru, subțiată figură,
Apari fără pas,
Pe cer deschis,
Stea cu țepi moi, de vis.*

*Lângă nenoroc,
Lângă umbră și foc, vii,
Din apele albe te desprinzi,
Sclipiri aprinzi
In aceleași oglinzi,*

*Cercul cel alb, de argint, întuneci,
In mătasea viermelui te aduni și aluneci,
Faci să se-înalțe în creste de val
Sângele pal...*

*Dar se închid concentric
Cerul sferic,
In maree adună visul excentric,
Soarbe duhul cel mort, în valuri de negru...*

Și iar trec mecanizat, în cercul cel negru.

C H I N

*Cuarțul crengilor limpezi
Și vinele întoarse nostalgic...
Aerul își topea sticla
In chin de apă, nevralgic.*

*Era dimineată lucidă,
Cu muguri apoși, cu cer nud.
Durerea acută răcise
Alge subțiri de agud*

*Și anestezia totală
Cuprinse cerul de apă,
Limpid coagulând serul,
In țevi otrava să'ncapă.*

B A L

*Iată în noaptea leneșe, cum ard lumini de bal,
Landouri trag la scară feciori înmănușați
Și mantile prețioase pe umerii fardați,
Iși fâlfâie mătasea, urcând stelarul val.*

*Pe lustruri împletite, parfumuri tari și reci,
Infășură în aer ispite și dorinți.
Cochete foarte albe și-arată albiu dinți.
Și te privesc deodată ochi calzi și buze reci.*

*Poți fi madonă tristă printre lumini de bal
Presimt interioară apropierea ta,
Pașii ce sub volane ascunși te vor purta.
Aș vrea să am alături fardat obrazul pal*

*Și iar s'aud la pieptu-mi cum fără glas suspini,
Atunci când fără voie devin sentimental.
Dar balul se oprește... În sala fără hal
Lacheii, toți pe gânduri, sting ultime lumini.*

EMIL GULIAN

MOARTEA ANOTIMPURILOR

De multă vreme am devenit eroul unei vieți străzii, căreia m'am supus întru totul, cu sufletul încărcat de emoții. În ce mă privește n'am nicio legătură cauzală cu evenimentele; nici nu le bănuiam să se ivească măcar. M'ambucurat sincer la înfățișarea lor proaspătă, iar dacă vin și mi se amestecă de aproape în cursul vieții, dacă mă scapă de griji și îmi pricinuesc în schimb idei și viziuni neobișnuite, nu mă socotesc în ochii mei mai puțin un oarecare. Sunt desigur un om oarecare, un om tânăr, un tânăr oarecare. Am credința că în cazul meu deosebit, orișice *confesie* nu și-ar mai avea locul. De aceea mă feresc cât mai mult să nu cad în *confesie*, ci povestesc cât mai simplu și nepersonal. Declar aceasta pentru a nu se bănuși că întâmplările m'au găsit fără vocație pentru ele, dimpotrivă aveam poate gustul lor ca pe o maladie, de mult în sânge. Dar despre această viață a mea aproape fără speranță din ultimii ani aș vrea să nu pomenesc deloc. Acum, pe cât se pare, încep o viață copleșită de speranță.

* * *

Mi-am dat seama că mă oprisem în mijlocul străzii, că învârteam brațele, că vorbeam singur și mi-am acoperit fața cu palmele. Un vârtej cald îmi încingea fruntea, m'am îngrozit de mine și m'a cuprins rușinea; ași fi vrut să ajungă cât mai degrabă noaptea, să mă ascundă și să dispar. Era ora trei după amiază. Incremenisem și parcă ascultam cu o atenție extraordinară niște glasuri topite în preajmă. Treptat-treptat sgomotele se limpezeau, nu mă mai durea nimic, pluteam în aer. Pe măsură ce ieșiam deasupra ca dintr'o înecare, ochii se încăpățâneau să nu se deslipească de pe planul lucios al unei ferestre. Vedenia urmărită sosia însă prea repede și cădea alături de privire, cu neputință de fixat. Nestabilitatea luminii pe transparența geamului făcea să-mi ies din fire.

Era un magazin de mobile. Trebuia neapărat să săvârşesc grabnic ceva, şi cu cât mai multă însufleţire. Ştiu bine, ne liniştea mea a fost dintru început ocrotită de trândăveală. Cu o voinţă organizată la îndemână aşi fi rezistat împotriva puterilor demonice cu mai mult succes. Nutrisem însă o iremediabilă neîncredere pentru faptă, pentru ea care mântueşte atât de lesne! Acum aveam poftă de o faptă straşnică, dumnezeaiscă, în stare să mă schimbe din rădăcini. Fără să mai stau în cumpănă intrai în magazinul de mobile.

— Am nevoie de tot mobilierul unei garsoniere, spusei cu o voce tărgănată, dulce, ca să inspir nu ştiu ce încredere şi nepăsare. Cu toate astea găsii că mă primeau cu rea voinţă, cu duşmănie. Fără nicio îndoială, gândii, — le fac impresie rea, probabil din pricina crizei economice; nu sunt obişnuïţi cu comenzi atât de categorice.

Dar ce aveau de aface toate acestea? Intr'adevăr ce aveau de aface?! Eram hotărît să nu ţin socoteală de nimic, absolut de nimic; îmi scuturai umerii şi începui să cercetez mobila aruncând priviri pofticioase încoace şi încolo. Patronul mă urmărea cu fruntea strânsă.

— Domnule, mă adresai eu prieteneşte, direct, — am două camere, un antret şi balconul!

Dealtminteri minţeam; locuinţa mea din str. Doamnei, etajul cinci, era o cameră neîncăpătoare, o singură cameră aproape sărăcăcioasă. Dar îmi trecu fulgerător prin cap, că după mijloacele mele puteam trăi mai confortabil şi mai omeneşte, şi că chiar în ziua aceea trebuia să caut un apartament de închiriat, pe care să-l mobilez cu mobila de aici. Ceea ce nu era greu ci îmi sta la îndemână ca lucrul cel mai simplu din lume. Preocupat de aceste intenţii, căpătasem un aer visător şi aşteptam să vorbească patronul.

— Pentru dormitor vă trebuie un pat, o măsuţă de noapte şi un şifonier, spuse negustorul cu voce searbădă.

— Nu-mi place patul, îl corectai nervos; prefer divanul, şi anume vreau un divan şi o sofa mică.

— Amândouă sunt pentru dormitor?

— Da, amândouă sunt pentru dormitor! Pentru camera unde am să lucrez, continuai cu febrilitate, îmi trebuie deasemeni o sofa mică. Mă înfierbântasem fără rezervă. Numiam cu volup-

tate în glas fiecare obiect; îl atrăgeam și-l respingeam după cum îl socoteam părtaș la confortul meu. Scrupulele dela început dispăruseră cu totul; vorbeam volubil și ascultam cu atenție caldă orice explicație. La un moment dat simții totuși că ar putea să mă enerveze atâta discuție și zisei cu oarecare asprime:

— Domnule, să terminăm odată, căci sunt grăbit. Spune-mi te rog la cât se ridică întreaga sumă? ».

Mă pofti lângă birou, pe un scaun și începu să facă socoteala, cercetând cataloagele. În vreme ce aduna diferite prețuri, ochii tuturor funcționarilor, se întorseseră spre mine. În același timp intră în magazin o domnișoară distinsă și foarte frumoasă, și mi se păru că și dânsa oprește ochii asupra-mi. Nu-i dădu-i nicio atenție deosebită. Negustorul îmi prezentă hârtia și o cercetai încet, cu migală, părând că reflectez adânc asupra ei. Și cu aceeași febrilitate în care mă scăldasem tot timpul cât stătusem în atelierul de mobile, băgai mâna în buzunar ca să-mi scot portmoneul. O scrisoare primită de dimineață dela o necunoscută, ieși odată cu portmoneul, și-mi căzu la picioare, pe covor. O lăsa să cadă în neștire, ca pe o hârtie fără importanță, și continuai discuția cu negustorul. Socotii în fugă un număr de hârtii albastre, reprezentând un sfert din prețul total și le pusei pe masă.

— Numele dumneavoastră? întrebă patronul magazinului de mobile și iarăși mă examină de sus până jos cu un fel de nerușinare.

— Mircea Ion Matiu, spusei cu poftă, limpede, măsurat, mă numesc Mircea Ion Matiu. Actualmente locuiesc în strada Doamnei, Nr. 3, etaj 5. Apartamentul pe care vreau să-l mobilez se află însă în altă parte și am să vă dau adresa mâine, când o să aduc restul banilor. Negustorul părea foarte mulțumit, însemnă banii și însemnă numele și adresa surâzând. La rândul meu mulțumit, scăpat ca dintr'o istovitoare trudă, ridicai plicul rămas tot timpul sub ochii domnișoarei distinse și frumoase, și ieșii din magazin cu un simțământ rar, de triumf.

După câteva minute de mers prin înghesuială, încercai să examinez de aproape adevăratele motive ale cumpărării mobilelor. Judecata se risipa însă pe măsură ce dibuiam amănuntele, și rămânea în picioare până la urmă o persistentă impresie de absurd. Dar era o impresie stenică, viguroasă și mă îmbăr-

băta! Nu importă ce mi-ar fi putut trece prin cap: o poftă și mai curioasă, de un gust și mai neverosimil. Eram posesorul unei sume de bani, o sumă bunicică, o moștenire nebănuită; această sumă îmi îngăduia să trăiesc liniștit un an sau doi, în hotarele unei alte vieți decât cea de până acum. Și-mi răsăreau pofte de risipă irezistibile, ca un apetit de după boală. E curios cum n'aveam totuși ordine în dorințe, mă lăsam dus ici și colo de capricii momentane. Imi năzărea schema unor fapte extraordinare, datorită numai disponibilității bănești, curând harta aceasta de acțiuni prodigioase se topea ca o halucinație, și rămâneam ca la început, un sân de posibilități, gata să săvârșesc ori și ce cu bucurie egală.

Frământam aceste lucruri tocmai când trecu pe lângă mine o femeie cu o talie mlădioasă, într'o haină de toamnă, cenușie. Sgomotul pașilor îmi agita nervii, parfumul lăsat în urmă îmi ustura nările ca o otravă. Incepeam să am o răsufare din ce în ce mai grea; mi se umezeau degetele și tremurau buzele. Mersul femeii era un balans discret, cu șoldurile și pulpele ei lungi mângăiate delicat sub mătăsuri. Ochii mi se lipiră un moment pe centură, o fâșie lată din aceeași stofă cu haina, care îi strângea mijlocul; marginea moale a centurii se frângea mai sus, mai jos, după unduirile șoldurilor. O aprindere sensuală mă moleșea și mă oprii un moment în fața unei vitrine ca să mă echilibrez. Nu știu prin ce mecanism ciudat se opri și femeia la celălalt capăt al vitrinei, la o mică distanță alături, pe bară. Ochii ei se lăsară fragezi și copilăroși o clipă asupra-mi. Întâmplarea mă nedumerea și îmi da de gândit: recunoscui pe domnișoara frumoasă care intrase în magazin când vorbeam cu negustorul. Faptul parcă îmi da niște drepturi mai vechi, parcă aveam de aface cu o cunoștință și lăsaî privirile în jos, ca să mă reculeg. O liniște temeinică mă cuprinse și așteptam calm nu știu ce desnodământ fericit. Dar nu știu ce pofte sau datorii de om se grăbeau în mine și îmi pierdui în curând liniștea. Simțeam că am pentru femeia aceasta de alături, indiferentă, o menire de frate și de protector. Spiritul se purificase, aprinderea sensuală de mai înainte se topise, lăsând doar o dără de tristețe și ceva mă îmoldea ca să-i comunic și ei bucuria mea de viață oricât de particulară ar fi. Până să iau vreo hotărâre, ca un divertisment, ridicai capul și mi se păru ziua, sub cerul toamnei, de aur și imensă. N'ai nicio grijă!

șoptii eu parcă unui zeu care îmi supraveghea faptele, și îmi cerea socoteală de ele. Nicio grijă, numai nu mă pisa astfel, căci n'ai să ajungi nicăieri dacă îmi bați capul!

Și aceeași neprididită ispită pentru faptă, aceeași strașnică dorință îmi veni și acum, ca mai adineauri, lângă vitrina magazinului de mobile.

— Domnișoară, zisei eu cu o voce simplă, ca și când am fi continuat să vorbim, atunci să vă spun numele meu! O apă a libertății parcă sfărâma niște diguri, o sinceritate extraordinară irumpea. Sunetele glasului atât de aproape, o impresionară, și voi să întorcă fruntea, pe care o smuci repede îndărăt.

— Cum vă este voia, domnișoară, firește, cum vă este voia! Dacă vă face plăcere să ne cunoaștem, bine, dacă nu, tot atât de bine!

Înțelegeam că nu părăsea vitrina, din pricina furiei, lovea cu pantoful în asfalt, foarte nervoasă.

— Cum vreți, repetai eu cu o tărie caldă — dealtmintreli vă atrag atenția că dacă nu ne cunoaștem acum o să ne cunoaștem mai târziu. Fraza aceasta avu un efect mai direct: întoarse capul frumos și-l lăsă într-o poziție oblică, în care putui să-i examinez pe indelete liniile încremenite de silă.

— Ce vreți, spusei eu umilit, cu tristețe, așa sunt oamenii; și încă sunt mai grozavi decât atâta! Se întâmplă cu ei o mică bucurie, un lucru de nimica dacă ai sta să te gândești, și pe urmă ajung de nerecunoscut. O singură nădejde te mai mângâie în asemenea împrejurări: că lumea e largă, că tot ai să scapi de ei odată, și privirea lor dogoritoare n'o să te mai plictisească. Oricum să nu te grăbești să-i învinovățești. Căci sunt tot atât de puțini vinovați de nebunia lor, pe cât e vinovat pământul de udătura ploii, și arborii de frunzele îngălbenite. Iar dacă vreți un sfat mai de duh privitor la ei, e mai bine să vă intereseze, pe cât vă stă în putință și cât mai de vreme. Căci dacă vă arătați curiozitatea pentru oameni, cât de simplă, cât de copilărească, dacă stați din când în când cu ei de vorbă și îi ascultați cu bună-tate, oricâtă *vieață* ați risipi pentru ei, nu va fi prea multă. În curând are să vie moartea care să-i desgolească, și să-i arate neputincioși și vrednici de milă, așa după cum sunt!

Fiindcă tăcea și nu făcea nicio mișcare ci doar își freca buzele de panică, mă cuprinse iarăși o milă nesfârșită și vrusei să mă

apropii de ea și s'o apuc de braț. Gestul nu fu săvârșit, căci mai mult decât pe ori și cine, eu eram acela pe care nu-l înțelegeam. Se părea că spiritul și-a rupt măsurile, și că de acum încolo va lua formele cele mai bizare, mai monstruoase. De femeie îmi era milă cu adevărat, mi se părea că se tângue alături, batjocorită. Dar în același timp mi se părea că toată lumea știa despre ce e vorba, și că nimeni nu se mai aștepta dela mine să fiu echilibrat și sdravăn.

— Domnișoară, spusei eu, străduindu-mă să arăt prospețime și sănătate, faceți, vă rog o judecată asupra mea, o singură judecată morală. Căci vedeți, ambiția mea din începuturi, a fost să mă dovedesc un om moral, din creștet până în tălpi, un om moral, cu desăvârșire moral. Acum a venit momentul să arăt că sunt or nu sunt un om moral, și că sunt în stare să fiu un om fericit.

Femeia se liniștise; nu mai privea înfiorată, ci dimpotrivă, cu oarecare lumină. O părțică, o frântură din această lumină a ei, căzu asupra-mi și mă limpezi. Fața îi zâmbea, cu un zâmbet la locul lui pe buze, ca o aprobare. Muguri încolțeau aeve împrejur, casele înverzeau pe acoperișuri și anulau toamna.

— Trebuie să vă explic ce e cu mine! Altfel nu vă puteți dumeri. Sunt venit de multă vreme în acest oraș, dar am rămas în el ca un străin. Mi-am dat silința să mă leg de el, să-mi fac aici o familie de prieteni. A fost în zadar. Am trăit zile grele și urite, de care n'am să pomenesc. Am fost ridicul căci totdeauna mi-am oferit generozitatea și o oarecare frăgezime a sufletului! În sfârșit a trebuit să trăiesc retras din alte multe pricini, despre care iarăși n'am să amintesc. Mi s'a părut totdeauna că oamenii s'au îndoit, au pus la încercare puterile mele de vicia. Am suferit de asta mai mult decât de orice, căci am socotit-o ofensă și nimicire morală. Dar astăzi am îndrăzneala oricărei vieți, voi dovedi oarecare genialitate în a fi mulțumit de mine și a face să-mi strălucească tinerețea! Căci oamenii astfel sunt: până li se ia de pe cap o piedică, și apoi încep să crească, cum crește câmpul după ce i s'a dus zăpada!

Aici mă oprii cotropit de o neașteptată jenă. Lucrurile erau, în clipa aceea cel puțin, la locul lor, normale, și aproape de înțelegerea omenească. Profitam totuși ca de un secret pe care nu-l știa domnișoara, de o forță care mă hrănea pe ascuns. Ceea ce

nu era frumos! Dacă ași fi plecat și ași fi lăsat-o? Acest desfrâu al duhului mă rușina. N'am fost obișnuit să profit de nimeni, cu atât mai puțin de o fată. Ședeam de o jumătate de ceas alături și începuse să se țeasă între noi o atmosferă de prietenie, de obligație ciudată. Parcă mă înțepenise un vis, mă deșteptasem și zăream lângă mine o femeie demnă, având însă ceva impropriu, neverosimil. Sentimentul de penibil persista, începu să mă doară capul și să amețesc! Starea de malaise era însă cu atât mai absurdă, cu cât se părea că eu ținusem să ajung aici și-mi deschiseseam spiritul. Intocmai ca ucenicul vrăjitor, nu mai știam ce este de făcut, mă năucise spaima, și mă copleșea lășitatea. Femeia continua să tacă într-o atitudine perfectă, naturală. Lăsa să-i joace pe fața limpede o finețe extraordinară. Cât n'ași fi dat s'o aud scoțând un cuvânt, un singur cuvânt, o vorbă cât de firavă. Să arate cum ar ști mai simplu că înțelege situația și să facă o judecată asupra ei. Să spue că e vorba de o întrecere a puterilor sufletești și că e în joc veața sau moartea unui om.

— Haide, pentru Dumnezeu, un cuvânt! Și să mă ajute! Căci inițiativele mele erau umilite, eu n'aveam dreptul să mai spun nimic, ar fi fost abuz de neiertat, o pervertire diabolică a omului! Totuși o vorbă nu scotea și mă lăsa să mă frământ neomenește, să fierb de panică. Era momentul de a lua o hotărîre, de a proceda în mod decis. O presimțire a virtuților mele părea a mă întrema; îmi zisei că întâmplarea aceasta să fi fost de o mie de ori mai gravă și tot n'avea nicio importanță, îmi sucii sprinten pasul și pornii de lângă vitrină.

* * *

Mi-era foame, mă oprii în fața unui restaurant; intrai. Mă așeza-i pe o sofa la o masă, lângă fereastră. Chelnerul îmi aduse lista și comandai mâncările care speram să-mi astâmpere mai curând foamea.

— Adu-mi jurnalele, adu-mi toate jurnalele de azi, spusei cu mâna tremurândă întinsă spre el.

— Dar sunt ocupate, nu pot să vă aduc toate jurnalele, răs-punse chelnerul pe jumătate întors.

— Imi trebuie toate jurnalele, nu înțelegi că am nevoie de toate jurnalele, spusei iarăși răstit. Un domn dela o masă ve-

cină privea la mine prostește peste ochelari, uitând gura căscată. Imi veni să rup o bucată de pâine și să i-o arunc în bot ca unui obraznic. Intr'adevăr privirea aceea era de o obraznicie nemai pomenită, de o destrăbălare infernală. Orice eram în stare să îndur, afară de mutra lui de imbecil.

— Hai, chelner, strigai de data aceasta mai nervos, încât se întoarseră mai multe capete spre mine, — chiamă te rog gardrobiera să-mi ia paltonul și pălăria să și le ducă de aici. Mă mut la altă masă. Trecui numaidecât la altă masă, tot lângă fereastră, alunecând cu o răsuflare de ură, pe lângă bătrânul cu ochelari. Nu, nu, păreau că spun ochii mei ca o justificare. Vedeti, sunt un om pătimăș, cu exclusivitate pătimăș! Mă așezai cu temei pe sofa, cu gând să mă odihnesc îndelungat, într'atât oboseala îmi storsese vлага. Ceasul din perete arăta patru și jumătate. Aveam timp pentru toate treburile, constatai mulțumit. Febrilitatea mă încingea iarăși cu o căldură umedă pe obraz, pe sub piele, Țineam capul strâns între palme, privind neclintit înainte, până dădui peste ochii foarte plăcuți ai unui tânăr. Ce întâmplare, ce întâmplare curioasă, zisei aieve pentru mine, ce frunte catifelată și ce privire senină! Era confortabil, o tihnă foarte blajină mă toropea; mă veciniciasă să contemplan părul de miere în jurul tâmplei tânărului!

— Chelner, un piccolo! Piccolo veni și-i dădu-i bani să-mi cumpere toate jurnalele din ziua aceea.

— Pentru ce vă trebuie toate jurnalele? mă întrebă chelnerul uimit.

— Până mâine trebuie să-mi găsesc neapărat un apartament de închiriat, spusei eu solicitator, și treaba asta mă plictisește la culme. Chelnerul mă privi foarte atent, cu interes, câțeva vreme.

— Și ce fel de apartament voiți? Spuse după o pauză. Descrisei apartamentul de care aveam nevoie pentru mobila pe care o cumpărasem, și specificai că preferam o clădire modernă și în centru.

— Cu asta am să mă însărcinez eu, dacă îmi permiteți, zise chelnerul.

— Adevărat? Ai putea să-mi găsești un apartament după gustul meu, până mâine la prânz?

— Da! Știu undeva apartamente de închiriat, și socotesc că s'ar putea să vă placă.

— Bine. De acum încolo eu nu mă mai interesez, și sper că nu mă lași încurcat.

— N'aveți nicio grijă! Absolut nicio grijă.

— Măine la prânz am să viu să iau masa tot aici.

— Am să vă dau adresa apartamentului!

— Foarte bine. E procedeul cel mai bun!

Terminasem convorbirea cu chelnerul când băgai de seamă că bătrânul cu ochelari, întorsese scaunul spre masa mea și mă privea drept în față. De data aceasta nimic nu mă mai enerva, dimpotrivă îmi stârnea un interes durabil. I-ași fi șters chelia cu un burete, l-ași fi ciupit de bărbie, i-ași fi sdrobot ochelarii de masa de stuc, — numai din simpatie. Incremenise întrebător într-o poziție de a aștepta din veșnicie un semn. Picolo veni cu ziarele de care nu mai aveam nevoie, și le întinsei în stânga mea ca să vadă bătrânul întregul teanc.

Un bățandru zdrențăros, cu ochii umeziți de răcoare, lipise nasul de geam, și se sgâmbaia din stradă. Mâna îi înverzise pe un carton la subțioară în care ținea ziare. Nu-și deslipea nasul de pe geam chiar când mă încruntai în ochii lui. Ba mai mult, începu să zâmbească, în voce, cu o grație copilărească desăvârșită. Acest zâmbet era tocmai ce îmi trebuia și mă impresiona direct din adânc. Ridicai degetul spre geam și-i făcui semn că îl chem înăuntru! Băiatul veni fără să se grăbească, și fără acea impetuozitate obraznică a vânzătorilor de ziare. Era în ținuta lui o sfială delicată, care îl paraliza. În cartonul dela subțioară avea încă o foaie sau două, de după amiază, dar nu îndrăznea să le scoată. Aștepta să audă ce am să-i spun, cu un interes viu și într-o atitudine perfectă. Liniștea lui durabilă și un aer puțin banal mă intimidau; lăsaî capul în jos, oarecum turburat. Dar emoția care mă clătina pe mine, pe el îl însufletea și-i îmbujora obraji.

— Cum te cheamă? Il întrebai eu lăsând parcă la o parte o mie de lucruri și urmărind ceva cu frenezie.

— Nani, răspunse el, și constatai că nu mă înșelasem. Avea o voce blândă, proaspătă și foarte caldă. Imediat mă simții atras cu o putere irezistibilă, bolnăvicioasă către acest copil.

— Cum spui că te cheamă? Repetai răsfățând cuvintele, ca să smulg de ale lui cât mai multe.

— Nani. Mi se spune și Nani-Nani, dar mai mult Nani. Nașa îmi spune Nani-Nani, ceilalți din familia Nașei îmi spun toți Nani-Nani.

— Dar ție cum îți place să ți se zică?

— Mie în niciun fel, e un nume urît ca o poreclă. Dar e mai bine să mă strige Nani, e mai scurt.

— Bun. Eu am să-ți spun « Nani » așa cum e mai bine. Dar să știi că numele tău nu e de loc urît, ci dimpotrivă este un nume frumos!

Nani zâmbi măgulit și măgulirea aceasta mergea de-a-dreptul în ființa lui și o răscolea. Urmă o tăcere cu ezitări, în care mi-am dat seama că mă aflam la « Terminus » în Calea Victoriei, și că se întorceau de acum spre noi capete foarte scandalizate. Mă sinchisiam însă mai puțin de capetele acestea cum mă sinchisiam de biografia unui rege al Indochinei. Vruî să prind pe băiat de mână și să-l atrag, în văzul tuturor. Când îmi căzură privirile pe palmele lui mă înfiorai; două potloage de carne, crestate din loc în loc cu fire de sânge decolorat. Unghiile îi erau murdare, sparte, înfipite în buricile buboase. Această ruină, și această decadentă trupească numai cât ținea palma, până la încheieturi; printr'o mânecă largă a hainei de căpătat sau împrumutată se mișca brațul alb, fraged. Fără nicio îndoială îl mâncau păduchii; prin peticele acelea colcăia vermina.

— Uite ce este, Nani, spusei prietenește, neslăbindu-l o clipă din ochi ca să-i inspire încredere. Mi-am pus în gând să te iau în serviciul meu. Am nevoie de un băiat cum ești tu, la mine acasă. În meseria asta de vânzător poate nu ești atât de mulțumit, încât să nu te înduri s'o părăsești. Dacă intri cu dragă inimă în serviciul meu, am să te plătesc binișor și ai să fii îngrijit. O să ai alte haine, firește, curate și noi, și n'ai să mai umbli cu mâinile în halul acesta de speriat. Da, da, vorbesc în chip serios. Pentru ce nu-ți vine a crede?

Intr'adevăr, Nani avea aerul că nu-i vine să mă creadă. Iși scoase pălăria și-și frecă fruntea. Apoi începu să râdă, lăsând să se vadă dinții tot atât de albi ca și albul ochilor. Simții că între mine și el era o prăpastie și el se oprea pe mal înspăimântat.

— Prin urmare ne-am înțeles! spusei cu vocea înfierbântată, cât mai aproape de sufletul lui.

— O să trebuiască să vorbesc cu mama! N'am să vă pot spune dintr'o dată da sau nu, zise Nani.

— Ai mamă? îl întrebai sincer mirat.

— Da, am!

— Cu ce se ocupă?

— Face serviciu cu ziua; muncește pe unde găsește; e și spălătoreasă.

— Unde stați cu locuința? Mai ai frați, surori? Tată ai?

— Locuim în Șoseaua Ștefan cel Mare, Fundătura Plaiului. Tată n'am; a murit de mult. Mai am o soră de optsprezece ani, care este croitoreasă; nici ea nu-și găsește de lucru totdeauna și stă acasă.

— Și cum locuiți? Cu chirie sau într'altfel?

— Cu chirie. Plătim patru sute de lei pe o cameră și o magazie, dar acum n'am mai plătit chiria și ne dă afară proprietăreasa.

— Cum să vă dea afară proprietăreasa? Tu nu câștigi din meseria asta și n'o ajuți?

— Nu câștig lucru mare! De abia îmi ajung să mânânc și să mă îmbrac! Acest « să mânânc și să mă îmbrac » putea fi o apariție stranie din formula curentă în gura băiatului, sau o stare de fapt, trădând prin aceasta o natură aleasă, mulțumită cu puțin.

— Dacă ai intra în serviciul meu, ai câștiga mai mult, fără îndoială mai mult, spusei eu apăsând asupra acestei idei, și-l privii în ochi, cu naturalețe!

— Bine, atunci intru în serviciu la dumneavoastră, spuse el râzând cu o bucurie timidă.

— Nu mai e nevoie să vorbești cu mama ta?

— Nu mai e nevoie, spuse dând repede din cap într-o parte și în alta.

— Atunci socoteala s'a făcut între noi! Ești din momentul acesta în serviciul meu!

— Bun, aprobă el, tremurând acum de o bucurie totală.

— Să chemăm chelnerul, să plătim masa și să plecăm. Ne ducem neapărat să cumpărăm haine și rufărie în întregime, căci nu poți să fii în serviciul meu în halul acesta!

— Doamne, cum o să fiu în serviciul dumneavoastră în halul acesta? încheie Nani, triumfător.

CONSTANTIN FĂNTĂNERU

INTELECTUALITATE ȘI CULTURĂ

Să n'ai încredere în cel ce știe ideile altuia clar, dacă n'a învățat să le exprime pe ale lui clar. În cazul când nu e un prost, e un șarlatan.

Într-o țară analfabetă și absentă, prea desăvârșit căsnită cu ronțăitul mărunț al unei cariere, victoria poate fi a lui oarecine. Ceea ce nu-ți acordă dreptul să te uimești, dacă — alături de înverșunarea mulțimii de a evada din mizeriile vieții — peste vraștea culturii noastre, flutură, în locul superiorităților fixate, crucile unui falnic neant al gândirii.

A te izola într'un prestigiu, — ca într'un bronz ce nu-și topește liniile în fiertura vremii, — înseamnă muncă grea. Cu conștiința prelungită până în perspectiva istoriei, trebuie să pătrunzi timpuri, întâmplări și suflete, pentru a-ți contura chenarul unui destin grav în limitele căruia să se definească și judecățile și faptele tale. Dar asta cere a te promova pe tine ca spiritualitate; a te potența pe un plan urcat; a-ți organiza posibilitățile de construire sufletească, și nicidecum, — ca să te pui în evidență, — să sugrumi ierarhii statornicite, verificate, acceptate; obștesc acceptate. Însingurat în cutia conștiinței tale exilată la solitudini friguroase, să desprinzi, din inferioritățile vieții, fășii pe cari să le urci din vulgar la meridianul minții tale. Să faci să devină globul transparentă și pleava lumină; — și totuși: să rămână intelectul tău purificat, cum purificată, flacăra se înalță — sul aerian de sclipiri orbitoare, — deși rădăcina ei stă în cenușe.

Însă, pentru asta, e nevoie să înveți a înțelege. A *nțelege*, — nu a deprinde *să știi*; belșug sufletesc, prin urmare, nu erudiție stearpă.

Și a înțelege vrasăzică a avea conștiința raporturilor posibile între întâmplări, între obiecte; indiferent de termenii statorniciți în aceste raporturi. Să reții *relația în sine*, iar nu *relația orientată înspre termeni*.

Și asta vrasăzică inteligență; inteligența este facultatea înțelesului; descopere și construiește relații; este instrumentul relației.

Și, fiindcă veni vorba:

Realul se primenește; dar se primenește în sistemul său de relații, — evenimentul, particularul, amănuntul, *fluentul* (cum se zice) existând întru atât întrucât se încheotorează, se îmbucă, în această schemă de relații. Care — fără îndoială — și ea se modifică și, modificându-se, realizează determinări noi.

Și dacă, cu existențele gradate, corelate, strict ierarhizate, tăiate în planuri și planurile în grupe de relații, — realul apare uneori desagregat, neorânduit, de vină mintea omului este: că nu se poate adecua la viu; nu se poate îndoi după articulațiile mobile ale realului. Intelectul e vinovat că se înțepenește din când în când pe axele lui.

« *Universul și-a uitat originea lui haotică, dar s'ar putea într-o zi să și-o amintească* », — iată una din marile prejudecăți cari smintesc felul viu, elastic, de a gândi. O astfel de afirmație înseamnă reducere la aproblematic; a accepta, fără control, o propozițiune, asta înseamnă.

Că s'ar putea — vorba lui Kierkegaard, fiindcă a lui este — să-și « amintească și universul de originea lui haotică »? — dar nu o semnificație *obiectivă* trebuie acordată acestei presupoziii (cum s'a și făcut de atâtea ori, dealtminteri), ci una pur *subiectivă*. Resfrângând cenușiul sumbru al țării sale, Kierkegaard a asvârlit peste sufletul epocii noastre pânza de alcool menită a moleși osiile multor inteligențe robust organizate. Nu pui mâna în foc: și de aici poate rezulta o religiozitate, un misticism.

Dar să ne restrângem numai la presupozitia de mai sus:

Chiar în cazul când empiria « s'ar putea » să devină haos, — *haosul nu înseamnă lipsă de sistem de relații; ci absență de legătură vie între empirie și intelect*. Atâta tot.

Haosul nu e organizat *prin și numai prin* forme, prin legi, prin esențe; cât, mai ales, prin *ierarhia* statornicită între acestea. Fiindcă: dacă cele dintâi pot fi și tipare ale minții noastre aruncate în empirie pentru a o organiza (ca să ne referim la industria kantismului epistemologic), în schimb, ierarhia își are obârșia în empirie însăși.

De unde reiese: (și legătura constantă între realitate și inteligență trebuie precizată în felul următor) haoticul stă cu intelectul

în raport de apariție, nu de existență; alcătuind prezența a două fenomene coordonate, nu condiționate.

Ceea ce verifică premiza întie : că de aspectul desordonat al realității răspunzător trebuie făcut intelectul însuși — care macină cu funcțiunile în gol; care nu mai e în stare a extrage cantitatea de real necesară bunei lui funcționări; care, — alături de empirie și în afara ei — lucrează în vid, combinând concepte, mărunțind idei. Empiria își caută mai departe de treaba ei, de laboratorul ei în care se prepară ineditul, — iar intelectul se înărăvește în a se îndeletnici cu fabricația noțiunilor, devenind atelier de croitorie logică.

Pe scurt: *mintea omului îmbrăcată în sistemul de corelații al realității*; sau: *realitatea turnându-și ordinea în funcțiile inteligenței (deci minus subiectivismul kantian)* — aceasta înseamnă a te orienta în vălmășagul evenimentelor.

Și întru atâta înțelegi din ele.

Așa stând lucrurile: cât de inutil e « *sferito doctul* » (vorba lui Părvan) care și-a căptușit creierul cu precepte consumate, cu principii prestabilite, axiome sacre, postulate înviolabile, dogme, reguli, imperative ori canoane austere și categorice, — cari, toate, părând certe în perfecțiunea lor obositoare, împrumută acestuia puterea statornică și exclusivă de a-și fixa superiorități indiscutabile! La drept vorbind, ele compun perversiunea intelectuală a insului mărunț. Ele alcătuiesc sistemul de epitafe, de obsesii și de prejudecăți cari stânjenesc ascuțimea minții în misiunea ei de a lua legătură cu viul fluent care, — discret, evaziv, deghizat — se scurge nevăzut. Populat cu un șirag întreg de idei fixe, de norme și de stafii, intelectul se acopere cu un fel de coaje aspră intercalată între el și lume. *Un prejudiciu: e un solz cârpit pe retina inteligenței; cărțile: sunt cuiburi de prejudicii.*

Căți, atunci — întreabă-se oricine, — dintre oamenii de cultură, isbutesc să-și lepede crusta și să lase catifeaua sufletului, liberată, netocită, să sondeze în miezul evenimentelor, senzul și îmbucătura lor?

Un gând deslipit dintr-o carte este epitaful unei experiențe; deci: un chenar care stâlcește și desfigurează ineditul vieții. Nimic nu terorizează mai desăvârșit dreapta cumpănă a judecății decât conformismul tiranic al deprinderilor și obișnuințelor.

În afara căroră, *totuși*, niciun *svon* din realul mișcător nu e cu putință.

O idee dintr'o carte e un tipar care falsifică...

Dar, totodată, și un pretext pentru exercițiul intelectual; pentru gimnastica dialectică; pentru îndemnul, impulsia, mai bine zis, constrângerea la reflexiune.

Deci: *disprețuind definițiile, dar nu însușirea de a defini; enunțările, dar nu facultatea de a enunța; catalogările, etichetele, totalizările ori rezumatele, dar nu puterea de a cataloga, eticheta, totaliza ori rezuma, — omul de cultură va înțelege din indiciile răsarite din fundul evenimentelor atâta cât substanța lui intelectuală posedă din vitalitatea trebuitoare pentru a sesiza, dar și atâta cât « pre-formații » artificiale nu-l împiedică dela acestea.*

De aceea, peste cele câte știm și din atâtea câte știm, câți, cât au învățat să înțeleagă? — iată întrebarea.

Și, la noi, sunt prea mulți cei ce știu; și prea neobservați cei ce pricep.

Dacă a pricepe înseamnă inteligență, — a ști — obștesc recunoscut — înseamnă memorie; și a avea memorie înseamnă a reține *neschimbat* lucrul studiat.

Învățătura este un conglomerat: de gânduri, de fraze, de imagini; de crâmpee de fraze, de fragmente de imagini; de noțiuni și spărturi de noțiuni; de idei, de scheme și schițe de idei, — păstrate *neschimbat*. Dar aceasta nu este instrucție, formare, *bildung*. Aci se poate pipăi și deosebirea între intelectualitate și cultură: condiția celei dintâi e *exactitatea*, atributul celei de-a doua: *asimilarea*. Una înseamnă *creație*, alta: *om în lume*.

A reține raportul statornic, constant, nevariat (nu invariabil) dintre două sau mai multe concepte, aceasta se cheamă *intelectualitate*; adică *deficiență* față de viață. De aceea intelectualitatea se izolează totdeauna, pretutindeni, într'un orgoliu doctoral, pedant, agresiv de pedant. Iar când cunoștiințele pier și urmele se șterg, oamenii aceștia — cari au învățat să știe nu să înțeleagă și cari s'au declasat din trufia lor, trec în categoria cea mare (de care geme țara noastră azi) a « analfabeților cu diplome ». Fiindcă, într'adevăr, față de semnele tulburătoare ale întrebării în viață, față de lozincile și adevărurile ei, aceștia sunt ostracizați în trista insulă a ignoranței.

Să răstorni raporturile, să sfarمی conceptele, să violentezi ideile, să topești schemele, conținut nou să dai formelor și suflet rezumatelor, — în aceasta consistă funcția firească, esențială, a omului de cultură. Și a sparge fixațiile înseamnă trecere din epitafe în viață, din factice în real, din aparent în autentic.

Psihologia cea nouă, lansând principiul nebănuیت de fertil al *structurii* (schemă reținută neschimbat din datele realității) face pasibile de noui tălmăcirی axiome a cărora «evidență» părea până acum inviolabilă.

Structurile, contururi statornice alimentate de fluxul conștiinței, se alcătuiesc la fiecare individ deosebit, fiindcă deosebit activează la fiecare datele senzibilității, după ambianțe și eredități deosebite. Structurile sunt dungi tăiate în substanța sufletului omenesc; iar dungile acestea — alcătuind și posibilități de mai ușoară funcționare — alcătuiesc și determinantul stilului său interior de viață spirituală. Săpate, scobite, scormonite, ele sunt scrintiri în uniformitatea nevinovată a minții noastre; sunt — glumind — gropi prin care felul de a judeca al omului e nevoit să treacă. Știința oficială le numește pompos (adică: *tecnic*) «cadre apercceptive», cu rostul condamabil de a ajusta (adică: *a schimonosi*) datele realității. S'a vorbit uneori — și foarte potrivit — de «cocoase intelectuale», adică excrescență abnormă, a căreia noțiune, transpusă în profesie, a dat «specializarea». Specializarea e un fel de metodă ciclopică de a pricepe realitatea, grupată și selectată, pe un «punct de vedere» unic. Dacă nu e unic, nu mai ești condamnat la privilegiul de «valoare promulgată» și, deci, nici la salariu net în statul cultural.

Că adevărata cultură e tot ce ți-a rămas după ce ai uitat totul, — e și acesta un paradox mai mult aparent, dar a căruia logică se luminează de îndată ce scoborim la înțelesul lui.

Dacă — după vorba veche, — atributul esențial — constituent al vieții e uitarea, (Prudhomme, se vede treaba, a slăvit «memoria» inutil de poetic) ne îndreptăm să credem că prăbușirea faimoaselor «cadre apercceptive» de obârșie livrescă și înlocuirea lor cu altele, isvorite din plenitudinea robustă a inteligenței, — altele de o elegantă elasticitate, mulate pe viu — în aceasta rezidă adevărata cultură. Ceea ce este inert, mort, epitaf, carte,

titlu și autor de carte — asta e treabă de intelectual, de om în lume. Creatorul? — acesta, răstoarnă fixitățile, topește statorniciile, ruinează noțiunile, și clădește altele noi; ca să se ajute de ele ca de un instrument, vehicul, de comunicare, a gândului său nou, tânăr, plin de vitalitate, de putere de sugestie, țăsnind din prezența pururea activă a realității.

Atâția de mulți sunt dintre cei dintâi, că pe drept cuvânt se căinea, pe vremi, un sorbonard că, dacă ar fi avut nenorocul să se nască în România, n'ar fi ajuns nici măcar asistent universitar. Crudă ironie!

Și, — colac peste pupăză — toată lumea se întreabă: de ce nu se citește? De ce criza cărții românești?

Dar, zăbovind nițel și gândindu-te: un creier turmentat, efervescent, clintit de întrebările și dramele lui interioare, ce să afle din cele ce se scriu? — Că Ortega J. Gasset a zis? că Husserl susține? că mai știu eu cine ce mai face?

Când poate omul cunoaște foarte lesne ce deslegări noi dau problemelor invulnerabilii pontifi ai cugetării din timp și ținuturi, — și s'o cunoască din cărțile lor, în înlănțuirea stringent — coerentă a demonstrației lor, — pentru ce, adică, și-ar mai moleși vrednicia să descifreze rezumatul scâlciat, spălăcit, confuz al lui Oarecutare?

Și de aceea, se consumă cu lăcomie cartea străină, — mucegăind, în schimb, în podul editurilor, cartea românească.

Că avem un număr statornicit de cititori? — și acesta e ade-vărat. Dar aceștia, — de sigur mult mai mulți decât bănuim — aceștia citesc, nu se încurcă. Și ei știu din ce izvoare, din ce unghere, prin ce tănuite filiații, idei (decretate la București: revoluționare) au devenit, aiurea, de o desăvârșită banalitate.

Și când se rup pecetele parafate de pe valori travestite în pretenții atât de categorice, — fără îndoială...

Un critic constata mai deunăzi că toți — mai toți — eseiștii cari zguduiseră (să zicem: scrântiseră) mai acum câțiva ani ideologia românească, au trecut la roman; scriu romane.

Nici că se putea în altfel. Epici prin excelență, aceștia, și în eseurile lor, narau; povesteau o problemă, — o povesteau de

rău sau o povesteau de bine; prilej cu care, idei, fraze, imagini și competențe din Asfințit intrau în funcțiune.

Or, esențialitatea unui eseu consistă în *determinarea obiectului*, mai întâiu; și a determina obiectul înseamnă a *fixa conceptul de bază*; apoi a scormoni acest concept, a-l lucra, până dai de legăturile lui virtuale îngrămădite în interior.

A sonda conceptul până în cheagul lui lăuntric; și, în urmă, a *preciza liniile pe cari se înșirue posibilitățile lui de realizare în judecăți*, — aceasta vasăzică lucrătura unui eseu.

Cu alte cuvinte:

A desface obiectul (sau a restrânge termenii problemei, cum se zice) *de relațiile lui de exterioritate*; și *a-l scruta oarecum lăuntric*, în relațiile lui de interioritate — acestea sunt cele două pârgii ale tehnicii eseului.

Și asta se chiamă încordare analitică; discriminare. Cealaltă e povestire; treabă de om mediocru.

Discriminarea pretinde antenele inteligenței vii, active; înlănțuire logică de fier, să strângă argumentele în chingi, obligându-le să se pricinuiască. Ceea ce — notăm — nu duce la schela măreață de noțiuni ridicate în piramidă (raționalism trufaș și steril, de o splendoare acum perimată); ci la aceea *arhitectonică integrare a nuanței într'o semnificație*.

Însă, pentru asta, trebuie unealtă. Deprinși cu înșiruirea, alăturarea și orânduirea unor elemente livești, adunate din puncte cardinale diferite, eseistii — acum romancierii fără succes, — fiindcă și aci se cer însușiri, nu năravuri vechi — au fost, la noi, *povestitorii destinului unor probleme ale căror soroace de deslegare asfințiseră demult*.

Esseul este operațiune de adâncire, de sondaj, de *verticală*. Importantă e aci *tăetura*, adică liniaritatea pe care judecățile, formulate expresiv, se grupează; și valențele după care se grupează, — cu privire la un obiect.

Iar dacă demonstrația e distribuită strict în doze, în pachete și în silogisme cu eticheta expresiei frumoase, — asta e și o problemă de grad de înzestrare și de putere de cucerire. Nu, firește, fără însemnătate.

Să ne mai mire atunci, că polemica *ad hominem* — fel de a mârâi pe lucruri furate din cărți; enervări temperamentale; în-

cleștări de patimi; sau scrâșniri ale instinctului, sub forma lui neevoluată: ambiția — abundă în tot ce se scrie? De nicăieri nu vezi sbaterea aceia înverșunată către tălmăcire.

Dela Hajdeu, Maiorescu și Eminescu, cultura noastră a înregistrat slab, palid și cu greu încercări de desbatere răsunătoare. Și nici acești predecesori nu se bucurau de un orizont prea larg care să intre în resortul încăerării lor; cu excepția fosforescentului Eminescu. Dar dacă, năzuința lor de a se clarifica, aparatură, piese și tehnică a discuției se încadrau în nivelul obștesc al unei intelectualități vădit sumare, — în schimb, aceia credeau; și credea și veacul lor.

În nesincerea noastră expunere, suntem cei de astăzi prea mult pamfletari și prea activăm într'un gen hibrid ca să isbutim să refacem echilibrul vreunei probleme românești și să-l judecăm.

Involburarea de pasiuni pentru un pretext, — iar nu pornirea dela un enunț, cumpănit în elementele lui definitorii — nu poate constitui o cheazășie că gândești frumos o teză certă.

Problema e o *finalitate în sine*; o cumpănire de date pe care conștiința umană, — intervenind — o orientează și îi dă senz. Deci, în *funcție de conștiință, orice problemă e o finalitate orientată*; și dacă în sine, schemă statornică, în funcție de om, are o variabilă: conștiința.

Așa dar, prin permanența ei, problematica alcătuește vadul pe care se realizează voința de cultură a unui popor; întrucât aceasta (voința) se lasă dirijată de mersul dialectic al angrenării datelor realului. Nestrămutată din real, problematica pune conștiința în poziție de a înțelege; de a înțelege, — adică de a o resfrânge. Problema e un centru de determinare de poziții intelectuale; și punct statornic de precizare a metodelor după care se pot integra (aci) conținuturile conștiinței.

În concluzie: *problemele alcătuesc condițiile de realizare ale destinului unei culturi*. Centre de virtualități de deslegare, ele coboară, din statornicia lor, în conștiința elitei intelectuale a unui popor.

Problemele românești, — cadre statornice de captare și deslănțuire a eforturilor noastre de lămurire, — pe acestea le-am dori forfotind la noi. Ele ar indica — numai ele — asupra însușirilor noastre; asupra puterii noastre de gândire.

În virtutea acestui criteriu după care apreciem și justificăm activitatea fiecăruia, înțelegeți de ce nu putem să nu zâmbim când vedem cum atâția băeți — altminteri, foarte buni dacă-i reduci la pretențiile lor juste, — se împăunează genii și șefi de generație la 20 de ani. Cu probleme echilibrate din alte date, ivite din alte realități, alte experiențe și — fără îndoială — echilibre și conținuturi de conștiință altele, firesc este să nu stârnească puterea de gândire a nimănuia și să se expună la o activitate solemn de inutilă. Că și scuza cu posteritatea, e și aceia o nerozie mare.

Noi suferim de convingerea că semnele tulburătoare de întrebare, lozincile și adevărurile cresc din pământ, urmând aceluiaș secret după care se declanșează energiile telurice.

Și aici, *la noi*, am vroi să-și instaleze atelierul « generația critică ».

ILARIU DOBRIDOR

COLUMNA TRAIANĂ

Columna străveche a Impăratului Traian e din nou la ordinea zilei, atât la noi cât și la Roma.

Înainte însă de a arăta cauzele revenirii ei în actualitate, să ne împrăștiăm cunoștințele asupra acestui popular și straniu monument, căruia greu i se poate găsi calificativul cuvenit. Căci, după cum nu intră în categoria monumentelor de artă propriu zisă, tot astfel nu poate fi trecut nici în rândul celor exclusiv utilitare, ocupând un loc singuratec între amândouă. De fapt columna din Roma reprezintă istoria războaielor lui Traian împotriva Dacilor, cioplită în piatră în loc de a fi scrisă pe pergament. O carte de marmură, în care reliefurile țin locul scrisului. Nu este o înșirare cronologică a evenimentelor ci o înfăptuire idealizată a acestora. Forma ei, inspirată din obeliscul egiptean, e rezultatul lipsei de spațiu în care să se mai fi putut adăoga în Forul lui Traian o serie de reliefuri parietale, cari prin ajutorul columnei, deși ocupă un așa mic loc în planul pieții, oferă totuși o așa de amplă desfășurare sculpturală.

Prin coloana înălțată peste mormântul marelui împărat, s'a rezolvit problema îndoită a monumentului funerar al lui Traian și al comemorării victoriilor lui. În vârful coloanei se afla statuia de bronz aurit a Impăratului.

Mormântul lui a fost pângărit și golit, iar efigia din vârf a fost sfărâmată, în vremea când creștinii fanatici căutau să înlăture urmele trecutului păgân. Din fericire, coloana a scăpat neatinsă, deși în veacul al 16-lea a slujit câțva timp drept clopotniță monăstirii Sf. Nicolae *ad Columnam*, ce se ridicase pe vechiul for al lui Traian, clădirile ascunzând aproape din toate părțile monumentul roman. De abia pe la sfârșitul veacului al 16-lea, Papa Sixt al V-lea întări baza columnei, umplând golul în care se aflase mormântul Impăratului, iar în vârf se înalță statua în

bronz aurit a Sfântului Petru, care se vede și azi. Coloana, din blocuri de marmură de paros, are cu baza ei 38 de metri înălțime și reliefurile numără 2.500 figuri, constituind 124 de grupuri sau tablouri ale narațiunii. După măsurătoarea veche a Romanilor, stâlpul singur, fără bază, avea o sută de picioare, de unde i se trăgea și numele de « *columna centenaria* ». Înăuntrul e scobită și pe scara interioară se poate ajunge până la vârf, lumina pătrunzând prin 43 mici deschideri. Din punct de vedere curat artistic, monumentul nu prezintă un interes deosebit, scopul lui fiind mai mult practic decât estetic.

Autorul columnei nu este cunoscut; lucrarea s'a atribuit pe nedrept, pare-se, arhitectului Apolodor din Damasc, căruia îi revine concepția întregului for al lui Traian, precum și podul dela Turnu-Severin. Scopul urmărit de sculptori era de a da o imagine plastică a luptelor lui Traian, pe care acesta le consemnase și în memoriile sale, din nefericire pierdute, nerămânându-ne decât o singură frază citată de un gramatic. Prin marele număr al scenelor figurate, monumentul este cel mai limbut, cel mai vorbăreț din clasicitate, fiind cu mult mai puțin interesant, din punct de vedere artistic, decât basoreliefurile mărețe ale altarului helenistic din Pergam. Cu intenții mai practice decât Gigantomachia pergameică, columna e ferită de abstracții, zeii apărând cu totul incidental, de câteva ori numai, și o singură victorie încheie istorisirea primului războiu dacic, prin inscripția ce o gravează pe un scut. În schimb Impăratul Traian e reprezentat de mai bine de 50 de ori, în diferite atitudini de comandant al armatei sau aducând sacrificii zeilor; figura lui iese în evidență, fiind mai mare ca a însoțitorilor săi. Lucrarea este cât se poate de amănunțită, căutând să redea fidel uniforme ca și localitățile și cetățile romane sau dace, deși în proporții și perspective adesea defectuoase. Judecând după gustul timpului și după exemple mai vechi, putem admite că efectul columnei era sporit prin adaosul aurului și al culorilor, cari au dispărut fără a fi lăsat vreo urmă.

Interpretarea reliefurilor a interesat de mult pe învățații străini, cari au căutat să reconstruiască pe această cale istoria războaielor contra Dacilor. Unii dintre ei au încercat chiar să localizeze scenele luptelor reprezentate. Bazându-se pe lucrările anterioare, învățatul Cichorius a identificat localitățile principale,

cercetând într'acest scop și regiunile corespunzătoare din țara noastră, iar Petersen s'a străduit să descoasă firul istoric al încălcitelor reprezentări sculpturale. Profitând de aceste noi interpretări, arheologul Teohari Antonescu își propuse, prin cercetări amănunțite la fața locului, să identifice toate localitățile indicate pe reliefuri, fie romane sau dace. Cetățile acestora se disting perfect prin clădirile în lemn cu cerdace, pe când castelele romane sunt toate de piatră. Meritoasa lucrare a lui Antonescu, rămasă neterminată, a fost publicată în 1910, după moartea lui, cu o prefață elogioasă de Alexandru D. Xenopol. Lărgind cadrul cercetărilor și punând reliefurile columnei în legătură cu metopele dela Adam-Klisi, Antonescu dă o nouă interpretare desfășurării campaniilor lui Traian, asupra cărora ar fi prea lung să insistăm aci. Amintim numai că el, cel dintâiu, a cercetat din punctul nostru de vedere columna, punând în evidență importanța ei ca document relativ la străbunii Daci, despre care ne lipsesc orice alte reprezentări.

Căci artistul roman, deși preocupat în primul rând de isprăvile armatelor imperiale, ne înfățișează cu tot atâta sânguință și populația localnică a Dacilor, care pe noi ne interesează în deosebi.

Scenele cu reprezentările strămoșilor Daci sunt cele mai înălțătoare lecții de patriotism și ca atare ar trebui răspândite în toate universitățile și școlile noastre superioare. Dintre cele mai însemnate cităm, în primul rând, scena impunătoare în care marele rege Decebal preferă să-și ia viața decât să cadă în mâna cuceritorilor. Sau, pe aceea a împărțirii ultimei rezerve de apă a Dacilor împresurați de Romani, cari numai prin asemenea mijloace au reușit să înfrângă pe mândrii și valoroșii apărători ai onoarei și țarinei lor. Toate aceste scene, înfățișând curajul și disprețul Dacilor în fața morții, constituie înalte pilde de bravură și de adevărată iubire de țară. Iar din reliefurile în cari ni se arată cum legionarii lui Traian îndeasă în desagii cailor vasele de aur din comorile Sarmisegetuzei, se dovedește bogăția tezaurilor ce au fost ridicate, spre a fi topite la Roma.

Identificarea persoanei impunătoare a strașnicului Rege al Dacilor pe coloană o datorim profesorului Emil Panaitescu, directorul Școlii românești din Roma, care în studiul său *Il ritratto di Decebalo* recunoaște în șapte locuri figura eroului, exceptând scena în care se expune capul tăiat al șefului dac.

După argumentarea colegului Panaitescu, trebuie să admitem că portretul realist al lui Decebal este perfect asemănător, fiind lucrat după natură. Trăsăturile caracteristice ale înfățișării lui Decebal se regăsesc la foarte numeroși țărani din zilele noastre, dovedind directă lor descendență din strămoșii băștinași, pe care Traian i-a învins, fără însă a-i fi putut stârpi cu desăvârșire.

Iată de ce, pentru noi, Românii, Columna lui Traian a fost din toate timpurile atracția principală spre Maica Roma, cea bătrână. Și nu numai pentru intelectuali, dar chiar și pentru oamenii din popor, cum a fost, de pildă, Badea Cârțan, care nu pregeta a face pe jos drumul până acolo, dus numai de dorul dragului Împărat.

Revăzând coloana, nu știu pentru a câta oară, în Ianuarie trecut, m'am bucurat de nouile splendide perspective ce i s'au deschis prin degajarea clădirilor împrejmuitoare. Venind dinspre Coliseu, pe larga și măreața nouă cale imperială, Coloana se zărește din depărtare, profilându-se între cele două cupole ale bisericelor ce o străjuiesc, punând și mai tare în evidență svelta ei siluetă. Clădirile cu mai multe caturi, ce o înconjurau din toate părțile în epoca Renașterii, îngăduiau lui Michelangniolo și lui Raffael să-i poată privi de-a-dreptul reliefurile, de care chiar acei doi mari maestri ai cinquecentului erau, spre a noastră mirare, foarte încântați. Azi, din cauza izolării ei și a estompării reliefurilor, acestea abia se mai pot distinge cu ochiul liber.

Contemplarea lor ne era altădată compensată prin mulagiile din muzeul Lateranului, pe care însă, spre a mea surprindere, nu le-am mai găsit la locul lor acum. Din caturile superioare, unde erau odinioară, au fost coborâte în pivniță, unde am constatat că se lucra cu febrilitate la o nouă reproducere a lor, deastădată în betonul mai rezistent decât gipsul. Pare-se că ar fi rezervată reproducerea pentru centrul scărei în dublă spirală dela noul Muzeu al Vaticanului.

Cu prilejul copierii reliefurilor, din mai multe părți s'a ivit gândul ca, profitând de lucrările în curs, să ne procurăm și noi o reproducere a coloanei. Ocaziunea este de sigur bine venită și merită toată atențiunea. Iată de ce, după cum arătam la început, columna traiană este din nou intrată în preocupările noastre, dorindu-se reconstruirea ei în Capitala României. Propunerea a fost făcută de Mihail Kogălniceanu pentru prima oară. Ea a mai figurat și în planul Muzeului Național al arhitecților Schmieden,

von Weltzien și Speer, executat — pe hârtie numai — în 1887. În fața monumentalei clădiri în stil clasic al Renașterii, destinată Muzeului, Academiei și Bibliotecii naționale române, ce urma să se ridice pe piața lui Mihai Viteazul, figura și Columna lui Traian. Printr'o misterioasă întâmplare, însă, au dispărut de mult dela Ministerul Instrucției numeroasele lăzi cu planurile arhitecților străini, din a căror lucrare nu s'a ales nimic, nerămânând nici concepția muzeului, nici planurile Coloanei.

În 1912 constatând interesul ce mulagiile metopelor dela Adam-Klissi stârniseră la Expoziția din Roma, pe lângă care eram Comisar al Guvernului român, am propus ca în schimbul reproducerii metopelor, ale căror negative existau, să obținem câteva din scenele principale ale Coloanei. Într'acest scop m'am adresat și direcției Muzeului din St. Germain, unde, ca și la Londra, se mai află câte o copie în gips. Din scrisorile ce mai păstrez din partea lui Salomon Reinach, pe atunci Conservator al Muzeului francez, rezultă că se admisesse schimbul, zădărnicit însă de unii prezumțioși. Dar chestiunea trebuie rezolvată odată. Atunci ca și acum au fost și sunt încă destui convinși susținători ai aducerii mulagiilor care să servească studiului. Reliefurile s'ar putea desfășura pe un plan orizontal, grație noului procedeu de « déroulement », care suprimă convexitățile originalului. Astfel desfășurate, toate scenele ar reprezenta o fâșie neîntreruptă de 210 metri lungime, permițând comod studiul amănunțit al tuturor sculpturilor. Reliefurile, având în medie un metru lărgime, s'ar putea ușor suprapune, așa încât fâșia triplată n'ar mai avea decât 70 metri de desfășurare longitudinală. Ea s'ar putea amenaja într'una din sălile muzeului în construcție la șosea, prinzându-se în tencuială, pentru a nu fi prea proeminentă.

Pe cât de imperios necesară este o asemenea reproducere, pe atât de improprie ar fi, cred, reeditarea columnei în bronz, în marmoră sau beton armat, pe una din piețele Bucureștilor. Și care ar fi, de altfel, piața vrednică de o asemenea podoabă?

În mijlocul ruinelor cu un trecut atât de glorios, columna, sub aspectul ei veștejit de intemperiiile vremii și de impietățile trecătoare ale oamenilor, se înalță în cetatea eternă cu toată autoritatea vetustății, într'o atmosferă plină de gloria marelui Traian.

În Bucureștii noștri, lipsiți de orice amintire a trecutului, columna ar fi într'adevăr un anacronism. Să ridicăm mai întâi efigiile marilor noștri Voievozi, a Domnitorului Cuza și ale ultimilor noștri Regi și numai după aceea copiile monumentelor romane. Nu ne putem împodobi cu o reproducere, când ducem lipsa atâtor opere originale. E vreme să ieșim din faza ezitărilor artistice în care ne sbatem.

În Roma, Columna originală reprezintă un simbol. E înfățișarea victoriei Romanilor împotriva Dacilor și a supunerii acestora. Pe cât de naturală este înălțarea acestui trofeu acolo, nu tot atât îi văd locul în Capitala acelor cari, în afară de limba de origine română, au totuși și cu Dacii legături ancestrale și directe ce nu pot fi renegate. Să acordăm toată atenția cuvenită splendidului document ce reprezintă coloana; să o expunem aci spre a putea fi de aproape studiată, punând în evidență nu numai trufia Romanilor dar și extraordinara bravură a străbunilor noștri, tot atât de proprie să înalțe sufletele.

Originalul din Roma să rămâe ținta pelerinagiilor noastre în Capitala străveche, ilustrată de atâtea amintiri glorioase ale antichității romane. Cunoscându-o prin studiul amănunțit al mlașiilor din țară, columna ne va impresiona și mai adânc la locul ei de baștină și sub înfățișarea ei de atâtea ori seculară.

Iar noi, în loc de a reproduce coloana în București, să reconstituim celalt monument triumfal al Romanilor învingători, ridicat de ei pe chiar pământul Dobrogei noastre, anume trofeul dela Adam-Klissi. Înainte de a ne mândri cu un facsimile, să reparăm, pe cât se mai poate, barbaria comisă în zilele noastre față de monumentul dela Adam-Klissi, care este original și unic în felul său, ca și columna. Reîntregirea, la fața locului, a trofeului dobrogean se impune din considerații patriotice locale și artistice generale.

Concomitent să profităm de lucrările în curs de execuție la Roma cât și de curentul unanim favorabil din țară, pentru ca să nu scăpăm, încă odată, ocazia prielnică de a îmbogăți arhiva documentelor naționale cu reproducerea columnei traiane. Ea ne procură cele mai importante mărturii ale glorioasei epoci de plămădire a poporului român.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

CRONICI

FORME ȘI COLORI

Zodiac. Există un anotimp al artei? o parabolă secretă care să înscrie mersul creației artistice sub mersul ideal al astrelor? Critica nu s'a pronunțat până acum asupra acestui capitol de astrologie a artei. Dar judecând după expozițiile pe care le-am avut în jurul echinoctiului de primăvară, și după gradul de realizare atins de artiști, ași fi înclinat să cred că Martie e luna decisivă în calendarul artei și că între zodia Peștilor și a Berbecului ar trebui înscris punctul culminant în creația periodică a artiștilor noștri.

Pictura — «Fiică legitimă a naturii». Expozițiile din luna aceasta au așezat firește tot pictura pe primul plan între artele românești. Și nu mai e nevoie, cred, de nicio explicație, — cu atât mai puțin de vreuna astrologică, — pentru a sublinia faptul că genul creației plastice românești e genul colorilor, mai elocvente poate pentru ochiul și spiritul nostru, decât linia masivă a sculpturii sau decât logica geometrică și aeriană a arhitecturii. Nu va fi poate toată lumea de acord să aprecieze această înclinație către pictură, dar eu voiu aminti cuvintele lui Leonardo da Vinci, care — pictor, arhitect și sculptor — punea totuși în fruntea artelor pictura, pentru că ea singură «legitimă fiică a naturii» știe să considere «con filosofica e sottile speculazione tutte le qualità delle forme».

Un artist-cetățean. Pictura, așa dar. Și pentru că nu trebuie uitat nimic, să încep cu ceea ce în expozițiile recente, a fost mai vechiu și mai aproape de începuturi. La noua Pinacotecă municipală, am avut în adevăr o expoziție care ne întoarce cu aproape o sută de ani înapoi: Uleiurile, acuarelele, desenele și litografiile, câte s'au putut găsi, ale lui *Ioan Negulici*, adunate și prezentate prin grija sânguitoare a d-nei Lucia Dracopol. Ion Negulici face parte dintr'o serie de artiști din prima jumătate a secolului trecut, pe care îi cunoaștem prea puțin, deși personalitatea lor nu e deloc lipsită de interes. Sunt artiștii-cetățeni, diletanții romantici, care, întorși cu primii bonjouristi dela Paris, și-au împărțit activitatea, în genere destul de scurtă, între agitația politică și veleități artistice numai sporadic realizate. Unul din ei, Rosenthal, cu tot numele său străin, e apologetul înflăcărat

al României revoluționare dela 1848; și tablouri de ale lui, impetuos zugrăvite, desvăluie la noi cele dintâi reflexe ale picturii lui Delacroix. Altul, și mai puțin cunoscut, deși talentul său e în adevăr excepțional, e craioveanul Barbu Iscovescu, care în desenele sale ne-a lăsat portretele aproape ale tuturor revoluționarilor dela 1848, dela noi și din țările vecine. Al treilea, e acest Negulici, ale cărui lucrări, inegale dar arătând un talent vioi și uneori chiar un surprinzător meșteșug, ne-au fost prezentate în expoziția recentă. Inclinația lui era portretistica; și descoperim în ea punctele lui de contact cu ceilalți artiști contemporani. În uleiuri de pildă, nu era departe de academismul fără mult relief al lui Lecca sau Tătărescu, deși în două trei bucăți mai mici — Portrete de femei — penelul său e mult mai viu și mai aproape de romantici, amintindu-l mai degrabă pe Rosenthal. În acuarele, nu e greu de făcut o apropiere cu portrete de ale lui Szathmáry, pline de grație dar și de o simplitate oarecum convențională. În desene și în litografii în sfârșit, e foarte înrudit cu Iscovescu, și artistul se găsește aci pe terenul care îi era poate cel mai la îndemână. Două trei bucăți, — printre care autoportretul și portretul mamei — sunt chiar file care merită a rămâne în istoria portretului românesc. Expoziția întreagă de altfel, oricât de modestă, a avut acest merit de a fi adus o completare acestui capitol încă prea puțin cunoscut, al portretisticii întâilor noștri artiști de școală apuseană.

O intrare în istorie. Dar iată-ne, — trecerea e destul de bruscă! — în aceeași istorie a artei noastre, o sută de ani mai târziu, la capitolul picturii academice a d-lui Ștefan Popescu. Expoziția sa retrospectivă de anul acesta, dela Fundația Dalles, e în adevăr sinteza îndelung pregătită cu care artistul ține a se prezenta în fața istoriei. După premiul național, după recunoașterea oficială, nici nu mai rămân alte porți de deschis unei cariere laborioase decât porțile istoriei. D-l Ștefan Popescu nu pare a dori să mai amâne această intrare triumfală, pe care pictura sa o anunța încă de acum treizeci de ani. În adevăr, nu avem poate un artist mai egal cu sine însuși și mai stăpân pe destinul artei sale decât d-l Ștefan Popescu. Pictura sa a însemnat dela început maximum de dexteritate, de realizare ușoară și de elocință, pentru cine în artă caută îndemânarea formei alături de un înțeles agreabil și ușor accesibil. Tablourile sale, unde natura însăși se constrânge grațios pentru a câștiga simetrie, ritm decorativ, pitoresc, sunt definiția însăși a picturii — « artă frumoasă », în fața căreia nu poate fi altă atitudine decât ori acceptare ori respingere principială. Căci e în artă un fel de prag de cristal inevitabil, față de care nu poți fi decât ori într-o parte ori în alta. E pragul gustului, care nu coincide cu istoria. D-l Ștefan Popescu are față de acest prag o poziție hotărâtă care îi înlesnește admirația unui public larg. Tablourile sale se fac ușor înțelese și măgulesc aspi-

rațiile estetice ale acestui public, căruia nu-i displace ca artistul, ființă singulară deobicei, să se găsească uneori de acord și cu gustul celor mulți. Satisfacția aceasta i-o oferă d-l Ștefan Popescu și expoziția sa de acum a fost tocmai ilustrarea în etape variate a unei cariere menținute constant în acest sens.

Pictura flamandă a d-lui M. Bunesu. În același timp, la Muzeul Simu, am avut expoziția mult mai restrânsă a d-lui *Marius Bunesu*. Cu simplitatea de gând dar și cu patima pentru culoare care îi sunt atât de firești, d-l Bunesu ne-a înfățișat încă odată rezultatele viguroase ale muncii sale de un an. Priveliști meridionale dela Muntele Athos, sau priveliști bucureștene sub zăpadă, peisagiile artistului vorbesc și acum despre aceleași sensuale încântări ale ochiului pentru ceea ce e carnația și viața materială a lumii pe care o contemplă. D-l Bunesu, — am mai spus acest lucru și mi se pare potrivit să-l repet, — e ca un pictor flamand răătăcit în arta românească. Penelul său zugrăvește lucrurile cu propria lor substanță și creiază imagini truculente și strălucitoare care fac să pălească lucrurile înșile. De aceea și triumfă arta sa în naturi moarte, pe care artistul pare a le înfăptui, nu numai cu simțul ochiului său dar cu toată voluptatea pipăitului, gustului, odoratului, transformate în auxiliare prețioase ale viziunii picturale. În expoziția de acum, Peștii roșii, Piersicile, Gutuile, au domnit, ieșite din cămara fermecată de unde artistul va mai scoate încă multe alte bunătăți.

Întoarcere la Claude Monet. De la d-l Marius Bunesu la d-l *Lucian Grigorescu*, care și-a avut expoziția sa în sala dela « Universul », e deadreptul trecerea dela un antipod al artei la celălalt. Lumea de colori și forme stă între amândoi. Dar tot ceea ce se precipită în aglomerări strălucitoare și în concentrări de materie la unul, se evaporează și devine străveziu și fluid la celălalt. D-l Lucian Grigorescu deșteptase acum câțiva ani mari speranțe, cu tablouri concentrat zugrăvite, în care lucrurile apăreau văzute mai mult linear și într-o culoare sobră, uneori tinzând spre cenușiu. A urmat apoi dispariția lui din mișcarea obișnuită a artei noastre. Artistul se retrăsese la Cassis în Sudul Franței, unde altă existență avea să înceapă pentru el, consacrată în întregime studiului naturii și a propriilor sale forțe de creație. Și iată, după o îndelungată absență, cea dintâi expoziție, cu lucrări trimise din ținutul însoțit. E o transformare atât de adâncă și o revelație atât de surprinzătoare noua formă a picturii lui, încât nicio legătură nu mai putem face cu Lucian Grigorescu de acum șapte — opt ani și cu concepția de artă către care înclina atunci. E o întoarcere deadreptul la Claude Monet, și încă la Claude Monet din perioada cea mai frenetică a impresionismului, când zugrăvea « Catedralele » sale imateriale, clădite numai din aglomerări de soare și din reflexe transparente. Peisagiile d-lui Lucian Grigorescu ne aduc imagini tot atât de diafane, în care totul

pare alcătuit numai din curgerea luminii, din vibrația culorilor și din pulberea jucătoare a unei atmosfere întrețesută în irizări solare. Impresionismul, așa dar, nu și-a pierdut toată forța de vraje coloristică și nici posibilitatea de a duce la creații noi. D-l Lucian Grigorescu face această demonstrație, care e destul de convingătoare. Expoziția de acum, în orice caz, chiar dacă nu va fi imaginea definitivă a artei sale, va rămâne totuși o etapă importantă în cariera acestui pictor, care se îndreaptă, fără îndoială, către mari realizări.

Arta feminină. Dar iată în acest ansamblu, în care niciunul dintre artiști nu pare a fi luat în glumă lumea pe care a încercat a o zugrăvi, nota mai puțin gravă însă nu lipsită de reflexie, pe care o aduce humorul artistic al unei femei. Expoziția de acuarele și deseneuri a d-nei *Lucia Demetriade-Bălăcescu*, la Hasefer, a adăogat pagini noi scânteietoare la seria atâtor alte imagini cu care artista s'a făcut până acum apreciată. Nu e vorba de vreo transformare de viziune sau de manieră. Penelul sau creionul artistei, incisiv până la a deveni câteodată adevărat vârf de stilet, conturează și acum lucrurile cu aceeași cruzime de observație și cu aceeași ironică intenție, pe care le găsim în toate lucrările artistei. Sunt numai obiecte noi, supuse necruțătorului ochiu al d-nei Demetriade-Bălăcescu. Și printre victimele din acest an ale atenției sale, trebuie să-i numărăm și pe supra-realiști.

Arta feminină și-a avut însă în luna aceasta și o altă reprezentantă, în d-na *Maria Pană-Buescu*, care, într-o tehnică personală, a încercat a reînvi meșteșugul decăzut al icoanelor noastre tradiționale. Scopul practic urmărit de artistă n'a împușinat cu nimic valoarea acestei expoziții, în care meșteșugul gravurii s'a aliat cu un delicat simț al culorilor. D-na Pană-Buescu a isbutit a pune în evidență resurse noi, pe care vechia noastră artă le poate încă oferi celei moderne.

Dioscurii. Dar seria întreagă trebuie să o încheiu cu expoziția de mare succes, pe care, la « Cartea Românească », ne-a dat-o tovarășia obișnuită a d-nei *Milița Pătrașcu* cu d-l *Marcel Iancu*. Cei doi artiști au ajuns a fi asociați aproape dioscuric, deși nu știu ce ar putea fi comun amândorura în expresia lor artistică. D-l Marcel Iancu rămâne și în pictură un arhitect, adică un artist care își construiește imaginile după o logică abstractă și pur raționalistă, prin a cărei filieră sensibilitatea artistului trece, câștigând în subtilitate dar pierzând în căldură. D-na Milița Pătrașcu e dimpotrivă, tot ce poate fi mai viu și mai spontan în intuiția directă a materiei și în redarea sensibilă a imaginilor plastice. Prelucrarea intervine și în sculptura d-sale. Cuvântul ciudat al lui Leonardo despre sculptură, « arte mecanicissima », nu i se potrivește deloc. Dar prelucrarea aceasta, chiar când e de ordin intelectual, nu suprimă nimic din realitatea viziunii și din forța ei de a cap-

tiva sensibilitatea noastră. Sculpturile d-nei Milița Pătrașcu trăiesc și prin sensul expresiv al elementelor și, — dacă mă pot exprima astfel —, prin epiderma lor. Sunt realități sensibile, aproape în aceeași ordine cu propriul lor model. Dar arta își are ciudățeni pe care nu întotdeauna logica le poate explica. Și nu știu dacă, în înțelegerea perfectă dintre cei doi artiști, nu va fi contând poate în primul rând tocmai recunoașterea pe care fiecare o găsește a contrariului său în celălalt. Oricum, arta românească le e amândorura datoare, prin puterea activă a talentului lor și prin nivelul înalt al creațiilor pe care ni le dau.

AL. BUSUIOCEANU

CORCIREA OUĂLOR DE PAȘTI

În preajma Sfintelor sărbători am avut două expoziții de ouă încondeiate: una a Asociației de Educație menajeră, de sub președinția Doamnei Mareșal Averescu și direcția d-nei general Dobrescu, la Cartea Românească; alta la Șosea, a Școalelor de Arte și Meserii, organizată de Inspectorul general al acestor școli, Ion Sterian, de directorul general Ilie Purcariu, și d-l Trandafir. Inaugurările le-a prezidat însuși Ministrul Instrucțiunii, accentuând astfel importanța acestor manifestări școlarești.

În ambele expoziții, egal de interesante și de variate, se găseau în afară de ouă încondeiate și alte produse manuale, ca scoarțe, olărie, păpuși, flori artificiale, etc., de care însă nu ne vom ocupa aci, oricare ar fi valoarea lor. Deocamdată ne interesează numai practica încondeierii, care, ca orice datină străveche, merită să fie menținută și mai ales ferită de influențe nechibzuite, ce-i știrbesc înțelesul simbolic și-i răpesc farmecul, fără de care numai are niciun rost.

Cultul ouălor este foarte vechiu și explicabil prin germenul de viață în stare latentă ce conține fiecare ou proaspăt. El servă ca simbol al perpetuării speciei, al premenirii și deci și al revenirii primăverii, când întreaga Natură se reînnoiește. În legătură cu aceste tradiții păgâne, era firesc ca tot prin ouă să se simbolizeze și Învierea lui Isus Hristos. Acest obicei creștin, deși neprevăzut în cărțile sfinte, este lămurit însă printr-o sumă de legende, care circula și la noi, toate fiind în legătură cu neîncrederea jidovilor în învierea Mântuitorului, sau cu alte miracole privitoare la răstignirea lui. Odată introduse, ouăle roșii de Paști au fost adoptate de toate popoarele creștine, deși azi tind să dispară din Occident, rămânând însă foarte populare în biserica ortodoxă și în strânsă legătură cu serbările Învierii Mântuitorului.

La toate popoarele pravoslavnice, ouăle încondeiate alcătuiesc una din interesante și nelipsite manifestări ale artei populare

în legătură cu sărbătorile Paştilor. Bogăţia nesfârşită a izvoadelor şi variaţia culorilor dau o valoare deosebită din punct de vedere etnografic şi artistic acestor produse încă prea puţin apreciate la noi. Căci din nefericire constatăm că izvoadele străvechi încep să fie înlocuite prin tot felul de născociri străine, iar culorile vegetale, aşa de armonioase, prin anilina atât de crudă.

Asupra acestui procedeu de corcire trebuie să insistăm, deoarece am fost înspăimântat de cele văzute în cele două expoziţii. Pe lângă multe exemplare splendid executate, cu izvoade tradiţionale şi în admirabile culori naturale, se mai găsesc şi deseneuri noi, urite şi fără pricepere executate în culori strigătoare de anilină. S'a mers aşa de departe cu aşa zisa modernizare, încât s'au expus ouă vopsite cu ripolin, iar în loc de izvoadele tradiţionale găsim peisagii sau deseneuri de ciuperci şi de animale imitate prost chiar după scene cinematografice. N'avem pretenţie să ne opunem progresului şi să respingem orice inovare, numai de dragul respectului faţă de trecut; după cum însă nici nu putem admite schimbările tradiţiei numai de dragul noutăţii. Trebuie înainte de toate respectată tehnica proprie materialului. Astfel coaja poroasă a oului se acomodează perfect cu boelile populare, pe când sub stratul de ripolin sau de oricare altă culoare în ulei se pierde cu totul natura particulară a coajei oului. Să se vopsească cu ulei imitaţiile de ouă de lemn, iar produsului viu al găinei să nu i se ascundă înfăţişarea sa proprie sub stratul de culoare îmbăscită, ce-l denaturează şi-l îngreuează. Dar păcatul cel mai mare se comite prin schimbarea izvoadelor încondeierii. Se repetă neiertata greşală de a se confunda două tehnici cu totul deosebite, cum este cea a ţesutului şi a încondeierii. Căci nu este posibil să se deseneze pe suprafaţa rotundă a oului modele plane de ţesături. Asemenea încercări nenorocite şi imposibil de realizat în chip artistic trebuiesc cu desăvârşire înlăturate. Izvoadele rectilinii ale ţesăturilor nu pot fi aplicate nici pe olărie, după cum din nefericire s'au încumetat unii, nici pe ouă. Încercările de acest fel sunt nenaturale şi de aceea urite, respingătoare chiar. Prin înlăturarea modelelor străine de tehnica încondeierii nu se împiedică dezvoltarea izvoadelor de pe ouă, lăsându-se liberă combinaţia motivelor ce avem. Variantele existente sunt de altfel de o neînchipuită bogăţie. Izvodul cel mai popular şi mai răspândit, calea rătăcită, de pildă, care nu-i decât traducerea clasicului labirint al antichităţii, se încondeiază în cele mai diferite chipuri, îmbrăţişând întreg oul. Pentru zugrăvirea altor motive suprafaţa oului e împărţită în două emisfere, sau în felii longitudinale pornind din cele două capete, însemnate prin câte o stea. Dar şi prin aşezarea diferită a motivelor se pot obţine variantele interesante ce, din fericire, se mai practică în localităţile neotrăvite încă de aiureala semidocţilor.

Căci nu dintr'odată s'au stabilit diferitele combinaţii ale ace-

luași desen. E muncă acumulată în decurs de generații în această ornamentală specială. Fără să se adauge vreo formă nouă, totuși modelele se pot amplifica mereu printr'un nou fel de orânduire a izvoadelor vechi. În câmpurile în care e împărțită suprafața oului se desprind clar diferitele motive, indicate prin linii drepte, cercuri, spirale sau puncte, fiecare izvod având numirea sa proprie și foarte semnificativă. În loc de a recurge deci la elemente străine de tradiția încondeierii, să ne mulțumim cu bogăția celor existente și susceptibile de atâtea combinații noi. Mai ales că nu trebuie pierdut din vedere că pe când în orice alte domenii inovațiile sunt bine venite, ele nu sunt îngăduite la încondeierea ouălor de Paști. Pentru motivul bine cuvântat, că ouăle încondeiate fac parte din ritualul serbării Învierii Domnului. Și după cum nu pot fi schimbate nici rugăciunile, nici cântările și celelalte uzanțe speciale de sărbătorile Paștilor, tot astfel nu pot fi modificate nici înfățișările ouălor roșii, ce se ciocnesc cu acest prilej. Intrucât ouăle încondeiate mai fac parte din ceremonialul Paștilor, sau le păstrăm neschimbate, ca și ritualul serbătorilor Învierii, sau le părăsim. Tradiția lor trebuie respectată însă, atât timp cât le mai păstrăm ca simbol al învierii, inovații de orice fel neputând fi îngăduite.

Firește că nu putem împiedica pe nimeni să fabrice ouă de lemn, de piatră sau din alte materiale, vopsindu-le cu orice fel de culoare și cu desene din cele mai stranii, cum mi-a fost dat să văd la ultimele expoziții: ouă aurite, argintate, tricolore, cu reliefuri sau îmbracate în mărgelă; cu desene în peniță sau cu pensula pe fondul natural alb sau verzui al ouălor de rață. Pe un asemenea ou erau pictate rândunele, pe altele lebede, berze, iepuri, ciuperci, scene religioase sau chipurile oamenilor celebri, și câte altele. Dela asemenea năzbutii nu pot fi opriti semiculții nepăsători de respectul tradiției. Dar școlile?! Acestora cred că li se poate cere și chiar impune să nu se depărteze de frumoasa tradiție a încondeierilor strămoșești și în legătură cu sfintele sărbători ale Învierii. Să reluăm bunele obiceiuri dela sate, unde bătrânele mai știu să încondeze cu boeli vegetale și după izvoade străvechi, așa de frumos stilizate și cu numiri semnificative. Că se pot executa și în școli asemenea încondeieri tradiționale și frumoase ne-au dovedit numeroase exemplare expuse.

Pentru păstrarea acestei prețioase comori s'a alcătuit la Muzeul de artă națională un album al încondeierilor, publicațiile mai vechi fiind de mult epuizate¹⁾. Pentru completarea colecțiilor existente am rugat, prin conferința ținută la Radio în 3 Aprilie a. c., să ni se trimită prin Prefecturi sau prin învățători specimene

¹⁾ Citate în articolul meu: *Ouăle de Paști*, publicat în «Convorbiri literare» din Aprilie 1907 și reprodus în «Arta în România» pag. 136-154, unde se dau numirile izvoarelor și mai multe reproduceri.

din întreaga țară, fiecare exemplar fiind însoțit de numele izvodului și al localității¹⁾. Ar fi de dorit ca autoritățile școlare superioare să nu mai admită la viitoarele expoziții decât produsele locale ale fiecărei școli, iar nu repetirea aceluiași motive, sau inovații fantastice fără valoare. Iar din colecțiile expuse, câte un exemplar de fiecare specie să fie dăruit Muzeului de artă națională, însoțit fiind de legendele particulare fiecărei regiuni sau fiecărui izvod.

Numai prin binevoitorul concurs al tuturor celor interesați, se vor mai putea salva la timp aceste interesante și străvechi tezaure ale neamului, altfel amenințate să piară ca atâtea altele.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

FRESCA PROASPĂTULUI D. PROF. OPRESCU

Un vechiu prieten, artist de vază, îmi trimite, brăzdată de semne de exclamație și de întrebare, una din ultimele vesele așa zise cronici ale d-lui prof. G. Oprescu — care nu se desparte de prescurtatul calificativ cu care, iscăbind la începutul și la sfârșitul fiecărui articol, se mândrește, tocmai pentru că știe că nu i se cuvine decât pe jumătate.

E vorba de «istoria negoțului românesc» a d-nei Cuțescu-Stork, pictură murală de curând inaugurată în aula Academiei de studii comerciale. «Această decorație care a umplut de admirație numerosul public care ocupa sala» dă d-lui prof. O. ocazie să ne desfășoare adâncile sale cunoștințe asupra genului de pictură care, pare-se, și pe d-sa l-a «umplut de admirație».

La celelalte dovezi de incapacitatea d-lui prof. O. în noua disciplină în care s'a aventurat, vom mai adăuga și pe cele ce ne-au fost semnalate, spre a arăta cât de străin de tehnicile artistice a rămas profesorul dezertor dela franțuzește.

Vrând să ne arate că e vechiu cunoscător al carierii artistei, d-l prof. O. ne asigură că «se cunoșteau încercările în vederea descoperirii unor procedee, care să unească într-o decorație murală, soliditatea și durabilitatea, cu strălucirea culorilor și cu farmecul materiei abundente și transparente». Și cu toate că d-l prof. O. cunoștea «farmecul» acestor multiple calități ale «materiei abundente», totuși se crede obligat să mai adauge că «istoria» de față «constitue unul din acele momente în existența unui artist labo-

¹⁾ La apelul meu n'au răspuns deocamdată decât d-na Alex. Enăchescu, directoarea Școlii «Tudosca Doamna» și d-na Flor directoarea Școlii profesionale din Tulcea, trimițând Muzeului o serie de admirabil încondeiate ouă, cu legende lor. Li se mulțumește și pe această cale pentru interesul cu care cultivă frumoasele datini strămoșești.

rios când, oprindu-se o clipă ca să se odihnească și să răsuflă, și privind înapoi. . . , el poate considera că și-a făcut datoria »! « Farmecul materiei abundente » îi este atât de scump, încât îndată revine, asigurându-ne că « impresia că artista își (sic) posedă în chip magistral meșteșugul nu este mai puțin satisfăcătoare decât alte mulțumiri pe cari ni le procură această operă ». Discreția și rușinea-i din naștere împiedecă pe d-l prof. O., ca pe coana Veta, să ne destăinuiească și nouă multiplele mulțumiri ce i-au procurat zisa operă. Păcat!

Dar, nevrând să tachinăm pudoarea sa naturală, ne mulțumim a fi citat câteva din floricelele de stil așa de odoriferante ale dezer-torului dascăl dela franțuzește, trecând la expunerea temeinicelor sale cunoștințe în tehnica picturii *al fresco*, sau *în verde*, cum se zice pe românește, domnule fost dascăl de franțuzește!

Pentru a nu fi suspectați de a denatura afirmările d-lui prof. O., vom continua cu citarea de sine elocventă a savantelor expuneri ale proaspătului tehnician în arta picturală. D-sa ne asigură că autoarea vrându « să dea impresia unei picturi care să se poată așeza (sic) prin aspectul ei între frescă și ulei, a avut buna inspirație să se oprească la tehnica, care se servește, ca mediu, de ceară (*l'encoustique*) (recte: *encaustique*) și a obținut tot ceea ce a dorit ». Păcat, iarăși, că, din discreție, nu ni se spune ce s'a obținut!

Continuând, d-l prof. O. ne descrie, în fine, cum se prezintă istoria negoțului: « Tonurile sunt gingașe și fine (sic!) cu puritatea celor în frescă, însă mai vii, mai ardente (sic), mai strălucitoare, mai încărcate de materie (iar!) și de un aspect catifelat, pe care niciodată nu-l pot produce colorile dizolvate în apă ». Păcat, iarăși, că savantul prof. dezer-tor dela limba franceză nu ne dă ceva explicații mai « ardente » asupra « strălucirii și catifelării » care, să ne fie iertat că îndrăznim să afirmăm, nu sunt proprii nici encausticeii și nici zugrăvirii în verde sau *al fresco*. Prin urmare în zadar d-l prof. O. caută să impresioneze pe cetitorii săi cu « Renașterea, vechea artă decorativă bucovineană, Puvis de Chavannes, ce admirabile fundamente (?) pentru o construcție solidă și originală, care este a d-nei Cuțescu-Storck ».

Nu ne preocupăm de compoziția istoriei comerțului, și lăsăm d-lui prof. O. neturburate « preferințele pentru pescarul care i se pare figura cea mai reușită, monumentală și veridică (?), pentru cariatida purtătoare de struguri, pentru grupul țărancilor », pe care le salutăm « cu satisfacția cea mai completă ».

Interesându-ne numai de tehnică, găsim absolut inutilele pompoasele comparații cu « Benozzo Gozzoli — Voroneț — Puvis de Chavannes » cu care pictura de față nu are nimic comun. Așa zisa frescă dela Academia de comerț, ca compoziție decorativă nu este, din punct de vedere tehnic, decât o simplă pictură cu ulei, aplicată de-a-dreptul pe peretele bine uscat, ca să nu absoarbă culoarea.

Nu are deci nimic comun cu adevărata pictură *al fresco*, ce se aplică pe tencuiala încă umedă — în verde — și nici cu encaustica, în care se întrebuințează coloare încă fierbinte, ca să nu se solidifice ceara în care e topită vopseaua. În cazul de față, pentru a se obține pe lângă strălucirea coloarei în ulei și unele tonuri mate, nelucioase, vopselile de ulei s'au diluat cu terebentin în care s'a topit ceară, fără ca pentru aceasta pictura dela Academie să se poată numi encaustică propriu zisă. Suprafețele mate alternează de altfel cu altele ce păstrează luciul neplăcut al vopselii de ulei prea grasă. Iată la ce se reduce secretul — așa de puțin secret — al tehnicii aplicată în aula Academiei. Logomahia cu care se luptă d-l prof. O. n'are alt scop decât să-i ascundă incompetența, amestind cu vorbe deșerte pe cetitor.

Amănuntele tehnice ale picturii *al fresco* le poate afla d-l O. — specialist în franțuzește numai — din excelenta carte a colegului Costin Petrescu « L'art de la fresque », Paris, 1931, ale cărei merite le-am arătat în darea de seamă din « Convorbiri Literare » din Martie 1933. Iar practica adevăratei fresce, ca la Voroneț, o poate învăța proaspătul prof. O. din lucrările ce colegul C. Petrescu execută acum la Ateneu, sau din acelea desăvârșite ale d-nei Olga Greceanu dela Sinod. Căci greșelile comise în articolul semnalat sunt compromițătoare pentru oricine semnează ca profesor, fie chiar ajuns fără respectarea legii, cum e cazul d-lui Oprescu.

* * *

Dar toate dovezile incapacității d-lui prof. O. pot rămânea fără sancțiuni? La falsurile dela Muzeu se adaugă acum și doveditele lipse de cunoștințe elementare, pe care d-sa caută să le mascheze prin îngrămădire de cuvinte goale și de nume mari, ce nu au raport cu subiectul în chestie.

Contra învățătorilor, cari dau dovezi de incapacitate în specialitatea lor, se iau măsuri severe; contra unui pretins profesor universitar însă nu! De ce?

Rectorul Universității și Ministrul Instrucțiunii ce zic de un asemenea coleg, care compromite bunul renume al înaltei instituții ai cărei protectori legali sunt?

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

CULEGERI DE FOLKLOR:

« ANUARUL ARHIVEI DE FOLKLOR » și « CULEGĂTORUL »

Problema unei organizări sistematice a culegerii datelor referitoare la viața populară, trebuie să-și afle neîntârziat soluțiunea. Este aproape o jumătate de veac de când la noi în țară se strânge

un asemenea material, care a ajuns să se acumuleze, coplesitor pentru cine vrea să-l cuprindă într-o singură privire.

E neînchipuit de mare numărul revistelor, ziarelor și broșurilor mici în care se găsește publicat folklor. Cules uneori foarte bine, de cele mai multe ori de diletanți nepricepuți, folklorul constituie o rubrică inevitabilă pentru oricare periodic cultural care se respectă. Culeg învățătorii, culeg elevii de școală, preoții, fiecare cum se pricepe, cu simț critic sau fără, corect, sau substituindu-se ei înșiși cântăreților populari!

Dacă acest sistem de informare a fost cândva necesar, astăzi a sosit însă timpul ca metodele să se schimbe: culegerea folklorului își are pretențiile sale. Textele culese de cineva care nu e în stare să noteze fonetic, textele cântate culese fără de melodia care le întovărășește, sau fără de seria de informații necesar înțelegerii fenomenului, sunt inutile. Poate chiar primejdioase, pentru că ele permanentizează vremile eroice și patriarhale ale folklorului românesc, când, neștiind nimic, chiar și informația incompletă era binevenită. Astăzi toată efortarea noastră trebuie să tindă, cu riscul supărării multora, la scoaterea din uz a metodelor incorecte, nedemne de o știință ajunsă la un grad oarecare de maturitate.

În al doilea rând, materialul acesta strâns, ca să poată fi mănuit și înțeles, trebuie să fie prelucrat: organizarea lui sistematică, ordonarea lui într-o Arhivă oarecare, se impune. Organizarea științifică a unei arhive presupune însă analiza prealabilă a materialului. La noi o asemenea încercare de analiză clasificatoare a materialului nu s'a făcut. Nu avem decât vagi și slabe încercări de sistematizare și prezentare cartografică a temelor, și fără de aceasta nu se poate ajunge la o înțelegere desăvârșită.

Și aci avem în fața noastră o deprindere veche și greșită care nu mai cadrează cu timpurile. În vremea patriarhală a folklorului român, fiecare din culegătorii improvizați se simțea și teoretician: ceea ce îl preocupa pe fiecare, era să găsească « originile » tuturor lucrurilor în parte. Ar fi de făcut o interesantă analiză asupra acestor analize, care toate se învârtesc în jurul a câtorva teme date, cum este de pildă aceea a romanității, tracismului, dacismului, slavismului instituțiilor noastre populare. Cu ajutorul metodei bine cunoscute a filologiei, care în mâna nepricepuților poate fi înlocuită cu darul calamburului, cu ajutorul paralelelor de sensuri aparente, se construiau vaste sau mărunte teorii, care tindeau să aducă dovezi în plus la o teză generală asupra originii românilor. S'a născut astfel o atmosferă de legendă populară în jurul folklorului nostru, astfel că un folklorist de astăzi ar putea să facă la rândul lui studii de folklor asupra genezii legendelor, din operele folkloriștilor înșiși.

Toate aceste rele se pot tămădui numai printr-o sistematizare a muncii. Dovada este că și până acum materialul cel bun de

folklor este acela strâns de către instituții permanente: publicațiile vechi ale Academiei stau mărturie.

Iată de ce nu poate fi salutăată decât cu bucurie plină de nădejde, apariția din ce în ce mai puternică a « Muzeelor » și a « Arhivelor » de folklor, etnografie și sociologie rurală.

Academia română a pus astfel la cale o *Arhivă de folklor* sub conducerea foarte pricepută și foarte corectă a folkloristului Mușlea, din Cluj, « Arhivă de folklor » care a tipărit până acum două volume, în care putem găsi un alt spirit decât cel greșit de până acum. Nu e locul să intrăm în analiza studiilor propriu zise, care se pot afla acolo. Însă tendința generală a acestei arhive merită să fie relevată: este o tendință de sistematizare a muncii și de punere la îndemâna cercetătorilor izolați a unor cadre permanente de lucru. Materialul trimis acestei arhive nu se aruncă, în ordine de inventar, în dosare pe care nu le mai cotrobăie nimeni, ci sunt analizate și clasate servind apoi la alcătuirea unor studii sistematice și de repartizare pe arii geografice. Ba însăși strângerea de material se referă la grupe de fenomene, cum de pildă studiul d-lui Mușlea despre țara Oașului, foarte serios și foarte sever lucrat, sau studiul basarabeanului Ștefănuță, tânăr și harnic folklorist sociolog.

Asemeni încercările de cronologizare a baladelor populare a d-lui P. Caraman, sunt un început bun care trebuie neapărat continuat. Lămuririle ce se pot astfel căpăta sunt cu totul neașteptate. Este o lume nouă, deschisă în fața folkloristului, pe căi nebatute și pline de farmec.

Adăogăm meritul d-lui Mușlea de a fi alcătuit un repertoriu bibliografic al lucrărilor de folklor apărute.

În aceeași direcție de dezvoltare a folklorului, se așează și *Culegătorul* muzeului de etnografie din Cluj, de sub direcția d-lui Vuia. Este aci aceeași străduință de a pune la îndemâna cercetătorilor un cadru general de organizare a informațiilor răzlețe. Spre deosebire însă de « Arhiva de folklor », « Culegătorul » are anume defecte: seamănă prea mult cu un jurnal intim al muzeului, dacă putem spune așa. Nu ni se înfățișează rezultatele ultime ale cercetătorilor, ci însăși operația de prelucrare a fișelor, oprită la calea jumătate.

Organizație mai tânără decât Academia, Muzeul etnografic din Cluj se grăbește poate prea mult cu publicarea materialului său. Afară numai dacă nu are de gând, prin « Culegătorul » său, să facă numai o operă de îndemnare a unei culegeri propriu zise. S'ar putea să fie așa, dacă ținem seama de faptul publicării unui fel de « poștă a redacției » în care întâlnim numele numeroșilor colaboratori ai revistei. E foarte bună și această muncă, însă socotim că totuși culegerea nesistematică, improvizată, făcută de elemente care nu sunt pregătite suficient, trebuie acumă nu încurajată,

ci stăvilită: altfel riscăm să avem și de aci înainte material stâlcit, în loc de material bun.

Compare cineva valoarea materialului din « Arhiva de folklor » față de cel din « Culegătorul », și va înțelege de îndată ce voim să spunem: în « Arhiva » sunt lucrări definitive, în « Culegătorul » sunt teze de seminar ale unor debutanți cel mult promițători.

Dar să nu fim prea pretențioși: începutul de seriozitate făcut de aceste două reviste este vădit și rodnic. Și dacă adăogăm la ele « Arhiva pentru Știința și reforma Socială » — pe care să fim îngăduiți a o pune în frunte — putem trage nădejdea unor vremi în care vor fi dispărut complect anarhia de metode și desorganizarea totală a cercetării vieții populare, care au fost până acum.

HENRI H. STAHL

CE INSEAMNĂ A ÎNVĂȚA FILOSOFIE

— Încercare de tilcuire filosofică —

Man kann keine Philosophie lernen, wohl aber philosophieren lernen. *KANT Nachlass* ed. Academiei din Berlin, vol. XVI, p. 67.

Philosophieren lässt sich aber nur durch Übung und selbsteigenen Gebrauch der Vernunft lernen. *KANT Logik* Einleitung III, ed. Cassirer, p. 344.

Discuțiile privitoare la filosofie ca materie de învățământ și la organizarea unui învățământ filosofic în genere, — discuții reactualizate la noi, în ultimele luni, — presupun de oobiceiu deslegată problema: dacă și în ce fel se poate învăța filosofie. Deslegarea aceasta constă în credința că învățarea filosofiei, ca orice lucru elementar, este o chestiune *dela sine* înțeleasă și ca atare nu mai are nevoie să fie discutată: se învață filosofie cum se învață oricare altă disciplină științifică: matematica, fizica, geografia, istoria, etc. Și totuși se întâmplă că, tot așa de obișnuit, cele mai multe din neorânduelile omenești pornesc din înțelegerea pripită și netemeinică, și ca atare greșită, tocmai a lucrurilor « elementare » și prin aceasta « *dela sine* înțelese ». Și nu e de mirare. Căci pentru cine și-a dat odată seama de mirajul înșelător la care e supusă mintea omenească în fața lucrurilor « elementare », nu e de loc exagerată afirmația că nimic nu e mai greu de înțeles decât tocmai ceeace ni se pare *dela sine* înțeles. Cu învățarea filosofiei lucrurile nu stau altfel. Căci, după cum vom vedea, filosofia nu este o știință pe care s'o poți învăța ascultând-o și înțelegând-o *dela altul* pe calea vorbirii, ci o îndeletnicire pe care trebuie s'o deprinzi săvârșind-o tu însuți cu fapta. Dar înainte de a păși la întemeierea tezei noastre, e nevoie să cercetăm în

câteva ochiri faptul ca atare al învățării însăși. Cu alte cuvinte, înainte de a vedea ce înseamnă: a învăța filosofie, să căutăm a înțelege ce înseamnă a învăța pur și simplu.

Ființa omenească se găsește dintru începutul rânduiei ei pe lume și în fiecare clipă a ființării ei, la o *răspântie* de unde pleacă toate drumurile pe care firea i-le ține în față și unde se înfurcesc toate puțințele volniciei omenești. Răspântia e încurcătura în care omul se găsește într'una și ne-voit, ori de câte ori vrea să *înceapă* un lucru; e nevoia dela început, nevoia primordială și obârșie a tuturor nevoilor. Rânduiala omului pe lume stă în aceea că a fost lăsat să umble slobod pe drumurile firii, rătăcind sau nimerindu-și calea, dar pornind întotdeauna din mijlocul unei răspântii.

Nevoit să se descurge, în fiecare clipă, din răscrucea puțințelor înspre drumul, unul singur, ales din și prin hotărâre proprie, omul are, tot așa de des, *nevoie de îndrumare*. Căci întâia lipsă nu este *lucrul* care ne lipsește ci *calea* care să ne ducă la el. Deaceea neavut nu se chiamă cel care n'are un lucru ci numai cel care n'are *cum* să-l agonisească (ceea ce vrea să spună mai mult decât că *nu știe cum*). Iată cum nevoia de îndrumare isvorăște nemijlocit din situația nevoelnică de răspântie, în care omul a fost lăsat să se sbată ori de câte ori vrea să *înceapă* ceva. Dar descoperind obârșia firească a îndrumării în nevoia răspântiei ca situație de început, n'am înțeles încă cum e cu puțință această îndrumare: cum se face că, la răscruce de drumuri fiind, omul nu rămâne pironit locului ci poate fi îndrumat pe unul din ele. Temeiul acesta al îndrumării nu poate fi găsit decât în firea de ființă cuvântătoare și socială a omului. În adevăr, în vorbirea cu sine însuși în gândul propriu și în propria-și tovărășie, omul se îndrumează *singur* cu ajutorul propriului său gând rostitor; iar în vorbirea cu altul, el își rostește fapta cu ajutorul gândului îndrumător al semenului. Îndrumarea de către altul e însă cu puțință numai pe temeiul faptului că omul e în stare să se îndrumeze singur. El poate fi îndrumat de altul numai în măsura în care isbutește să prefacă, însușindu-și-l, gândul îndrumător al altuia în gând rostitor propriu. Nu putem urmări mai adânc această țesătură lăuntrică a îndrumării ci pășim mai departe în cercetarea ei, căutând a stabili chipurile în care poate fi îndrumat omul.

Intr'o nevoie care, prin firea ei, nu-i, cum am văzut, decât o răspântie de început, omul se poate purta în mai multe feluri, îndrumând tot în atâtea chipuri prin ținuta lui, pe altul sau pe sine însuși. Stând și privind, el se poate *văicări* de starea de lucruri, poate *cicăli* pe vinovații ei, sau, resemnat, poate *nădăjdui orbește* în schimbarea dela sine a lucrurilor, încredințat că « tot răul e spre bine ». Dar mai este și un al doilea fel de îndrumări: acela prin care cineva, umblând și făcând, așa dar lucrând spre

bine, *îndeamnă*, *învață* sau *deprinde* pe altcineva să-și găsească drumul care să-l scoată din încurcătura începutului ¹⁾).

Ce înseamnă însă îndemn, învățătură și deprindere? Îndemn pe cineva să *facă*, dacă știe cum și e în stare; îl învăț să *știe* și îl deprind să *poată* face. A deprinde însă pe cineva să facă un lucru înseamnă de fapt a-l pune să se deprindă el singur a-l face. Și după cum omul nu poate fi îndrumat de altul dacă nu e în stare să se îndrumeze singur, tot așa nu poate urma îndemnurilor și învățăturilor altuia dacă nu poate deprinde el însuși căile lor. Intrucât școala ca așezământ de îndrumare îndrumează mai puțin prin îndemn ²⁾, ci mai mult prin învățătură și deprindere, vom stărui, și așa destul de puțin, numai asupra acestora.

Deosebirea dintre învățare și deprindere stă în aceea că omul *învață să știe și deprinde să facă*. Cu alte cuvinte: *științele se învață*, iar *îndeletnicirile se deprind*. A învăța înseamnă a-ți însuși gândurile altuia privitoare la o seamă de lucruri; pe când deprinderea este însușirea puținței de a face un lucru sau, altfel spus, însușirea unei îndeletniciri. Învățătura se capătă gândind; deprinderea se câștigă făptuind. Una îmbogățește știința omului; cealaltă volnicia lui. Dar și însușirea gândurilor și însușirea îndeletnicirilor se agonisesc cu adevărat numai pe calea *sforțării proprii*; firește: nu o sforțare întâmplătoare și răsleată ci una continuă și organizată pe care cu toții o numim *muncă*.

Cum se petrece acum învățarea ca însușire a unei științe spre deosebire de deprindere ca însușire a unei îndeletniciri? Cea din urmă înseamnă, cum spuneam, însușirea volniciei de a face tot ce ține de o anume îndeletnicire și se câștigă pe calea faptei proprii. Nu se poate deprinde nimeni stând și privind, ci numai făcând, adică săvârșind el însuși munca îndeletnicirii de care e vorba. Orice deprindere înseamnă deci o *nouă descoperire*, și anume pentru cel care se deprinde, a îndeletnicirii deprinse. Nu tot așa stau lucrurile cu învățarea. Cineva poate învăța ceva a. i. își poate însuși un gând, stând și privind, adică aflându-l prin vorbă, fără să-l mai descopere el, încă odată, pentru sine. Luând în chipul acesta numai «cunoștință» de el, dânsul își poate închipui că-l și *știe* în adevăr. E o învățare «pe de rost» sau «pe din afară», care nu duce la adevărata știință ci numai la una închipuită. Adevărata învățătură înseamnă nu a afla sau a auzi de un lucru, ci, iarăși, o *nouă descoperire* a lui, prinzându-l în izvoarele și legăturile lui firești și integrându-l în sine însuși prin așezarea lui în

¹⁾ Acesta e dealtfel și adevăratul tăle al zicătoarei noastre: «Omul, cât trăește, învață» în care nu e vorba de mulțimea nesfârșită a cunoștințelor pe care omul nu le poate istovi toată viața, ci de faptul elementar dar nu mai puțin fundamental că omul, având neîntreruptă nevoie de îndrumare, învață la fiecare pas ceva nou.

²⁾ Îndemnul cu vorba e numit uneori *sfat*, alteori *poruncă*, iar îndemnul cu fapta se cheamă *pildă*.

ritmul creșterii proprii. Un lucru nu poate fi învățat cu adevărat dacă n'a fost descoperit și prins încă odată, pentru cel care învață, din nou și dela început; și nu poate fi știut în adevăr decât atunci când e stăpânit cu gândul în așa fel încât poate fi coborât oricând în faptă. Adevărata învățătură însemnează, într'un cuvânt cuprinzător, împărtășirea din firea celor învățate printr'o sfortare de gândire proprie. Înțelegând firea învățăturii adevărate, *Eminescu* scria în ziarul «Timpul» din 6 August 1878: «Civilizația omenească se începe oarecum din nou și din fundament cu orice generație nouă, care, dacă nu e silită a repeta anevoioasele cercetări făcute de părinți, totuși trebuie să-și câștige prin *propria* memorie și judecată cunoștințele lor»¹⁾.

Cuprinzând învățarea și deprinderea în faptul elementar și primordial al îndrumării, și așezându-le prin aceasta în câmpul lor firesc de cercetare, am încercat să le înțelegem firea proprie fiecăreia. Nu e locul să ducem mai departe cercetarea asupra învățării ca fapt de sine stătător²⁾; economia problemei noastre: învățarea *filosofiei*, cere să ne abatem pe o cărare lăaturalnică, mai îngustă și mai anevoioasă decât drumul pe care am venit până acum. Căci după ce am văzut ce trebuie să înțelegem prin a învăța, urmează să cercetăm acum: ce însemnează a învăța filosofie?

•

Dacă deci omul învață să știe și deprinde să facă sau, cu alte cuvinte, dacă științele se învață, iar indeletnicirile se deprind, se ridică în chip firesc întrebarea: *este filosofia o știință care să poată fi învățată sau o indeletni cire care trebuie deprinsă?*

Filosofia a fost dela începutul descoperirii ei de către Greci, a rămas până astăzi și nu va conțeni să fie întruchiparea celor mai îndrăznețe ambiții de cunoaștere ale omului. A năzuit, fără modestie, să devină un fel de «iarbă a fiarelor» bună pentru deslegarea tuturor tainelor care înconjoară ființarea omului pe lume cu o atmosferă de nesfârșit și nepătruns. A vrut să destăinue și să știe totul, ținând să ajungă știința atotcuprinzătoare a întregului alcătuit de lucrurile acestei lumi, privite în ființa, rânduiala și rostul ființării lor. Numai că această cuprindere a întregului alcătuit de tot ce este și în care se găsește omul însuși, s'a dovedit, după atâtea și atâtea încercări, a fi omenește cu neputință. Toată strădania de știință a-Tot-cuprinzătoare de până acum, n'a putut duce la înjghebarea unei singure filosofii, cum avem totuși o singură matematică, fizică, geografie, etc. ci la tot atâtea filosofii câți filosofi au fost. Nu putem intra în cercetarea mai adâncă a temeiurilor acestei stări de lucruri în filosofie, — ele

¹⁾ *Articole politice*, ed. Murărașu, pag. 165. Sublinierile sunt ale noastre.

²⁾ Cadrul unei asemenea cercetări a fost schițat în linii principale de articolul *Școala ca tovarășie de muncă* din *Cuvîntul* dela 11 Oct. 1933.

sunt a se căuta în însăși rânduiala firii omenești înlăuntrul rânduiei celei mari a lumii, — ci ne mulțumim a constata starea de fapt. Nu există o știință a filosofiei ca sistem de cunoștințe științifice probate și adevărate, ci mai multe filosofii personal gândite și trăite de făuritorii lor. Năzuind spre cuprinderea științifică a Întregului, filosofia n'a isbutit a fi pe deplin decât *calea* pe care omul, stăpinit de *dorul* de a cuprinde Totul, pășește la nesfârșit spre această a-Tot-cuprindere,

Filosofiile, ca științe personale, pot fi desigur învățate, ca orice sistem de cunoștințe logic încheiat. Dar aceasta nu însemnează de fapt a învăța filosofie, ci filosofia altuia. Ceeace e cu totul altceva. Căci a învăța filosofia altuia e tot una cu a vorbi despre lucruri în gând străin, iar nu în gândul propriu. De fapt filosofie nu se poate învăța dela nimeni, fără numai dela lucrurile însăși în propria noastră cercetare. A învăța filosofie nu poate însemna așa dar decât a învăța filosofia proprie. Numai că această filosofie nu se învață ci se *face* filosofând în gândul propriu asupra lucrurilor în întregul lor. Iată de ce filosofia, ca drum al omului în spre firea Întregului a-Tot-ce-este, nu e o știință gata făcută pe care să ți-o însușești învățând-o, ci una care se face filosofând, de către fiecare filosof în parte, din nou și pentru fiecare altă; o îndeletnicire pe care n'o poți învăța văzând-o la alții, ci pe care trebuie s'o deprinzi săvârșind-o tu însuși. A învăța pe cineva filosofie e prin urmare tot una cu a-l deprinde să filosofeze el însuși, în înțelesul că știința filosofiei nu poate fi învățată, dar poate fi deprinsă îndeletnicirea filosofării.

E aceeași deosebire pe care o făcea Kant în însemnările sale, publicate postum, între *das philosophische Erkenntnis* ca filosofare proprie și *cognitio philosophiae* ca învățare a filosofiei altuia.

Das philosophische Erkenntnis, scria el, ist ein habitus rationes rerum cognoscendi und wird meditando, examinando und perscrutando acquirirt; es besteht mehr in der Methode seine Vernunft zu gebrauchen, als in der Auffüllung des Gedächtnisses mit vielen schon ausgeführten Sätzen. Die cognitio philosophiae aber ist die Kenntnis desjenigen, was in den Schriften der Weltweisen von den Gründen der Dinge vorgetragen worden. Diese Art der Weltweisheit hat in dem Gedächtnisse ihren Sitz...¹⁾ Fără deprinderea filosofării, filosofia nu poate fi învățată, după Kant, decât dela altul, ca «cunoștință istorică» (*cognitio ex datis*), cum numește el în altă parte²⁾ această cunoștință aflată pe calea învățaturii spre deosebire de «cunoștința rațională» (*Vernunftkenntnis*)

¹⁾ *Nachlass*, ed. Academiei din Berlin, vol. XVI, p. 52—53.

²⁾ *Kritik der reinen Vernunft*, ed. I, p. 836 urm. și ed. II, p. 864 urm.; trad. rom. de Traian Brăileanu, Casa Școalelor, 1930, p. 644 urm. Asemenea în *Logik*, ed. Cassirer, p. 341.

care, fiind *cognitio ex principiis*, se câştigă *obiectiv* pe calea *raţiunii*, iar *subiectiv* prin *propria* raţiune. Se învaţă, prin urmare, cultural-« istoric » filosofia *altuia* şi se face, filosofând « subiectiv »-« raţional », cea proprie, dacă are cineva deprinderea filosofării. Ce înseamnă, mai departe, a deprinde pe cineva cu îndeletnicirea de a filosofa?

Dacă deci filosofia ca îndeletnicire de a filosofa, nu-i decât drumul omului către prinderea firii lucrurilor în întregul lor, a deprinde pe cineva să filosofeze înseamnă a-l îndruma de fapt pe calea la capătul căreia stă cuprinderea Întregului înlăuntrul căruia fiinţează şi se mişcă omul, iar mai departe şi în legătură cu această a-Tot-cuprindere, a-l îndruma pe însăşi calea rânduiei sale de om înăuntrul Întregului din care face parte: întregirea sa ca fiinţă dornică şi volnică de întregire. Dacă cuprinderea Întregului va fi o pricină sau, dimpotrivă, o urmare a întregirii omului; dacă, cu alte cuvinte, întregirea omului va fi o faptă a lui sau a altcuiva, după cum îşi va mântui singur sau cu ajutorul altcuiva drumul rânduiei sale pe lume; dacă deci mântuirea omului, înţeleasă ca întregire a lui, se va datori efortării proprii sale volnicii sau, dimpotrivă, legăturii lui cu o Putere care, depăşind Tot-ce-este, rânduieşte totuşi tot ce e să fie, — e greu de ştiut; poate chiar cu neputinţă, atâta vreme cât ne găsim încă în drum spre această mântuire. Filosofică sau religioasă, ea se găseşte oricum la sfârşitul drumului pe care omul a fost rânduit să păşească, cu gândul şi fapta, în lumea Întregului a Tot-ce-este. Această întregire a omului ca împlinire firească a rânduiei lui pe lume: mântuirea, nu este, pe de altă parte, fără nicio legătură cu chipul în care omul isbuteşte să-şi îndeplinească *rostul* în lume. Deaceia filosofia este ținută şi calea pe care omul, cercetător şi făptuitor, îndeplinindu-şi rostul în lume şi împlinindu-şi rânduiala pe lume, îşi întregeste fiinţa prin împărtăşirea din firea Întregului a Tot-ce-este, înţeles în fiinţa, rânduiala şi rostul fiinţării lui. Aşa fiind, a deprinde pe cineva cu îndeletnicirea filosofiei înseamnă a-l îndruma pe calea rânduiei sale de om pe lume, ridicându-l, prin aceasta, pe o treaptă mai înaltă de omenie, făcându-l mai om. Problema învăţării filosofiei, pusă şi deslegată ea însăşi filosofic, se confundă în realitate cu problema îndrumării omului în lume şi viaţă.

Şi cum lumea şi viaţa omului nu se desfăşoară nicăeri şi nicio-dată la fel, ci întotdeauna şi pretutindeni istoric-deosebit, după neamuri şi vremi, îndrumarea se face ea însăşi oricând şi oriunde, deosebit, de către oamenii şi în legătură cu nevoile timpului şi locului. Deaceia a învăţa pe cineva filosofie înseamnă a-l îndruma pe calea soartei istorice a vremii şi neamului de oameni în care trăieşte; a-l îndrepta pe calea potrivită firii lui de om şi a-l feri să rătăcească pe căi străine de firea lui şi a întregului istoric al neamului de oameni în care a fost rânduit

să ființeze pe lume. Căci « universalitatea » și « perenitatea » filosofiei nu se întind orizontal peste toate locurile și vremurile, ci se înalță vertical din neamuri și epoci.

Dar problema învățării filosofiei mai are o față care se cere cercetată. În adevăr, după ce am privit chipul cum se petrec lucrurile din punctul de vedere al celui care-și însușește, prin învățare sau deprindere, filosofia, urmează să adăogăm un cuvânt și privitor la cel *dela* care filosofia e învățată sau deprinsă.

Omul poate învăța o știință sau deprinde o îndeletnicire desoperindu-le *singur*, prin cercetare și încercare proprie; dar învață și deprinde și *dela altul*. Învățăcelul învață filosofia cultural-istoric *dela* un învățător care-i el însuși un filosof sau cel puțin un *învățat* în ale filosofiei. Dimpotrivă ucenicul deprinde îndeletnicirea filosofării numai *dela* unul care filosofează el însuși, adică *dela* un filosof. Profesorul de filosofie nu face, în cazul acesta, decât să *înlănească* elevului apropierea de filosofi care *ei* sunt adevărații *maestri*. El nu face decât să îndrepteze ucenicul către adevăratul îndrumător în filosofie: filosoful însuși.

Numai cât, în contactul cu filosofii, unii, cei mai mulți, le *învață* « sistemele » filosofice și ajung *învățați*, iar alții, foarte puțini, le deprind meșteșugul și devin ei înșiși filosofi. Unde stă temeiul acestei deosebiri? Filosofia ca ținută caracteristică pentru firea de *ființă vorbitoare*, și prin aceasta: cercetătoare și știutoare a omului (*ζῶον λόγον ἔχον*), nu-i ceva întâmplător ci aparține *ca puțină* în chip necesar firii omenești. Aceasta nu însemnează însă că orice om e în stare să filosofeze sau să devină, prin « cultivare », un filosof. Căci ceea ce sălășluiește *ca puțină* în *firea* omenească, nu trece deopotrivă în *puterea* fiecărei *ființe* omenești. Întrucât rânduiala firii omenești se deosebește prin urmare *dela* un om la altul, numai unii oameni, — și aceștia sunt foarte puțini, — vin pe lume cu rânduiala și soarta de filosofi.

Ca volnicie specifică filosofului, filosofia nu este o însușire oarecare ci o *ἀρετή*: adică tocmai *destoinicia* în *virtutea* căreia cineva sau ceva este în *chip desăvârșit* ceea ce este: în cazul de față un filosof. Și întrucât orice volnicie înălțată la puterea de *ἀρετή*, nu sălășluiește nicăieri unde sălășluiește, cum spune Platon, *οὔτε φύσει οὔτε διδακτόν, ἄλλα θεία μοίρα*¹⁾: « nici prin firea lucrurilor, nici prin învățătură, ci prin *rânduiala zeilor* », iată de ce nu poate deveni filosof decât cel care, dintru începutul ursirii lui, a fost rânduit pentru aceasta. Filosofia, ca orice destoinicie specifică (*ausgezeichnete Tüchtigkeit: ἀρετή*), nu e așa dar o « calitate » pe care s'o poți agonisi, când și cum vrei, ci o *rânduială* și o *soartă pe lume*.

Dar dacă școala ca așezământ de învățare și deprindere *dela altul* însă prin efortare de gândire și muncă *proprie*, nu poate face pe unii decât să *știe* filosofie, iar pe cei înzestrați cu duhul filosofic

¹⁾ Menon, 99e6.

să-i ajute a-și împlini rânduiala cu care au venit pe lume, ea poate înrădăcina însă, pe calea deprinderii, în sufletul fiecăruia duhul *ținutei filosofice* care să-l facă a ține seamă în faptele și purtările lui de om, că nu trăește singur ci înlăuntrul unui *întreg social și istoric*, într-o *πόλις* care-i pretinde o purtare în adevăr *politi-coasă*, firește în înțelesul acesta filosofic al politetei din care trebuie să-și tragă întemeierea și îndreptățirea orice formă de bună cu-viință; iar ca *cercetător*, să-l facă a înțelege lucrurile în perspectiva largă și cuprinzătoare a întregului lor. Este sarcina pe cât de grea pe atât de frumoasă a învățământului în general dar cu deosebire a celui filosofic, ca prin sporirea priceperii, înfrumusețarea sufletului și întărirea puterii de om în stare să ducă, la capăt, întotdeauna hotărît și stăruitor, cu chibzuință și demnitate, săvârșirea oricărui lucru vrednic de el, — să facă din ființa omenească în plină creștere *omul* care se arată *întreg* în toată ținuta lui de gând și faptă și pe tot drumul rânduiei sale de ființă dornică și volnică de întregire prin în veac neîmplinitul dor după cuprinderea Întregului a Tot-ce-este.

*

Iată înfățișată pe scurt problema: dacă și în ce fel se poate învăța filosofie. Ne mai rămâne să scoatem din rezultatele cercetării noastre, încheierile privitoare la organizarea unui învățământ filosofic în genere și în deosebi în școala secundară ¹⁾.

Intrucât temelia oricărei adevărate învățări și deprinderi este *sforțarea proprie*, învățământul filosofiei trebuie să înlesnească elevilor exercițiul propriilor lor posibilități de filosofare. Pentru aceasta ei câtă să fie puși în atingere nemijlocită cu întrebările filosofice, a căror cercetare și deslegare se cuvine s'o întreprindă, sub conducerea profesorului, ei înșiși. Două sunt căile pe care se poate deprinde îndeletnicirea filosofiei: 1. cercetările proprii și 2. interpretările din marii filosofi.

În școala secundară, unde nu se poate urmări mai mult decât însușirea îndeletnicirii de a filosofa, elevii pot întreprinde în două feluri *cercetări proprii*. a) Sub conducerea dascălului, în discuția cu caracter de *convorbire* firească, în care elevii iau contact, prin efortare de gândire proprie, cu toate fețele unei anumite probleme filosofice precise, și care nu trebuie confundată cu aparenta metodă activă a întrebărilor și răspunsurilor mai dinainte ticluite. Lecția începută și întreprinsă prin convorbire, se va încheia cu un rezumat limpede în care profesorul va sintetiza și va întregi cercetarea. b) În același scop trebuie folosită metoda « *compunerilor* », care să nu fie însă expuneri de lucruri abstracte învățate pe din-

¹⁾ Cercetarea de față a fost întocmită cu prilejul *Congresului de Filosofie* din Februarie 1934, unde avea să se dezbată problema *învățământului filosofic în școala secundară*; încheierile ei pot fi adaptate însă și învățământului universitar, dacă se ține seamă de scopul deosebit urmărit de acesta.

afară, ci mici cercetări de fapte concrete, în care elevul să încerce a filosofa de sine stătător. Bibliografia, această sabie cu două tăiușuri a tehnicii științifice, firește că n'are ce căuta să încurce munca de ucenici a elevilor.

O a doua metodă de predare a filosofiei spuneam că sunt *interpretările din marii filosofi* și în deosebi din marii întemeietori *Platon* și *Aristoteles*, cari trebuie înfățișați ca nepieritoare pilde de cercetători filosofi. Se înțelege că nu ne gândim la interpretările obișnuite în manualele sau studiile de istoria filosofiei, ci la o tâlcuire care, mărginindu-se la un câmp restrâns și precis de fapte, nu se oprește la o comentare abstractă a «ideilor», ci, depășindu-le, isbutește să pătrundă din nou până la însăși faptele, reconstituind și reeditând oarecum cercetarea originară.

În ce privește *manualele de învățământ*, ele pot fi alcătuite în același spirit. Să nu mai fie, anume, *tratate* în felul manualelor de știință, ci *antologii* cu texte alese din marii gânditori, orânduite sistematic și legate între ele prin scurte introduceri și încheieri, care să fie mai mult indicații pentru profesori decât explicații pentru elevi. Ambiția de a scrie «tratate», «introduceri» și în genere manuale de filosofie este frumoasă și face cinste celui care o nutrește, dar nu e mai puțin adevărat că ea e prea grea pentru un *profesor* de filosofie. Munca aceasta ar trebui lăsată, fără îndoială, filosofilor înșiși, care, dacă n'o fac totuși, înseamnă că n'o socotesc prea rodnică. Dar chiar dacă ar fi făcute de filosofi, aceste manuale încă ar avea cusurul că n'ar mai fi manuale de filosofie pur și simplu, ci de filosofia autorilor lor. Așa încât cele mai bune manuale de filosofie rămân tot antologiile în care punctul de vedere sistematic se îmbină cu cel istoric.

Dar mijloacele de predare a filosofiei, chemate să înlesnească deprinderea îndeletnicirii de-a filosofa, merită să alcătuiască ele singure obiectul unei cercetări aparte care, pe temeiul celei de față, să lămurească ce înseamnă a *studia* propriu zis filosofia, pentru a putea fi învățată în înțelesul stabilit mai sus.

DUMITRU CRISTIAN AMZĂR

IDEI, FAPTE, OAMENI

RĂVAȘUL LUI CARAGEALE CĂTRE P. MISSIR

E cunoscută de toți, strânsa prietenie care a existat între Carageale și Petre Missir. Pe seama ei, multă vreme, a circulat la Iași anecdota următoare considerată de toată lumea ca autentică:

De curând întors dela studii, Missir îndeplinea, la una din cele trei secțiuni ale tribunalului, slujba de judecător supleant.

Intr'o dimineață, din vremea aceea fericită, Carageale sosește și el în Iași. Cum era și natural, autorul « Scrisorii pierdute » caută pe prietenul său; dar nu-l găsește. Și atunci, așteptând ora tribunalului, îi trimite la serviciu, următoarele rânduri:

Missiraș,
Sunt la Iași
(Sau la Ieși).
Dacă ieși
Dela slujbă
Vin' la Cujbă.
Al matale,
Carageale.

Istoria se oprește aici; pentru că tot sensul și farmecul ei îl formează « răvașul » aceasta. Dacă Missir s'a dus sau nu la Cujbă, și ce a urmat după asta, n'are nicio importanță. Cele opt versuri scurte și joviale, exprimă așa de bine, cu simplitatea și aerul lor familiar, spiritul și personalitatea lui Carageale, încât e lesne de înțeles de ce s'au păstrat așa de clar și de sigur în amintirea celor ce au cunoscut pe cei doi prieteni, ca și în acelor cari, fără să-i fi cunoscut îndeaproape, au apreciat cum meritau, sufletele lor alese.

Acum câteva săptămâni, mă găseam însă la d-l inginer Missir, fiul regretatului profesor. Căutam în amintirile și relicviile conservate de familie, lucruri care-mi puteau servi ca material documentar conferinței făgăduite « Convorbirilor literare », pentru acea atât de interesantă serie de « confruntări » pe care bucureștenii au urmărit-o cu o asiduitate impresionantă.

Printre lucrurile prețioase, pe care d-l Missir mi le-a comunicat, nu numai cu o pioasă afecțiune către memoria părintelui său, dar și cu o bună voință și o amabilitate pentru care-i sunt recunoscător, am aflat ceva nou și despre celebrul răvaș. Nou, — și senzațional totodată. Am aflat anume că răvașul n'a existat. Vreau să spun că el nu e decât un document apocrif; că adevărat nicio dată Carageale n'a trimis prietenului său versurile ce i se atribue.

Se pare că însuși Petre Missir, care a cunoscut istorioara cu răvașul și care știa bine că nu-i adevărată, a căutat să se informeze de sursa ei. Acest lucru îl confirmă următoarea scrisoare a nuvelistului N. Gane:

Iubite Missiraș,

21 Iunie 1912, Iași

Este adevărat că versurile lui Carageale au fost povestite de mine unui reporter dela « Viitorul ». Inșă eu le-am auzit dela fiul meu, Alexandru, (actualul prim președinte al Consiliului legislativ, *Nota noastră*) care și el le-a auzit la Curte. Aceste versuri sunt foarte răspândite în Iași; sunt, pot zice, în gura tuturor. Cine le-a născocit habar n'am. Au ieșit din pământ ca o floare de câmp nesămănată de nimeni. Trebuie însă să recunoaștem că versurile sunt nostime, corecte și foarte potrivite cu caracterul umoristic a lui Carageale. De asemenea nici eu, că-s mai bătrân decât tine, nu-mi aduc aminte să fi existat vreodată o crâsmă a lui Cujbă care să fi servit ca loc de întâlnire a intelectualilor din Iași. (S'ar putea ca locul de întâlnire la care se referă strofa de mai sus, să fi fost viea profesorului Cujbă, celebră și ea pe acele timpuri. *Nota noastră*).

În sfârșit, vrând, nevrând, vei rămânea celebru alături de Carageale. Ești de altfel în bună companie.

Cu toată dragostea de vechi prieten,

N. Gane

Gane are de sigur dreptate când spune că versurile atribuite lui Carageale poartă caracterele scrisului acestuia și semnele spiritului lui. Cetindu-le, ai impresia că le-ai întâlnit cândva în paginile « Moftului Român », laolaltă cu atâtea altele de aceeași factură. De fapt, ele formează un foarte reușit exemplu de pastişare. Cine o fi autorul adevărat? Un om de talent și de spirit, de sigur. Mai de talent în orice caz, decât celălalt anonim, care cu ocazia trecerii lui Missir în partidul conservator democrat al lui Take Ionescu, a schițat această malițioasă parodie, pe care am descoperit-o într'un ziar al timpului:

Missiraș,
Dela Iași
Sau din Iași.
Cum de eși?
Dintre vechii junimiști
Făcuși « țști »
La Tachiști.

Așa dar, ca încheiere: « răvașul » e apocrif și anedota neadevărată.

Dar ce importă?

Valoarea unei anecdote nu stă în adevărul ei istoric ci în adevărul ei moral, adică în « verosimil » și în « caracteristic ». Anecdota nu contează prin ceea ce afirmă dar prin ceea ce evocă.

Episodul din istoria prieteniei dintre Carageale și Missir, pe care l-am reamintit, e deci adevărat, atât în sensul că formează o mărturie a acelei prietenii, cât și pentru că lucrurile povestite ar fi putut să se fi întâmplat așa cum se povestesc, după cum și versurile atribuite lui Carageale ar fi putut să fi ieșit, chiar în forma în care le cunoaștem, din mintea și din pana maestrului.

E. H.

« TRADIȚIONALISM FĂRĂ TRADIȚIE SAU BONJURISM GEN 1934 »?

În numărul pe Februarie al « Convorbirilor », d-l Mircea Vulcănescu a binevoit — sub titlul de mai sus — să ia în discuție « Criza culturii românești » unul din studiile ce alcătuiesc volumul de « Aspecte și atitudini ideologice » al semnatului acestor rânduri de răspuns.

Trebue s'o mărturisesc dintru început: așteptam mai de mult intervenția d-lui M. Vulcănescu a cărui opinie mă interesa în deosebi, atât prin pasiunea pe care știam c'o pune în debaterile ideologice, cât și prin cele câteva manifestări publicistice gravitând spre dreapta, pe care — cu bucurie — i le surprinsesem în ultimul timp. Aداug însă de îndată că mă temeam de un anume fel al cugetării d-sale, de o tendință ce i-o descoperisem și altădată — de a complica lucrurile, de a le analiza cu o exagerată minuție, de a « despica firul în patru » depășind cu mult obiectul real al cercetării sale, creind dificultăți ce nici nu există în fapt. Și prevederile mele s'au realizat într'adevăr atât în latura lor pozitivă cât și în cea negativă.

Arcuindu-și ascuțita sa privire critică asupra « Crizei culturii românești », d-l M. Vulcănescu a găsit că în fond studiul nostru nu încreștează o atitudine fermă între tradiționalism și modernism, că oscilează permanent între cele două perspective ale culturii noastre actuale, mărturisindu-și chiar mai mult preferința spre modernism decât spre tradiționalism, optând de fapt pentru o Românie modernă în felul d-lui Zeletin, ci nu pentru una tradițională. În această șovăire, d-l Vulcănescu distinge « *totuși un document util pentru acei cari vor voi să zugrăvească mâine dezorientarea spirituală a unei generații care a avut talent să scrie și luciditate să cugete, dar care n'a avut nici îndărătnicia nici curajul gândului care se cere dus până la capăt* ».

Față de această esențială obiecție, îmi exprim mai întâi regretul că d-l M. V. s'a mărginit să-și circumscrie observațiile sale numai la unul din studiile volumului meu. Dacă cercetarea d-sale ar fi luat în considerare și alte articole precum: « Personalismul energetic » al d-lui C. R.-Motru sau « Tradiționalismul lui Eminescu » a căror alegere însăși e revelatoare pentru atitudinea mea ideologică, nicio nedumerire nu l-ar fi putut tulbura.

În « Criza culturii românești » chiar — cu tot caracterul excesiv de sintetic al studiului — d-l M. V. ar fi trebuit totuși să găsească suficiente elemente întru edificarea sa asupra crezului meu tradiționalist. D-sale i se pare însă că oscilez între atitudini, că nu precizez în ce constă « *autohtonizarea* » de care vorbesc mereu. « *E autohtonizarea o prefacere a sufletului românesc după formele importate sau o prefacere a lucrurilor de import după firea sufletului nostru?* » — scrie d-l M. V.

În studiul meu sunt însă atâtea formulări ale autohtonizării în sensul din urmă, încât nu știu de unde va fi bănuir d-l M. V. interpretarea, contradictorie în fond, a autohtonizării ca o prefacere a sufletului românesc după formele importate. Mai poate fi aceasta autohtonizare, când e de fapt pur și simplu *înstrăinare*, renunțare la specificul etnic? În privința aceasta, observ că am lăsat chiar să se înțeleagă imposibilitatea sociologică a înstrăinării. Citez astfel dela pag. 20: « *Aplanarea crizei poate urma logic, dar nu și real, una din aceste două căi* » (autohtonizarea sau înstrăinarea). Acest « *real* », susținut permanent

de-a-lungul studiilor noastre, înseamnă de fapt *comandament istoric*, porunea tradiției ce oprește inițial orice posibilitate serioasă de înstrăinare a sufletului național.

Singurul argument precis pe baza căruia d-l M. V. susține antitraditionalismul meu, este afirmația ce aș fi făcut-o, socotind că « *sufletul românesc popular e înapoiat și mistic, denunțând anacronismul acestei mentalități primitive cu modul atât de înaintat al culturii europene* » și răzvrătindu-mă apoi « *împotriva valorilor care-l constituie în numele generațiilor dela 1848, 1878 și 1916* ».

Dar d-l M. V. nu a urmărit atent rândurile mele. Eu n'am scris nicăeri că sufletul popular e mistic ci — dimpotrivă — am susținut contrariul în tot studiul meu despre « *Problema mișcării ortodoxiste* ».

« *Mentalitatea primitivă* » de care e vorba în citatul meu, nu se referă la sufletul popular, ci la misticism în genere. Eu nu m'am răzvrătit deci nicăeri împotriva valorilor ce constituie sufletul nostru popular, iar când am vorbit în numele generației dela 1848, 1878 și 1916, am înțeles — cum se specifică de altfel la pag. 22 — progresul cultural general ce se datorește acelor generații, ce s'au corectat succesiv, bonjurismul dela 48 fiind stăvilat de spiritul critic junimist, iar acesta de sămănătorismul culminat cu războiul din 1916.

În toată contra-argumentarea d-lui M. Vulcănescu, văd însă o nobilă dorință de a se îndrepta spre un tradiționalism *pur, ferm, și intransigent*, ce are însă păcatul de a fi numai o *abstracție*, ignorând datele istorice ale încadrării culturii românești în atmosfera europeană peste care nu se mai poate — în niciun chip — trece astăzi.

Tradiționalismul nostru rămâne dar, ceea ce am spus mereu că este: asimilarea formelor necesar importate fondului național plămădit de-a-lungul istoriei.

Poate d-l Vulcănescu făuri un tradiționalism care să însemne exclusiv « *îubirea formelor proprii de viață* » renunțând definitiv la încadrarea noastră în ritmul metodelor culturii moderne?

Dacă faptul ar fi posibil, ne-am bucura cei dintâi de reușita lui.

AL. DIMA

CEA MAI NOUĂ GENERAȚIE...

Din nou clocotește cazanul generațiilor... Sfârșitul iernii ne-a adus câteva accese simptomatice, — deși de aspecte diferite, — ale vechilor discuții despre problema generațiilor, « *tinere* » sau « *noi* », cum vreți... Din aceste fenomene am vrea să subliniem doar două, pentru semnificația lor.

În primul rând, faptul că discuția a trecut în public. Se face pe cale de conferințe. Individual sau în contradictoriu, problema celor tineri a fost desbătută în ultimul timp mai ales dela tribună. Și la tribună s'au urcat ca să-și spună cuvântul oameni din generații mult anterioare. Faptul acesta mi se pare simptomatic. În momentele precedente ale unor atari discuții, atunci când luau parte la ele cei de altă vârstă, erau exclusiv oameni cari jucaseră un rol — sau revendicau acest lucru — în formația generației celei noi, despre care se discuta. Un Nae Ionescu, un Nichifor Crainic... Acum vin la tribună cei cari privesc în spectatori procesul de evoluție al generației, cari

n'au participat la el, — necum să-l fi influențat, — și care, prin faptul prezenței lor în discuție, sau prin faptul că iau destinul și aspectul celor tineri drept subiect de conferințe personale, mărturisesc un singur lucru: că existența și destinul acestui tineret au devenit fapt, realitate. Mărturisesc că generația aceasta este, azi, pentru toată lumea. Că ea nu mai e devenirea, pe care în discuțiile de altă dată căutau să o precizeze cei ce o presimțeau, ci o existență, prezentă, actuală. Și este acesta un prim simptom al trecerii vremii, un prim simptom că pentru una din generațiile de după război se creștează o nouă etapă...

Un alt simptom al aceluiaș fenomen, vine de altundeva, dela cei mai tineri decât reprezentanții generației de care e vorba. Dela generația următoare.

Căci, de un an sau doi, se cristalizează fenomenul de solidarizare al unui nou grup de oameni. Cea mai nouă dintre generații... Presimțită în manifestări sporadice, mai ales în câteva reviste efemere, constituirea acestui nou grup de oameni a devenit reală abia de curând. Din clipa, anume, când s'a schițat din partea lor primul atac la adresa celor imediat precedenți. Anul trecut apăruse și un « Manifest » al acestei generații. Dar încercarea de definire, prin delimitare, prin însemnare netă a deosebirilor, prin discuție, învinuire, și negație, e un fenomen ce se semnalează abia de curând. De pildă în revista « Timpul Nostru », ce pare să fie un organ al acestei grupări, discuția e pusă concret: « Ce-a făcut generația lui Mircea Eliade și celor de o vârstă cu el? » Iar răspunsul e categoric: « Aproape nimic. În orice caz e o generație care, indiferent de meritele ce-a avut, nu mai poate să creeze nimic ».

Astfel circumscrisă, — prin atitudinea generațiilor mai vârstnice și prin apariția unei generații mai noi, care ia atitudine împotriva ei, — poziția generației ce-a venit îndată după cea dela « Gândirea » prinde să ia aspecte noi. În destinul ei o nouă etapă se ivește. Probabil una de disolvare. Dar nu fiindcă nu mai poate da nimic, ci fiindcă — tocmai dimpotrivă — semnele acestea arată că a venit vremea pentru cei ce compun grupul să renunțe la acțiunea gregară, și să-și aleagă drumul. Drumul care-i va duce pe fiecare acolo unde pot încerca să facă ceea ce niciodată nu se face înăuntrul « generației »: să creeze.

Dar cu asta, desigur, discuția nu e încă închisă.

ION I. CANTACUZINO

PARASTASUL « MODERNISMULUI »

D. Sașa Pană publică câteva poeme ale lui Tristan Tzara, singurele scrise în românește, înainte de război, cărora le adaogă un scurt istoric, foarte apologetic, al « Insurecției dela Zürich », adică al mișcării « Dada ».

În amândouă părțile sale această plachetă este binevenită, ca o contribuție la istoria literaturii. Căci, cu toată inutila înflăcărare a părții de istoric, va permite poate să se vadă mai just sensul a ceea ce a fost « modernismul » în evoluția propriei noastre literaturi de după război.

Și din tonul « Primelor poeme », — comparat cu ceea ce i-a urmat, în activitatea lui Tristan Tzara, — și, din istoricul mișcării « Dada », se vede bine rolul determinant al comoțiunii războiului în apariția fenomenului. Revolta ese din excesul rigorii — și e tocmai ceea ce a făcut ca războiul — cel mai mare determinant de rigori — să ducă la revolta « dada ».

« Starea de spirit » care a fost mișcarea dadaistă apare deci pentru noi, cei de azi, ca un fenomen firesc, care trebuia să se întâmple. Și nu înțeleg de ce d-l Sașa Pană se supără pe un critic care califică dadaismul drept o « criză ». Căci cred că în adevăr a fost o criză, în sens medical, adică o serie de puternice reacțiuni ale unui organism infectat de germenii maladiei și care tinde să restabilească echilibrul.

Tabloul clinic al unei crize este însă dominat tot de aspecte dezechilibrate, ce trădează vigoarea luptei. În primul rând de febră. Și de aceea, tocmai fiindcă noi concepem mișcarea dadaistă ca o criză firească, înțelegem și aspectul ei febril.

Toate acestea însemnează deci că noi privim mișcarea « dada », ca și cubismul, sau altele, ca un moment istoric. Un moment necesar, dar depășit. Un moment de analiză, de disociere, care a curățit terenul pe care se încearcă azi o nouă sinteză. Privim mișcarea aceasta ca un lucru care a trăit, și a murit. Ceea ce e în istorie, în muzeu, nu mai e viu. Și de aceea, neînțelegând să ne fandăm inutil împotriva lui « Dada » sau imitațiilor sale dela noi — și ele azi definitiv defuncte, — înțelegem chiar și tonul atât de apologetic al d-lui Sașa Pană. El e firesc unei comemorări! Dar totuși ni se pare exagerat să zici că « Dada » se definește « chintesența supremei inteligențe deslănțuită printr'o supremă libertate a spiritului », — căci asta nu înseamnă nimic decât o frază ridicolă. Și credem că e anacronic, forțat, să pretinzi că suprarealismul, — deși mai nou —, e mai viu și mai actual decât dadaismul, când de fapt amândouă pot fi înglobate în același parastas...

ION I. CANTACUZINO

PE MARGINEA REVISTELOR ROMÂNEȘTI DIN ARDEAL

Am recenzat în numărul nostru trecut revista atât de frumos editată la Cluj de « Astra », — « Gând Românesc ». D-l Ion Chinezu, care o redactează, ne scrie — în legătură cu cele spuse de noi aci —, câteva triste adevăruri, pe care e bine să le spunem cât mai tare, din când în când. Spicuim de aceea din « crisoarea sa întreg pasajul referitor la nevoia unei reale ofensive de cultură românească în Ardeal, căci n'am ști să spunem mai bine aceste lucruri...

« ... Am vrut și vrem să facem din această revistă, — spune d-l Chinezu, vorbind de « Gând Românesc » —, o trăsătură de unire între Ardeal și Vechea Țară, fiindcă credem că d-voastră dela București și noi ăștia dela Cluj (sau din alte părți) avem să ne spunem și alte lucruri decât ceea ce s'au priceput să-și spuie, timp de 15 ani, politicienii.

A fost o epocă de criminală pierdere de vreme, de greșeli ireparabile. Și vă asigur că în timp ce noi am stat cu mâinile 'n sân (și acesta era cazul cel mai bun), Sașii și Ungurii au lucrat pe capete.

Astăzi, viața culturală ungurească din Ardeal — și cea literară în deosebi — e mai vie și incomparabil mai bine organizată decât înainte de război. Gazete și reviste redactate cu o grijă și un lux ce le ridică la nivelul celor din Budapesta, câteva edituri [cum este Deutsche Buchgilde în Rumänien (Sibiu) și « Erdélyi Szépművészeti » (Breasla artelor frumoase) Cluj] ce aruncă anual pe piață câteva zeci de cărți occidental tipărite, — iată bilanțul. Evident, spri-

jinul Berlinului și al Budapestei nu lipsește —, câțiva scriitori maghiari de renume s'au stabilit în Ardeal după 1918! — dar nu e mai puțin adevărat că inițiativa pleacă de aici, dela revista săsească *Klingsor* și dela ungurească *Erdélyi Helikon* — două manifestări puternice cărora timp de 15 ani nu ne-am priceput să le opunem nimic de seamă. O revistă românească serioasă este așa dar o poruncă elementară a vremii și a situației de aici.

Dacă vom reuși sau nu în acest G. R. se va vedea. Ar fi de dorit în orice caz. Dar succesul nostru depinde în mare măsură și de ajutorul Bucureștilor... »

Și d-l Chinezu își încheie scrisoarea cu aceste rânduri, ca un apel: « ... Am crescut în școli nemțești și ungurești — și cunosc, astfel, binișor lumea aceasta, bizară, numai bizară pentru mulți bucureșteni — și știu că nu e vorba aici de o simplă operetă veselă. Am stat patru ani la București — acolo am făcut facultatea de litere — și m'am întors la Cluj cu încrederea în posibilitățile noastre. Nu suntem chiar așa de păcătoși cum ne place să ne proclamăm, dar suntem extrem de desorganizați. Ei bine, să începem odată!... »

De bună seamă că cel ce scrie rândurile acestea frumoase, are dreptate, deplină. Din parte-ne să fie sigur de tot sprijinul de care suntem în stare, prin vorba și scrisul nostru... Și, izbândă!...

ION I. CANTACUZINO

DIN REFORMELE D-LUI MINISTRU DE FINANȚE, VICTOR SLĂVESCU

Dela 1 Aprilie a intrat în vigoare noua lege pentru modificarea unor articole din legea pentru unificarea contribuțiilor directe și pentru înființarea impozitului pe venitul global. Această nouă reformă merită să fie remarcată, pentru că se deosebește de toate cele de până acum. Mai toți miniștri de finanțe din ultimul timp — destui la număr — au fost preocupați de găsirea unei soluții, care să asigure Statului un venit cât mai însemnat ca să umple, măcar în parte, golul din ce în ce mai mare din buget; dar toate reformele precedente n'au depășit sistemul elementar de a mări impozitele de tot felul și de a aplica salariilor curbe de sacrificiu, până la mizerie.

În ce constă reforma d-lui ministru Slăvescu?

Pe de o parte, în degrevarea impunerilor existente. D-l Slăvescu, un bun gospodar, și-a dat seama că impozitele excesive împing contribuabilii, chiar și pe cei mai bine intenționați, la fraude. Dintr-o statistică întrebuintată în expunerea de motive a legii, reiese că în ultimul timp contribuabilii impuși la venitul global sunt numai în număr de 910.436. Din aceștia 695.716 au declarat un venit între 20.000—60.000 lei, 133.000 între 60.000 și 100.000 de lei și numai 81.720 de contribuabili au declarat peste 100.000 lei venit. Oricât de mare ar fi criza și șomajul, atât numărul total al declaranților, cât și proporția sumelor declarate sunt departe de a fi reale. Prin noul sistem al d-lui ministru de finanțe veniturile sunt simțitor degrevate, căci deși minimum de existență este redus la 10.000 de lei, veniturile până la 20.000 de lei nu sunt atinse de această supra-cotă. Apoi, la salarii și pensii, supra cota se aplică numai după ce s'a redus venitul net cu 30%, iar la valorile mobiliare, cu 10%. Reducerea de 10% și 30% din suma rămasă după calcularea impozitelor elementare, prezintă marele avantaj că micșorează exigențele scării aplicate de noua

reformă, care merge într-o progresie din ce în ce mai mare. Ea mai are de scop să acopere și scăderile la cari contribuabilii au dreptul pentru datoriile chirografare și ipotecare, foarte greu de controlat dacă s'ar fi admis și în materie de salarii, pensii și venitul din valori mobiliare scăzământul pe baza dovezilor făcute de contribuabili.

Pe de altă parte, se obține o simplificare a aparatului administrativ, cu două consecințe egal de folositoare Statului: împușinarea numărului funcționarilor, prin desființarea declarațiilor, și împiedicarea fraudelor pe care aceștia le făceau în înțelegere cu contribuabilii. Oricât de mari ar fi degrevările aduse de noua lege, veniturile Statului vor fi cu mult sporite. Și ca să ne dăm seama de simplificarea adusă în aparatul administrativ citez din expunerea de motive că pentru realizarea probabilă a sumei de 450 milioane din venitul global, instanțele de impuneri dădeau circa 900.000 de hotărâri, supuse în majoritatea lor apelului și recursului, pe când pentru realizarea unei sume de circa 3.700 milioane din impozitele elementare, se dau abia 80—90.000 de hotărâri!

Pentru înlăturarea acestei păgubitoare stări de lucruri, legea nouă înlocuiește declarația printr'un sistem pe cât de practic pentru Stat, pe atât de ușor de suportat de contribuabil. Astfel la veniturile pentru care se plătesc impozite elementare, ca salarii, pensii etc., globalul se adaugă printr'o supra-cotă calculată, după degrevările arătate mai sus, la suma rămasă și se achită lunar. Impozitul astfel calculat are avantajul că se aplică sumei primite în momentul percepției, — prin stopajul la sursă — iar nu celei din anul precedent cum era sub vechea legislație.

În afară de reformele privitoare la impozitul global, legea aduce însemnate degrevări la impozitele elementare și adiționale, bazate pe echitate și grija pentru progresul economiei naționale și pentru contribuabilul care nu trebuie strivit de apăsarea dărilor către Stat.

Socotesc legea aceasta ca cea mai de preț reformă săvârșită până acum. D-l ministru Slăvescu are marele merit de a fi introdus un sistem, care să aducă reale foloase Statului, prin înlăturarea evaziunii fiscale, și, în bună parte, a războiului dintre fisc și contribuabil.

Sunt însă nedumerit de ce pentru acelaș venit se percep atâtea impozite. Să luăm cel mai nevinovat venit, al salariatului. Asupra salariului se percep acum următoarele impozite: elementar de 4 și 8%; drumuri 3‰; Camerele de muncă 3‰; impozitul excepțional progresiv; în fine, supra-cota adăugată prin noua lege. Calcularea acestor impozite și vărsarea lor fiscului, care cere întocmirea statelor în dublu exemplar și transcrierea într'un registru special, este o adevărată calamitate pentru patroni și instituții. La întreprinderi cu personal ceva mai numeros s'au angajat slujbași speciali pentru întocmirea lunară a acestor state. Dar și pentru fisc este desavantajos acest sistem, căci funcționarului, oricât de diligent ar fi, îi scapă controlul acestor nenumărate impozite. Să nu mai vorbim de contabilitatea care trebuie ținută de fisc! Un singur impozit ar remedia cu succes și cu profit de o potrivă pentru Stat și contribuabil, sistemul actual.

Acest impozit ar trebui să fie progresiv, singurul echitabil. Prin tabele lunare, după care să se calculeze impozitul, s'ar asigura ușurința și simplitatea folositoare atât contribuabilului cât și fiscului. Mi-am îngăduit această propunere îndemnat de vederile largi și bine intenționate ale d-lui Ministru Slăvescu.

Dar d-l ministru al finanțelor a mai pornit un lucru bun, care merită admirație, în special a predecesorilor. Este vorba de construirea imobilelor, în care să instaleze administrațiile financiare și percepțiile fiscale, până acum ambulante. Economii ce se vor realiza prin această exemplară gospodărie sunt enorme, mai ales dacă ținem seamă de condițiunile oneroase în care închiriază Statul, din cauza influențelor politice de tot felul. Până unde va merge însă îndreptarea pe calea aceasta? Dacă în noile clădiri se va instala același sistem administrativ greoiu cu referate peste referate și cu soluții arbitrare, câștigul poate fi cel mult pe jumătate. Sunt îndemnat să fac această rezervă din cauza unor întâmplări recente. Le povestec ca și cum ar fi una singură, căci în linii generale sunt identice și confirmă sistemul exagerat birocratic. În baza unei legi categorice, ceream scutirea efectelor unei Instituții culturale de impozitul mobilier. Ministerul de finanțe, în loc să consulte legea și să dea o soluție, a trimis cererea Administrației financiare respective, ca să *referă* asupra unei întregi serii de întrebări, toate inutile; deci două numere — intrare și ieșire — și o rezoluție. Administratorul financiar a cerut *referat* Percepției respective, iarăși două numere — intrare și ieșire — și o rezoluție. Șeful percepției a cerut *referat* unui controlor, care l-a și făcut; deci încă două numere, o rezoluție și un *referat*. *Referatul* controlorului, din fericire, era inteligent. Dar *referatul* s'a făcut către șeful percepției, care i-a dat un număr și l-a trimis cu adresă Administrației financiare. Aceasta a dat încă două numere și a făcut o adresă *referat* în care dădea dreptate controlorului și opină să se scutească, apoi a trimis-o la Minister unde, după ce a mai primit două numere a căpătat o soluție, în parte numai logică, asupra căreia a trebuit să revie. La fel s'a procedat și cu a doua cerere, care privea altă Instituție și cu totul pentru alt caz. Iată răul care trebuie înlăturat pentru progresul administrației și sunt convins că d-l Ministru Slăvescu se gândește la remedierea lui.

Cu ocazia aceasta mă simt dator să mai adaog o faptă mare a d-lui Ministru Slăvescu și anume hotărîrea d-sale de a termina ctitoria marelui rege Carol I dela Șoșea. Muzeul de artă națională Regele Carol I, care în ruina aparentă păstrează comorile nestimate ale țaranului român, adunate cu atâta răvnă și pricepere de d-l director al acestui frumos așezământ regesc, și-a găsit în d-l Victor Slăvescu, după atâția ani de așteptare, omul care trebuia să îndeplinească două condițiuni: să fie ministru de finanțe și adevărat român. Cât de mare este fapta aceasta, ne dovedește nepăsarea miniștrilor de după războiu care au rămas indiferenți la strigătele disperate ale d-lui director al Muzeului, cu excepția d-lui ministru Al. Lapedatu. D-l Lapedatu, în scurta sa trecere pela Ministerul Artelor, s'a ocupat de Muzeu, dând planurilor existente o și mai mare amplificare, care a rămas, din nefericire, numai în proiect, din cauza plecării d-sale dela Minister. Prin ajutorul d-lui ministru Slăvescu, Muzeul va avea, din toamna acestui an, o nouă înfățișare, iar d-l director ne va da desigur, în loc de « Tragedia Muzeului de Artă Națională », un catalog al frumoaselor obiecte expuse, pe care le vom privi cu drag, căci sunt rodul mâinilor părinților și strămoșilor noștri și ne dovedesc iscusința minții lor.

D. COMAN

ALAIN

Alain a ajuns la vârsta în care oamenii, în mod normal, sunt preocupați de problema testamentelor, mai mult decât de a literaturii. Și, totuși, el continuă să existe cu aceeași regularitate printre oamenii vii ai literaturii, ca și acum douăzeci și mai bine de ani, când se puneau bazele N. R. F.-ului — vasta întreprindere care a ajuns aproape să monopolizeze tot ce Franța are mai bun în literatura contemporană. Alain și-a păstrat — la cursuri și în publicistică — aceeași promptitudine sobră și aristocrată, inaugurată cu câteva decenii în urmă. Dar, cu toate acestea, după o activitate nici un singur moment întreruptă, după o elaborație pe teren filosofic, social, literar, pedagogic și moral dintre cele mai constante și mai fecunde, încă nimeni nu știe astăzi dacă Alain mai trăiește, dacă a murit, dacă există sau dacă a existat vreodată și dacă nu e cumva o ficțiune oarecare, un Monsieur Teste. Cu alte cuvinte, nimeni nu știe cine este acest Alain, ale cărui tablete, intitulate simplu « *Propos d'Alain* », însoțesc de peste două decenii, fără niciun comentariu, fără nicio paradă, a căror prime calități sunt înțelepciunea și conciziunea, fiecare număr al selectei reviste înființată la 1909 de Jacques Rivière. Alain, prin discreție, și-a făcut din modestie o profesiune; pe care, departe de o celebritate vulgară, și-a susținut-o în loc de frunte, fără colportări și fără reclame.

Alain — pe numele lui adevărat Emil-Auguste Chartier — reprezintă spiritul cel mai caracteristic al Franței intelectuale, al Franței cartesiene, liberale și individualiste. Contemporan cu Bergson și Paul Valéry, antiintelectualist în filosofie și ermetic în literatură, el este singurul doctrinar de stânga care n'a ajuns să fie cunoscut de public. De altfel, în public, se poate spune că n'a ajuns să-și câștige o situație clară niciunul dintre scriitorii de stânga, care, poate, sunt cei mai mari scriitori ai Franței — și care sunt grupați în jurul celor două mari focare contemporane ale intelectualității pariziene: « *Nouvelle Revue Française* » și « *Europe* » — André Gide și Romain Rolland. Alain, ca și Julien Benda, ca și Jean-Richard Bloch, doctrinari de înaltă spiritualitate, cu orizonturi vaste și cu atitudini bine definite în contemporaneitate, n'au reușit să-și câștige adeziunea unui public prea numeros, așa cum altădată, din generația anterioară lor, reușiseră cei de dreapta, un Barrès, un Maurras. E drept că scriitorul de stânga se bucură de mai multă libertate și e mai străin de conformismul celui de dreapta, dar acest conformism, această încadrare într-o instituție literară ajută mult celui care activează în sânul ei să pătrundă în mase și să se facă mai repede cunoscut.

Alain reprezintă spiritul superior al Franței de astăzi — așa cum Thibaudet, spre pildă, reprezintă mentalitatea Francezului mijlociu, caracterizată prin cele șase idei politice, specificate de el însuși: tradiționalism, liberalism, radicalism, individualism, democrație creștină și socialism.

Profesorul de filosofie dela colegiul « *Henry IV* », care a orientat atâtea generații dela catedră și care și-a precizat cu destulă amploare liniile doctrinei sale, e un radicalist înăscut. În literatură — domeniu în care are, în ce privește poezia, două pasiuni: Paul Valéry și Claudel; — ca și în politică, domeniu în care cele trei opere esențiale: « *Mars ou la Guerre jugée* », « *Les Elements d'une doctrine radicales* » și « *Le Citoyen contre les Pouvoirs* », au reușit su-

ficient să-i definească atitudinea. În prima, de exemplu, din aceste opere enumerate, el e unul dintre cei mai înverșunați adversari ai războiului, analizând cauzele și consecințele acestuia cu o luciditate singulară: « Războiul nu este o încercare pentru eroi, ci un masacru al eroilor... Războiul e un foc pe care îl aprinde vanitatea. Vanitatea de cele mai multe ori a diplomaților irascibili cari, în meschinăria lor personală, trec peste interesul poporului pe care îl reprezintă. Și în acest foc se consumă adevărata forță fizică și morală — cel mai bun sânge al unei națiuni — pentru a încălzi apoi pe toți prudenții, calculatorii și îmbogățiții. De aceea, orice țară, în urma unui războiu e sărăcită de sânge nobil, pentru a fi plină de naturi slabe, de tirani, de sclavi. Însângerarea pretinde întotdeauna sângele cel mai bun... ». E judicios acest pasaj pentru întreaga gândire politică a lui Alain.

Pe planul strict intelectual — și estetic, specialitatea sa — activitatea lui Alain se măsoară la câteva volume de « *Propos* »-uri, tablete adunate din N. R. F., precum și la altele cu obiective precizate: asupra Educației, asupra Fericirii, asupra Creștinismului, Esteticei, sau, recent de tot, Literaturii — acesta din urmă, poate, adevăratul testament al activității sale literare. Alături de acestea, în mod special trebuiesc menționate și cele două capo-d'opere ale gândirii sale: « *Les Idées et les Ages* » și « *Système de Beaux-Arts* », sistem atât de elocvent pentru epoca lui Valéry și Marcel Proust.

Acum, când împlinește 65 de ani, când se retrage, după o activitate intensă și când încep să se scrie primele articole despre el, pe Alain ar fi bine să încercăm a-l cunoaște mai de aproape și mai cu adevărat. Să uităm că e dificil și obscur. Deoarece gândirea lui domină o bună parte a scrisului francez contemporan.

PERICLE MARTINESCU

CĂRȚI, REVISTE

ROMANUL UNEI GENERAȚII: «INTOARCEREA DIN RAI»,

de Mircea Eliade

După «Isabel și apele diavolului» și «Maitreyi», al treilea roman al lui Mircea Eliade, — care, astăzi, e aproape să apară în a doua ediție, — abordează un material cu totul altul, luând eroii săi din ambianța atmosferei noastre zilnice, dintre tinerii aceștia pe cari toți îi cunoaștem, cei despre care toată lumea vorbește sub epitetul vag de generația tânără. Și în adevăr, nu prin faptul că în cursul acțiunii cafeneaua Corso apare ca punct de adunare, ci prin sensurile și caracterele pe care, individual și în grup, tinerii aceștia le au ca un efect al momentului și condițiilor în cari s'au format, ca un rezultat al solidarității lor într-o anumită conjunctură istorică, prin aceasta, în adevăr, «Intoarcerea din rai»¹⁾ poate fi socotit drept romanul unei generații.

Este generația celor cari s'au format singuri, pe vremea când războiul făcea să se rupă șirul firesc al lentei și sigurei transmiteri de valori între generații. Tinerii aceștia, prin faptul momentului istoric în care au apărut, n'au avut parte de înaintași, n'a avut cine să le dea testimoniul de bază al unor credințe, al unor idealuri, al unor certitudini pe care să-și construiască viața viitoare. Nimeni nu le-a arătat destinul lor. Și astfel, firesc, în momentul în care intră în viață, întreg acest grup trebuie să-și construiască singur destinul, să-și dea singur un suport vieții, în locul mormanului de ruine al marilor principii și al tuturor valorilor pe care războiul —, sub ochii lor, — le anulasă. În mod necesar primul gest al acestor tineri este deci o întrebare, o problemă: problema sensului vieții lor. Căci peisagiul acestei vieți nu e delimitat de nicio obligație, nu e îngrădit de nici-o necesitate. Și, în fața unui asemenea destin, e firesc ca tinerii aceștia să sufere, colectiv, de ceea ce Kierkegaard numea «desperarea posibilului».

Pentru a face mai bine simțit acest caracter de generație problematică, de generație fără ideal nici certitudini, care se caută desnădăjduit pe sine, Mircea Eliade a încadrat grupul acestor tineri (între cari principali eroi apar Pavel Anicet, Dav, Emilian și Vlădescu, și dincolo de care perseverează ca un leitmotiv acel Teodoru, prototip de ins care face din orice un caz de conștiință) l-a încadrat, zic, între doi oameni cari reprezintă generația precedentă și cea următoare. Este Maiorul Dragu, omul care a avut în războiu certitudinea că poate recunoaște obuzul și moartea ce venia, după sunet, și să se ferească, și Petru Anicet, omul generației ce va veni, omul de fier, care atât de semnificativ adoră pe Mozart, și pentru care «fapta» nu e o problemă.

¹⁾ Ed. «Naționala», S. Ciornei.

Iar prezentarea acestor grupuri de inși contemporani este făcută într-o fabulă al cărei moment central este revelator. În mijlocul unor oameni cari — în moduri diferite — monologhează asupra lor înșiși — «faptul», realitatea, cade brusc, sub forma sirenei dela Atelierele Grivița. Picătură de acid în soluție, fenomenul acesta va determina necesar reacții specifice din partea fiecărui personaj, îl va obliga să-și precipite atitudinea. Și toate momentele în cari ni se înfățișează, ca într'un film, aceste reacțiuni, cuprind gesturi revelante și determină admirabil siluetarea diferențierelor între aceste diverse tipuri ale unei aceleași constante.

Obligați să aleagă, să se încadreze, personagiile vor trebui de acum să-și afle fiecare soluția conformă. Cea care domină romanul este soluția lui Pavel Anicet, omul prins în dialectica contrariilor, în viața spiritului ca și în viața inimii sale, prinsă între două dragoste egale, și care le echilibrează prin marea împăcare, prin marea unificare, în moarte. Iar alături de această soluție centrală gravitează soluțiile secundare, dintre care în primul rând abdicările lui Dav și Vlădescu și ratarea în încercarea faptei, a lui Emilian.

S'a spus (d-l Cioculescu) despre romanul lui Eliade că este un roman de cerebral, în care personagiile nu sunt decât diverse ipostazări ale autorului, și ca atari ne individualizați. Mi se pare o părere greșită. Ca inși, separat luați, eroii cărții sunt perfect individualizați și prin preocupările lor, și prin reacțiile lor în fața «faptului», și prin varietatea soluțiilor, ce decurg firesc din comportarea lor anterioară. Dar de bună seamă că, întru cât fac parte dintr'un grup solidar prin moment și formație, toți aceștia sunt părtași unor aceloraș constante, au aceeaș atmosferă sufletească. Și aici era necesar și firesc să nu mai existe deosebire, iar reproșul e inoperant. Cred însă că, din punctul de vedere formal, cartea ar fi câștigat la o ultimă revizuire. Depășit parcă în expresie de infinitele posibilități și cerințe ale fondului, sunt momente în care romanul pare scris neglijent. Și notez aici că literalizește, paginile cele mai remarcabil reușite sunt cele — puține — erotice.

Carte bogată prin implicații, prin sensurile adânci ale fiecărui moment al acțiunii și fiecărui gest al personajilor, carte plină de înțeles și amplu construită, pe care o onorează chiar și rezistențele unora, cred că «Intoarcerea din rai», parvine să fie totodată și un roman și un document: adică o carte mare.

O «EDITIA DOUA»: «VELERIM ȘI VELER DOAMNE»

Roman de Victor Ion Popa

Profit de împrejurarea că romanul d-lui Victor Ion Popa «*Velerim și Veler Doamne*»¹⁾ a apărut în a doua ediție pentru a spune cât de mult bine gândesc despre această carte de reală valoare. Nu știu dacă prezentarea ei sub banderola de «roman al specificului românesc» nu a dat unora falsă credință că trebuie să fie un tardiv aspect de fad sămănătorism. Nimic mai fals; căci nimic nu e mai puțin convențional decât felul cum e făcută prezentarea vieții dela țară în această carte. În orice caz nu convențional după convenția sămănătoristă. Și apoi cred că pateticele peripeții ale eroului — fost ocaș pe nedrept învinuit de o nouă crimă, luptând să-și dovedească nevinovăția.

¹⁾ Ed. «Cultura Națională».

dar luptând în același timp și împotriva unui implacabil destin — și-ar fi păstrat puterea de a emoționa și ar fi fost tot atât de valoroase și dacă ar fi fost așezate în alt mediu. Nu cred deci că acest roman e specific în înțeles restrâns, de înfățișare a pitorescului local — căci asta i-ar fi micșorat puterea de circulație, pe câtă vreme probabil că orice străin ar putea urmări cu interes lectura acestui roman, tradus în altă limbă. — Dar e specific în sensul că sufletul eroilor, și comportarea lor, oglindesc câteva trăsături caracteristice, pe a căror bază foarte bine s'ar putea face un studiu al « fenomenului românesc ». Nu toate trăsăturile — și, mai ales, adăugându-le elemente străine, de gen roman rusesc, cum ar fi obsesia simbolică a frazei de colind care dă titlul cărții, obsesie pe care o cred o creațiune artificială, livrescă, « artistică », — dar totuși unele trăsături, foarte expresiv prinse. Mă gândesc, între altele, la aspectul aproape real, concret, al destinului, în viața eroului; la felul cum încearcă totuși cele două personaje principale să se acomodeze cu acest destin, luptând pasiv, adică încercând să pună împrejurările de partea lor, nu a fatalității care-i urmărește; și apoi la felul cum inconștient cetitorul realizează, din urmărirea treptată a peripețiilor urmăririi lui, raportul simbiotic dintre om și cadrul lui natural, starea de strânsă relație între ins și natură, devenită atât de mult aproape una cu el încât îi apare aservită — nu ca un fenomen de civilizație, ca unui cuceritor — ci sufletește, poate chiar biologic, până la a fi unul față de altul ca un organ față de trup. Și la câteva scene în care sunt extrem de just prinse, — după cum observa d. Stahl, mai competent decât criticul ce sunt, în sociologia satului, — diferențele fundamentale, în atitudine și concepție între lumea satului și a orașului: cum ar fi, de pildă, scena anchetei...

Iar, din punct de vedere tehnic, formal, trebuie subliniată admirabila gradăție și dozare a părților, în decursul romanului; excelenta întrepătrundere a etapelor acțiunii și momentelor de înfățișare ale psihologiei personajelor, aproape contopite într'un singur curs; puterea cu care, din simpla înfățișare a reacțiunilor lor, sunt desemnate adânc și viu personajele, chiar și cele secundare; și frumoasa, fără efort curat românească, bogata și curgătoare limbă în care e scris romanul...

O SUMĂ POETICĂ: « PASĂREA DE LUT » Versuri, de Ion Pillat

D-l Ion Pillat, publicând volumul « *Pasărea de lut* », a refăcut, pentru poemele scrise între 1918 și 1933, ceea ce făcuse, cu volumul « *Intoarcere* » (1928), pentru poemele dintre 1908 și 1918. « *Pasărea de lut* »¹⁾ este deci o sumă poetică, în care se află adunat materialul din « *Pe Argeș în sus* », « *Satul meu* », « *Limpezimi* » și « *Caetul verde* ». De bună seamă poemele au căpătat aci o ordine nouă, mai organică — sunt apoi câteva modificări de formă, de titluri, dar singurele absențe sunt: poemele din « *Biserica de altă dată* » (care reprezentau, într'un tot de sine stătător, apariția — prin influența poeziei populare și a lui Rilke — a elementului religios — biblic, în lirica d-lui Pillat) și sonetele de curând publicate în « *Scutul Minervei* » care — prin sensul lor de « *Ars poetica* » — fac corp aparte în producția din ultimii ani a poetului.

Dacă ar fi să comparăm felul cum materialul poetic se prezenta în primele ediții și felul cum apare, azi, în « *Pasărea de lut* », am face o singură remarcă,

¹⁾ Ed. « *Adevărul* ».

din care se poate învedera mai ales atitudinea — evoluată — a d-lui Pillat, față de propriul său material. Iată, astfel, poema « Primăvară », care, în « Pasă rea de lut », se prezintă sub forma aceasta:

In apa cerului de primăvară
Incearcă ramul solzi de frunze noi.
Câmpia 'n urma omului ce ară
Iși adumbrește valurile moi.

Nori albi par munții troeniți din zare,
Par turme albe pomii în livezi.
Un cuc în codru cântă a uitare
Vrăjind în amintire tot ce vezi.

În prima versiune, din « Caetul verde », urmau strofele acestea, azi suprimate:

*E boul Domnului, pe-o iarbă verde.
E boul alb ce paște pe suhat.
E smeul ce 'n lumină, sus, se pierde.
E barza care cade peste sat,*

*E fata care cântă la fântână.
E soarele ce joacă pe pârâu,
E mielul alb ce sburdă lângă stână.
E chiotul din gură de flăcău,*

*E murmurul de frunze și de gâze,
E mirosul de cimbri și pelin,
E un copil ce singur stă și râde,
E cucul care cântă din senin.*

Din comparația celor două versiuni se vede lesne sensul modificării. A dispărut tot ceea ce reprezenta diluare a elementelor esențiale în note concrete, accesorii, mergând până la miniatural. Tendința spre esențializare este, deci, manifestă, și cu ea voința de purificare.

Astfel delimitat, volumul acesta ar trebui deci să ofere nu prilejul unei cronici ci obiectul unui studiu. Căci lirica d-lui Pillat pare ajunsă la o etapă esențială, unde poate și trebuie să fie privită în ansamblul ei de fenomen literar. Iar privirea aceasta suntem siguri că va evidenția cât de unitară, în evoluție, de organică în atitudine și rotunjită în aspect este frumoasa și autentică personalitate poetică a d-lui Ion Pillat.

O ANTOLOGIE CIUDATĂ: A « IMAGINILOR »!...

Notez aci o semnificativă și bizară apariție. În editura « Grupării intelectuale Litere », — deci sub auspiciile celei mai noi dintre generații, — s'a tipărit o « Antologie de imagini ». Autorul este d-l Teodor Scarlat.

În primul rând să vedem de ce e bizară.

Ce sens trebuie să aibă o antologie? De bună seamă să prezinte — rezumativ dar în elemente esențiale — caracterele: în primul rând a unei serii de literați, în al doilea (dincolo de aspectele particulare) caracterele comune, prin care ei fac parte din și determină un moment și o atmosferă în literatură.

Poate să se realizeze așa ceva printr'o antologie *de imagini*? Cred că nu. Căci imaginea, în poezie, nu e scop în sine. Nu reprezintă *esența* ci *cheia* către ea. Nu poate deci să trădeze *substanța*. Și, ca atare, nu poate să înfățișeze ceea ce este caracteristic la un poet decât în ce privește unele predilecții, de structură personală; (tipi vizuali, auditivi, abstracți, trădați de modalitățile construirii și alegerii imaginilor). Dar teme, viziune a lumii, sentiment al vieții, atmosferă a sensibilității, toate astea sunt *dincolo* de imagine.

Nerelevantă pentru caracterele fiecărui poet în parte, deși — în prefața sa — d-l T. Scarlat crede că « imaginea constituie superlativul absolut al artei în genere » (!), antologia aceasta nu e relevantă nici pentru caracterele « poeziei noi », (deși d-l Scarlat pare să înfățișeze această antologie ca un rezultat al faptului că « o nouă generație este totdeauna o frământare autentică, o nouă imagine a vieții... »). Căci mărturisesc a fi căutat cu foarte real interes, în această antologie, sensurile mari cari leagă între ei pe poeții cei mai noi. Și, cu regret, declar că nu le-am găsit.

În aceeași ordine de idei antologia aceasta — inutilă prin fond — apare aproximativă, ușuratică — prin formă. Unei « antologii » i se cere oarecare rigoare, multă informație, un aparat precis, aproape științific de studiu. Pentru care — de bună seamă — e necesară și o pregătire critică, un punct de vedere detașat de obiect și o sumă de criterii bine precizate. Toate acestea mi se pare că lipsesc... Căci bibliografia autorilor « antologați » (termenul l-a creat d-l Scarlat și profit de prilej ca să-l reprob cu energie) e incompletă. (Pentru completare am putea da d-lui T. S. următoarele informații gratuite, de adăugat la rubrica « în manuscris » a fiecărui poet: E. Jebeleanu: Inimii sub săbii; Horia Stamatu: Memnon; Em. Gulian: Duh de basm; Cristian Sârbu: Din carnetul unui muncitor; P. Martinescu: Vita et mors; Mircea Pavelescu: Expoziție...).

Apoi alegerea imaginilor nu dă ce e mai bun. De ce lipsesc dela Dan Botta (reprezentat doar prin 8 rânduri), versuri caracteristice, ca acestea:

...cu soare culcat în fântânile coapsei sătule.
...apele rotesc nervoase roza stepelor prea pl'ne.
...Trup ca o stea de apă, (safir molatec vină)
ofrandă absolută, meduză de lumină...

Sau întregul « Argument », șir de esențiale imagini, sau imaginile unice, intitulate « *Măini* », în ciclul « *Rune* »?

Dar, pe de altă parte, dezechilibru și în sens invers. D-l N. I. Copoiu (cine e?) obține o pagină întreagă! Și lipsuri ciudate: unde e Andrei Tudor? Maria Banuș? de ce n'a aflat de Cavarnali, autorul? Nici de Ernest Bernea, nici de Victor Stoe, nici de Dragoș Vrâncianu? Și care sunt criteriile după care poeții au fost integrați în « poezia nouă »? Căci dacă unitatea de vârstă, de moment al apariției în literatura noastră e ignorată, de ce n'a pus autorul antologia sa sub semnul lui Arghezi și Barbu, amândoi, de sigur, — deși pe linii deose-

bite, — părinții poeziei noastre de azi? Antologia poeziei noi franceze, (Kra 1924), începea cu Baudelaire și Nerval... Și nu crede d-l Scarlat că, în ce privește propria sa prezență în antologie putea lua exemplul dela d-l Mircea Grigorescu?

Și, acum, mai e nevoie să spun de ce socotesc semnificativă apariția acestei antologii? Sunt semne certe, în tot ce-am spus mai sus, de grabă, suficiență și lipsă de spirit critic. Tocmai acolo unde era mai multă nevoie, și tocmai într'un gest care se vroia semnificativ pentru întreaga atitudine și atmosferă a unui grup de tineri... Să trecem oare toate caracteristicile antologiei asupra grupului de tineri pe care ea vrea să-i reprezinte?...

UN DEBUT: «LUMINI ÎN INTERIOR», Versuri, de Ștefan Dima ¹⁾

Sunt convins că d-l Ștefan Dima este un poet. Se simte că răspunde, scriind, unui comandament intern. Câteva teme circulă prea insistent în acest volum; moartea:

... Și ca un tâlc, îmi scriu pe sicriu poema revenirii în umbră...
 ... Când voi goni prin hăuri cu scheletele morților...
 ... Orice moarte vă așează un deget pe buză...
 ... De-atunci prin lume mă plimb cu moartea în cuadrigă...

sau viața interioară (trădată, ca temă, chiar de titlul cărții):

... În sbor, pe cer lăuntric, mi s'au ivit porumbei...
 ... Am căzut în genunchi pe lespezi interioare de gând...
 ... Mi-ascult sufletul în piept, vioară...
 ... Încât pașii în mine i-ascult...
 ... Vă 'ntoarceți pașii spre lebăda tăcerii din mine...

ca să nu indice existența acelei tensiuni neapărat necesară arderii poetice. Și adesea modalitatea de exprimare poartă pecetea unei fericite coincidențe de ton cu atmosfera interioară:

Cruce de lemn, cruce de drum, seculară
 cu brațele întinse în țară,
 fiindcă simbolul, priveghea și moartea
 se trec dintr'o mână în alta,
 pe tine te-au pătruns slovele săpate cu dalta,
 ca pe Fiul Omului cuiele lumii...

 Ce ramuri sunt acestea întinse spre cer
 Vibrând un cântec primitiv prin sevă
 Și 'n mlădieri ispititoare de evă
 Imbrățișează 'n văzduh vr'un Dumnezeu stingher?

¹⁾ Ed. «Cartea Românească».

dând imagini remarcabile:

.....
Cuprinde-mi durerea în mâinile tale

Cum apele mării tăcerile lumii...

.....
Aci e o pasăre asasinată de raze...

sau parvenind la o expresie netocită de întrebuițări chiar când se servește de un material metaforic uzual:

De-atunci au ars în zodii atât noian de treceri

Și albastrimi de ceruri s'au oglindit în unde.

Dar tocmai fiindcă îi află aceste calități prețioase, voi face atent pe d-l Dima la primejdia de a se dori prea mult, în formă, neașteptat, ciudat, original și ermetic. În vocabularul, în imaginile și în tehnica ritmică a versului său, simți neconținut obsesia acestei noutăți, freamătul voinții de a fi tot mai îndrăzneț, tot mai concentrat sau tot mai obscur. Dau înadins mai mulți termeni ai acestei tendințe, tocmai fiindcă pare că nici d-l Dima nu este fixat către ce tinde. În orice caz nu către o exprimare organică, de vreme ce toată această permanent vădită căutare — mai ales formală — a sa, nu are alt rezultat decât, fie de a-l face să adopte, rând pe rând, tonuri străine — în imagini sau ritm — fie de a produce o discrepanță între cuvânt sau imagine și conținutul ei, între ceea ce vroia să spună, și instrumentul pe care îl alege ca să spună acest lucru. Faptul acesta merge atât de departe încât d-l Dima ajunge uneori să fie, în ritm, minulescian — ceea ce nu-mi pare a corespunde de loc cu propriile sale intențiuni, — iar alteori scrie, de pildă:

Desprind tălmăcirea gintei cu opinci de sub mausoleu,

Heraldul îndeletnic din penumbră de glie și stol

Vede drum tăiat de moarte cu sârg în elizeu

Și miraj vânat de stele cu arcuiri trase 'n gol...

unde mi se pare evident că a dispărut complet controlul alegerii cuvintelor, care astfel ajung să fie prezentate în libertate — nici pentru valoarea de sugestie muzicală, nici pentru rolul lor de « cheie » a jocului noțiunilor, nici pentru înțelesul lor comun, nici pentru capacitatea lor de aluzie asociativă — adică pentru niciuna din ipostazele în care — până la un punct — e admisibil ermetismul verbal, de care d-l Dima suferă, ca atâți alții, din proprie și inutilă voință...

ION I. CANTACUZINO

M. EMINESCO: *POÈMES CHOISIS*. TRADUCTION PAR L. BARRAL.

O traducere este întotdeauna o încercare zadarnică, dacă scriitorul, care se străduiește să toarne într'altă limbă o operă poetică, își începe lucrul cu nădejdea să redea ceva exact echivalent ca formă și ca conținut emotiv.

A pretinde să oglindești în versuri inspirația poetului cu fidelitatea necesară unei adevărate reîncarnări literare, înseamnă a dori o imposibilitate, ce se prezintă sub dublul aspect: unul de ordin material, altul sufletească.

Primul rezultă nu numai din tehnica specifică a versului, care variază după limbă, dar mai ales din fizionomia caracteristică fiecăreia, așa zice chiar din temperamentul lor, întru cât reacționează altfel față de sbuciumul sufletească sau de meandrele gândirii. Pe lângă sonoritatea și ritmul interior al unei limbi se adaogă și valoarea imponderabilă, dar esențială în producția poetică, pe care o au cuvintele independent de sensul lor, ceea ce crează traducătorului dificultăți mai mari decât găsirea echivalentului unor cuvinte, ce nu se pot traduce într'altă limbă fără a-și pierde semnificarea particulară sau farmecul izvorit din « euphoria » lor.

A doua piedică, cea psihologică, este inerentă inspirațiunii poetice. Momentul creației este unic prin natura sa; elanul sufletească nu se poate repeta sub aceeași formă și niciodată poetul nu va putea să se transpună într'o stare sufletească identică uneia anterioare. Cu atât mai mult nu se poate cere poetului traducător o reeditare spontană și proaspătă a unui act de creație care nu-i aparține; iar pe de altă parte și mai puțin am putea să-i pretindem să readune, cu migală și răbdare, elemente streine lui pentru a reface un întreg sintetic, ca într'un fel de joc de puzzle literar, dându-ne, la rândul lui, o adevărată poezie, căci acesta este țelul din urmă al oricărei traduceri de versuri.

Atunci, care este rostul tălmăcirilor poetice, dacă dela început și principal ele sunt condamnate să fie altfel (mai bune sau mai rele, este indiferent) decât originalul? Este oare suficient să se invoce necesitatea de a înfățișa altor popoare, chiar cu riscul de a-l desfigura întru câtva, geniul unui poet a cărui limbă le este aproape complet necunoscută? Sau, este oare posibil ca, în chip miraculos, un scriitor să reușească câteodată nu numai o transpunere justă de imagini și de idei, dar să ghicească, printr'o intuiție creatoare în felul ei, taina farmecului specific al unui poem și să fie inspirat, nu de ceea ce s'a reflectat în versurile ce le tălmăcește, dar de însăși vibrarea interioară a textului poetic. În acest caz, acesta nu i-ar sluji numai drept model ca formă și conținut vizibil, dar mai presus de toate drept element de inspirație directă. De sigur că, nici în acest caz excepțional, nu trebuie să așteptăm (și nici nu ar fi logic să o facem) o oglindire de o precizie matematică a originalului; însă atunci putem nădăjdui să găsim o atât de strânsă și adâncă înrudire poetică între cele două opere, încât traducerea să ne producă aceeași impresiune ca aceea pe care am încerca-o auzind o melodie scumpă cântată de o voce cu un alt timbru sau pe un alt instrument, căci chiar dacă uneori ea ar fi transpusă într'un ton relativ, o recunoaștem în esența ei; în jurul ei se țese același farmec indicibil, iar atmosfera sufletească vibrează la același diapazon lăuntric.

Citind traducerile Părintelui Barral din Eminescu am resimțit cât de adâncă poate fi minunea traducătorului, atunci când talentul său se ridică la nivelul creațiunii poetice. Din noianul de pilde, ce-mi răsăr din numeroasele pagini ale acestui frumos și substanțial volum, editat de J. Gabalda et C-ie din Paris, prin care geniul lui Eminescu devine accesibil cercurilor literare străine, fie-mi îngăduit să culeg, *exempli gratia*, unele crâmpie scurte și dispartate, fără a le mai confrunța cu originalul, cu care se suprapun ca formă și sens într'un chip

extrem de fidel, valoarea lor constând în acea atmosferă eminesciană, pe care poetul a știut să o evoace:

En se courbant sur les collines,
les profondeurs des lointains bleus
ont mis des étoiles divines
au fonds des eaux, aux fonds des cieux.

Des aulnes une ombre douce glisse,
mêlée au parfum du tilleul.
Ah! jouir enfin du délice
De nous retrouver vraiment seuls.

(Ah! laisse donc ce monde).

Déjà combien de jours, et combien vont passer
depuis l'heure sacrée où nous nous rencontrâmes;
je pense à nos amours qui mêlèrent leurs flammes,
merveille aux grands yeux purs, aux petits doigts glacés.
Oh! reviens inspirer de doux mots à mon âme;
ton regard à nouveau, sur moi viens s'abaisser;
ofrant à son rayon mon pauvre cœur blessé,
viens tirer de ma lyre un jeune épithalame.

(Déjà combien de jours).

Déjà s'écroulent monotones,
les dernières feuilles d'automne,
les champs sont tout déserts là-bas:
Ne viens-tu pas, ne viens-tu pas?

(Pourquoi ne viens-tu pas?).

Les prunelles somnolentes,
les oiseaux gagnent leurs nids,
dans les branches accueillantes.

Bonne nuit!

La source gémit légère,
tandis que le bois se tait;
les fleurs dorment au parterre.

Dors en paix!

Vers les juncs les cygnes glissent,
à la chute du soleil;
les anges te soient propices.

Doux sommeil!

(Les prunelles somnolentes).

Il me restee un désir:
dans le soir qui s'achève,
ah! laissez-moi mourir,
tranquille sur la grève.

Près du bois fraternel,
qu'en mon sommeil paisible,
sur les eaux impossibles,
tout serein soit mon ciel,
Ni banière enflammée,
ni cercueil précieux,
tressez-moi sous les cieux,
un doux lit de ramée.

(Il me reste un désir).

Părintele Barral s'a apropiat cu evlavie de Eminescu, l-a înțeles și l-a iubit. Acest călugăr-poet a pornit la lucru cu aceeași credință și cu aceeași sete de adevăr, cu care Sfântul Ieronim a început tălmăcirea Sfintei Scripturi din originalul ebraic. Nu avea oare dreptate abatele Brémond când afirma că originea fenomenului poetic este aceea a rugăciunii?

SANDU TZIGARA-SAMURCAȘ

PETRU COMARNESCU: AMERICA VĂZUTĂ DE UN TÂNĂR DE AZI ¹⁾

... O carte pe care am citit-o într-o singură noapte de dragul autorului. Tânăra generație, odinioară atât de solidară și care parcă îngăduia speranța unei armonizări din ce în ce mai revelante, se prezintă, azi, roasă de cei treizeci de ani de cari s'au apropiat membrii ei. Eu nu pot crede că o generație este o întâmplare, — cum sugera într-o conferință prietenul M. Vulcănescu, — și de aceea, ori de câte ori aud vorbindu-se despre generația tânără și compar ceea ce este cu ceea ce ar fi trebuit să fie, simt o strângere de inimă și alung, jenat, gândul. De oarece eu sunt pătruns de necesitatea generației. Cu alte cuvinte, eu nu mă pot împăca voit cu aserțiunea generației contingente. Or, dacă trec peste faptul că adevărul este supărător și dacă-mi pironesc cu stânga dreapta care scrie în clipa aceasta, atunci nu pot opri creionul meu de-a nu spune că, singurul om care a iubit generația tânără cu adevărat, crezând și în necesitatea și deci și în destinul ei, și care o iubește și acum, deși, de fapt, ea nu mai există de mult, este Petru Comarnescu. Omul acesta s'a epuizat, s'a chinuit, s'a zbatut, s'a compromis, a strigat, a scris, a gândit cum a putut și unde a putut. Nu este vina lui dacă, nefiind născut zeu, n'a putut decreta cu mâna întinsă deasupra neantului: *Fiat lux*. Și doar, slavă Domnului, tovarăși de drum și însingurare putea să aibă. Căci, România de azi numai de lipsă de băieți deștepți și savanți nu se poate plânge. Atunci de ce Petru Comarnescu este atât de singur? Ce demon de individuație împinge, pe fiecare din oamenii cari ar putea forma generația tânără, a un fel de-a se considera oarecum centrul pământului sau poate al cosmosului? Niciuna din acțiunile tinerei generații nu este specifică generației. Nici una din cărțile acestea nu sunt numai ale ei.

În fața a ceea ce face așa numita generație tânără nu simți faptul că, nici-meni nu putea înfăptui aceste lucruri, afară numai de dânsa. Setea de cunoa-

¹⁾ Ed. «Adevărul»; cu 11 gravuri și un fotomontaj de P. Grant.

ștere, proteismul vital, savantismul exotic, toate acestea au mai fost... Nu sunt numai ale noastre. Poate generația aceasta e mai limbută, mai libertină decât precedentele? Dar, în afară de acute caracterizări de bălci, nicio alta mai serioasă nu vine să arate specificul generației tinere. Generația tânără nu are o problemă a ei și numai a ei. Și nu are niciun stil al său. Mircea Eliade sau Emil Cioran, Mircea Vulcănescu sau H. H. Stahl, Petru Comarnescu sau Șerban Cioculescu toți puteau fi contemporani și cu Anton Pan și cu Boliac și cu Maiorescu și cu Bodnărescu. Numai cu Eminescu și cu Creangă nu puteau fi contemporani, după cum n'au fost nici cu Părvan, după cum nu sunt nici cu d-nii Nae Ionescu sau N. Iorga.

În acest mediu a apărut și cartea lui Comarnescu. Dacă tehnicește cartea lui Petru Comarnescu este ireproșabilă, dacă fotomontajul de pe copertă, al lui P. Grant, este unic la noi, nu tot același lucru se poate spune și despre stil. Și când spun stil, mă gândesc la acea manieră specifică numai ție de-a prezenta un fapt al vieții. Or, lipsa de stil a generației se resimte și în stilul lui Petru Comarnescu.

Știu, dacă vrei să vorbești despre viața lui Petru Comarnescu trebuie să părăsești cuvântul și să adopți cinematograful. Clișeul în mișcare, filmul, convine de minune lui Comarnescu. E prea mobil, prea face multe Comarnescu pentru a i se putea închipui, din cuvinte, un portret. Însă viața lui e alta decât o carte de a lui. O carte este un *terminus vitae*. Cu alte cuvinte, este ceva definitiv, caracteristic. Specificul ei este specificul tău. O carte terminată îți îngăduie să reia viața dela capăt, dar nu în același sens, adică să nu te repeți. O carte este, oarecum, o interdicție de-a te mai repeta, dar și oprire de a repeta pe alții. Imobilitatea este trupul morții iar moartea este atât de nemișcată încât, în fața ei, chiar și lucrurile se mișcă. Or, o carte este, oarecum, o moarte a noastră, nesimțită de alții, tănuțită de noi, o moarte ce reprezintă o veselie pentru lector și victorie pentru noi, noi ceilalți, ascunși. De aceea, ori care ar fi ea, adică ori care ar fi conținutul ei, cartea trebuie să cuprindă un început și un sfârșit. Chinezismul de-a crede că o carte este un fragment viu de viață, cu un început și un sfârșit indiferent, poate fi adoptat de orice om care nu se vrea pe sine stăpânitorul său însuși. Imi aduc aminte de Pascal care cerea un început desăvârșit al unei cărți. Știți, un început necesar, un început care să suspende viața înconjurătoare, așa cum bagheta dirijorului suspendă atențiile divergente din sală în clipa în care o ridică deasupra orchestrei ca un pisc superior de atenție, un început a cărei prezență să fie un determinism pentru libertatea lectorului.

Evident, cartea lui Petru Comarnescu e plină de sugestii, de arabescuri, de pitoresc, de gânduri. Dar toate vin într-o năvală așa de mare încât, după cum nu poți fotografia curgerea unui râu, tot așa nu poți extrage specificul acestui imens material răsturnat în plumbul linotipului de Petru Comarnescu. Simți că însuși autorul sfârșind de scris cartea a răsuflat ușurat ca după răsturnarea din spate a unei torturante greutate. Cartea lui Comarnescu nu-ți dă răsplata unui gând odihnitor. Solicitat în fiecare clipă de zeci de lucruri, autorul se sbate în rețeaua unei trăiri prodigioase la care concluziile nu au o valoare logică ci pur dinamică. O concluzie la Comarnescu înseamnă o întrebare, o răscruce de îndoieli. Dacă vorbește despre Constantinopol, despre Atena,

despre Los Angeles, despre Platon sau despre viteza automobilelor, Comarnescu se învârtă din întrebare în întrebare până când cartea întreagă devine o succesiune de vârtejuri... Ați văzut un fotomontaj cinematografic? Aceasta e cartea lui Petru Comarnescu. Și dacă la sfârșitul lucrării constăți că n'ai învățat nimic nou, în schimb îți dai seama că ai cunoscut un om, un om care s'a oferit cu atâta sinceritate, cu atâta sete de oameni, cu atâta curiozitate, încât ultima pagină în loc să fie o despărțire de autor este, de fapt, o frăție nouă.

PETRU MANOLIU

D. RUSSO, *CRONICA MOLDOVEI* de N. CHIPARISSĂ (1716 — 1717).
Extras din Revista Istorică Română, III (1933). București 1934.

Asupra cronicii lui Nic. Chiparissă, care povestește victoria lui Mihail Racoviță asupra Nemților în 1716—1717, aveam, până la studiul d-lui D. Russo, prea puține cunoștințe, uneori puțin sigure și chiar greșite. Em. Legrand publicase (1888) textul grecesc al cronicii. Al. G. Șuțu publicase traducerea acestui text (Iași 1889—1890). C. Erbiceanu publică și el (1888) textul grecesc al cronicii dar după un alt ms. decât acela al lui Legrand și-l însoțește și de traducerea română; iar d-l N. Iorga (în 1901 și 1926), bazat pe aceste publicațiuni de texte, adăugând știrea că msul Acad. Rom. Nr. 157 păstrează o traducere mai veche (din sec. XVIII) a cronicii grecești, ne-a dat o analiză a cronicii; ajunge apoi la concluzia că cronica grecească are românismul (ζάλη = jale, *ῥά πιάσων γλώσσαν* = a lua limbă) lexicale sau de sintaxă, ceea ce ar presupune că Grecul Chiparissă a scris cronica în românește întâi. La argumentul de mai sus adăogă și forma curgătoare a traducerii vechi, ceea ce îi dă înfățișare de original. Apoi, imediat, ne spune d-sa: « am fi totuși aplecați a crede că în grecește a fost alcătuită întâia lucrare... » care apoi s'a tradus în românește.

D-l Russo arată, mai întâi, că Erbiceanu și Șuțu, traducătorii din urmă, n'au știut de versiunea română din sec. al XVIII-lea, care rămâne superioară traducerilor lor, prin exactitatea ei. Traducerile lui Șuțu și Erbiceanu au de multe ori greșeli, omisiuni și intervertiri nelogice.

În al doilea rând ne dovedește, printr-o largă erudiție, că românismele textului grecesc, cât și forma curgătoare a versiunii române, care puseseră în nesiguranță pe d-l N. Iorga cu privire la limba originalului, sunt argumente neîntemeiate. Din contră, ele sunt expresiuni pur grecești (a doua, răspândită în mai toate limbile); versiunea rom. este de multe ori de neînțeles fără consultarea originalului grecesc; în fine, ea cuprinde multe grecisme: toate acestea duc spre concluzia că *originalul cronicii s'a scris în limba greacă*. Autorul face și o analiză a cronicii, pentru a arăta valoarea ei documentară (informația e sigură și bogată) și independența cronicilor lui Neculce, Pseudo-Muste și Pseudo-Amiras, față de cronica lui Chiparissă.

Studiul literaturii românești vechi, atât de strâns legată de fondul culturii Sud-Est europene, cea slavonă, bizantină și neogrecescă oferă un domeniu vast de cercetări, ridică o sumă de probleme metodice care rar se pun și altor literaturi. Între erudiții noștri, autorul studiului citat este singura autoritate ce poate rezolva în modul cel mai clar și mai convingător, aceste probleme metodice.

DAN SIMONESCU

VOLUMUL IV DIN «STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE»

de I. E. TOROUȚIU

Cu stăruința omului îndrăgostit de lucrul său și cu dărnicia unui Mecena plin de datorii, Prof. I. Torouțiu ridică al patrulea etaj la ciclopicile «Studii și Documente Literare».

Acest voluminos tom — peste 500 pagini — este tot pentru «Junimea», căreia, după socotelile noi, urmează a i se închina încă două volume. Il prețuim îndeosebi pentru cuprinsul său excepțional de bogat: Eminescu (mai mult de 300 pag.) iar restul: Xenopol și procesele-verbale sau «prescriptele verbale» ale «Junimii» între 1865/6 și 1871/74, ținute de A. D. Xenopol.

«Convorbiri Literare» își dau contribuția prin «Amintirile fugare despre M. Eminescu» de Mite Kremnitz (Ce magic trebuie să fi sunat în urechile lui Eminescu numele drag de Mite!). D-l Torouțiu dă în afară de traducerea românească și originalul text german al acestor amintiri dedicate d-lui Tzigara-Samurcaș.

Din scrisorile eminesciene consemnăm în deosebi aceea, găsită în manuscrise ca ciornă greu de descifrat și adresată, probabil pe la 1874, unei reviste germane (care?). Tonul e de aspră dojană pentru chipul cum e înfățișat Schopenhauer, la același nivel cu alții: Hegel, Fichte și chiar Hartmann — care, se știe, e un schopenhauerian ce recunoaște însă parțiala valoare a filozofiei lui Hegel. «Spuneți-mi, vă rog, cu ce v'a păcătuit nenorocitul de Schopenhauer de-l puneți în același rând cu d-l consilier aulic Hegel, Fichte, Hartmann e tutti quanti». (117—18). Totuși la noi, de curând Eminescu a fost și el pus alături de Hegel, deci, a fost proclamat hegelian «fără voe și știință» și totodată consecvent schopenhauerian. Sau e cu Schopenhauer, sau e cu Hegel. Cu amândoi se dă Hartmann, dar Eminescu nu-l vrea. Sau poate Eminescu a evoluat dela hegelianism la schopenhauerianism, cum au făcut atâția după 1860? Cine poate instrumenta serios o astfel de dovadă? Niciun text eminescian nu ne îngăduie această exegeză. Nu oricine vorbește de «popor» sau de «flux și reflex» e hegelian. Cu asemenea metodologie istoriografică toți ieșim hegelieni — când e la modă Hegel.

Partea a doua — Xenopol — ne aduce o îndoită surpriză. Întâiu, este «Istoria ideilor mele», în care Xenopol vorbește și de originea sa etnică. Tatăl său «e numea Brunsevic și se credea de neam «anglosaxon»; plecat în lume din pricina unei dragoste nefericite și după rătăcirii, e svârlit ca o epavă pe pământul ospitalier al Moldovei. D-l Torouțiu e favorabil acestei teze, respingând energic «legenda» originii evreiești, până azi aproape unanim primită.

În al doilea rând «prescriptele verbale» ale Junimii, păstrate de cel ce le redacta de «junele» Xenopol, restabilesc un adevăr, denaturat de Gh. Panu în ale sale «Amintiri». Eminescu citește în seara de 1 Septembrie 1872 nuvela «Sărmanul Dionis». Plictiseală și stupefacție, declară Gh. Panu, care se dă ca prezent, împreună cu ceilalți doi «Români»: Tasu și Lambrior. Din procesul-verbal reiese că acești trei «Români» nu erau de față la acea ședință. Panu brodează dar pe spusele altora și-și dă importanța martorului auricular. Poate că și celelalte «Amintiri» sunt pe același neobișnuit calapod. De ce atunci falșul titlu de-

« Amintiri »? Poate fiindcă memoria minte pe cel ce nu vrea să fie sincer față de sine și nu poate fi corect față de alții.

Dar acest al patrulea tom are multe alte zăcăminte, la care face să revenim cu folos.

M. FLORIAN

« MORMOLOCUL », de PROFIRA SADOVEANU. Roman

În timp de câțiva ani, literatura românească s'a îmbogățit cu două romaniere feminine, de o vârstă puțin depășită azi de majoratul legal: Marta Rădulescu și Profira Sadoveanu. D-ra Marta Rădulescu cu opera d-sale « clasa 7-a » s'a consacrat ca un talent, dar îmi face impresia că lucrarea debutului și a consacrării este superioară celorlalte, deși ar trebui contrariul.

Cu d-ra Profira Sadoveanu lucrurile stau altfel: lucrarea d-sale de debut nu-i oferă consacrarea deplină, dar asigură un drum de posibilități artistice. Mai întâi de ce-l intitulează Roman?

Era mult mai nimerit, dacă-l numea amintiri din copilărie. Creangă le-a intitulat așa și amintirile lui cuprind o viață de om ce nu seacă niciodată. Romanul presupune un conflict, o acțiune, personaje, analiză psihologică.

Aici toate acestea lipsesc. Nu are nici interiorizarea psihologică, abuzul analitic al lui Proust, sau Gide. De altfel nu e un păcat, dar un român în tot cazul e pretențios. Judecând, romanul d-rei Profira Sadoveanu păcătuiește prin lipsa unui conflict dramatic. Un singur personaj își plimbă copilăria de burghez în toate jocurile și în toate escapadele primei paști a vieții. Din când în când proiectează o lumină incandescentă asupra personajelor, care tocmai că sunt prea multe, ele se confundă unele cu altele, fără să dea putința unei individualizări definitive. Iar acțiunea întru cât n'are o pasiune care să-i ofere un obiectiv, este fragmentată ca într'un carnet de memorii zilnice, oferind aspectul unor povestiri izolate, fără să se închege. De aceea capitolele se pot citi izolat cu destul succes fără ca economia operei să sufere. Așadar, opera este lipsită de elementele romanului. Privită ca simple amintiri din copilărie, cartea d-rei Sadoveanu este o literatură ce merită să fie luată în considerație totuși.

Evenimentele copilăriei comune mai tuturor — sunt descrise cu o adâncă sinceritate, care face valoarea propriu zis a operei. Romanul n'are nevoie de o sinceritate violentă ci de creație care e mai mult decât sinceritate. El cere motivare psihologică, verosimilitate și realizează personaje obiective, care au o viață independentă de autor. Și această obiectivitate presupune o sinceritate, ce e mascată, fiindcă nu asta interesează, în roman, în primul rând.

În amintiri, unde scriitorul este eroul principal și unde nu se ridică până la creații de personaje, sinceritatea este o condiție de prim ordin.

Copilăria vieții de burghez este redată și de d-l Teodoreanu, în Medeleni. Dar la d-l Teodoreanu copii sunt precoci, născuți filozofi, nu literați. Poetul nu se poate transpune în psihologia copilului, de aceea copilăria din Medeleni este convențională, livrească. Copilăria d-rei P. S. e mai naturală. Fără să aibă ironia incisivă și umorul Martei Rădulescu, Mormolocul redă un suflet sănătos, echilibrat, în care germinează instinctele și se plămădesc virtuțile.

Aci observăm duioșia copilului alături de cruzimea lui, supunerea oarbă, alături de încăpățănare, îndrăzneala vinovată alături de timiditatea stupidă, toate arătate natural, fără ostentație. Lipsa operei este în selecția materialului. Nu orice împrejurare din viața copilului merită povestită, dacă nu-i găsești farmecul ei particular. Trebuie o selecție. D-ra Profira Sadoveanu n'a făcut-o. De aceea amintirile d-sale fragede și exacte ca un jurnal de zi, devin fără interes, fiindcă n'a putut transforma tot materialul brut, în substanță, în imagine poetică.

«Senzația și sentimentul pot să fie alterate într-o zi prin meșteșug, dar amintirea emoțiilor din tinerețe rămâne proaspătă în minte și cu acest material incoruptibil poetul construiește cele mai frumoase opere ale lui, *opere trăite*» zice Guyau.

D-ra Profira Sadoveanu are acest material al copilăriei la îndemână, care poartă în adevăr o prospețime necontestată, dar nu toate evenimentele dau poezia, cum nu toate florile degajează un miros plăcut.

Opera d-rei Profira Sadoveanu n'o consacră, dar îi dă garanția unor serioase posibilități poetice.

C. GEROTA

UN MODEL DE PROBITATE ȘTIINȚIFICĂ!

Impresionant și plăcut lucru, este omul de știință care se confundă cu însăși materia pe care o tratează, atunci când, pe de-asupra mai este și stăpânul unei tehnici de lucru, riguros științifice: ceea ce afirmă el este literă de evanghelie pentru toți cei ce îl citesc.

Dar încă mai impresionant și mai plăcut e atunci când materia pe care o tratează omul de știință este ea însăși impresionantă. Folklorul românesc a avut întotdeauna parte de asemeni oameni de știință. Astfel, acum câțiva ani apăruseră volumele d-lui Vulpescu Mihail, care «elucidau problema folklorului muzical», pentru că el însuși era «neam de neamul lui un muzicant popular», poporul român confundându-se chiar cu dânsul, cântând ca dânsul, improvizând ca dânsul, după cum am arătat cândva într-o cronică pe care i-o închinam în Arhiva pentru Știința și Reforma Socială. În anul trecut a mai apărut un alt folklorist, care și el urmează pe aceeași cale: se confundă cu poporul român. E d-l Niculescu T. Varone, care ne afirmă că «a strâns tot» ce se află astăzi și ce s'a aflat cândva, în materie de jocuri populare românești. Nu e puțin lucru, pentru că știut este că muzica și jocul românesc sunt însăși «esența specifică a poporului acestuia».

Oricât de sceptic ai fi, îți vine greu a mai lua cuvântul: a te îndoi de unul din acești doi folkloriști, gemeni, este a te îndoi de ceea ce ei personifică, adică este a te îndoi de folklorul românesc, deci a te îndoi de poporul românesc el însuși. Incomod lucru, chiar pentru timpuri mai lipsite de stare de asediu ca cele de astăzi. Mai bine și mai prudent este să li te închini și să spui și tu la fel cu ei. Onoare oamenilor cari «știu tot», și întruchipează, în stil ditirambic, «esența poporului românesc».

Totuși, câteva chestiuni de amănunt, care vor apărea secundare față de copleșitoarea importanță a sentimentului patriotic în dosul căruia se ascund folkloriștii, pot fi ridicate: sunt chestiuni de metodă științifică. Și aci putem

afirma fără ezitare, că de pildă și d-l Niculescu T. Varone, ca și d-l Vulpescu, practică... — cum am putea spune? — împrumutul neîngăduit din munca altora. Neștiind însă despre ce este vorba, folosesc cele împrumutate în chip cu totul eronat. Și uneori de-a-dreptul și conștient fraudulos. Să dovedim cu câteva mici pilde:

D-l Niculescu T. Varone publică în broșura sa « Jocurile noastre Naționale », 32 de fotografii. Aceste fotografii sunt « luate la fața locului », afirmă autorul. Orice fotografie e luată la fața locului. Fraza nu are sens decât dacă prin ea înțelegem că fotografiile jocurilor acestora sunt făcute în satele respective, de către d-l Varone sau un fotograf al lui.

În realitate procedeul este mai simplu: există un Institut Social Român care după cum se știe, a făcut vreo șapte campanii de cercetare a satelor. Există și un fotograf al Institutului Social Român. Oricine vrea deci să ia « fotografii la fața locului » profitând de lipsa de suficientă priveghiere a I. S. R-ului, se adresează fotografului lui, și îi cumpără un stoc din domeniul care îl interesează.

Procedeul este însă buclucaș: fotografii nefiind folklorist, nu știe precis ce anume înseamnă lucrurile pe care le-a fotografiat. Folkloristul, amator de « fotografii la fața locului », este deci obligat să improvizeze el însuși o semnificație a fotografiei, ceea ce îi vine ușor dacă ne aducem aminte că el « știe tot ». Rezultatul e cam următorul: publică greșit jocuri din Fundul Moldovei (cum a făcut d-l Vulpescu); publică o țărancă din Valea Milcovului, drept o țărancă din Vrancea (cum a făcut d-l Oprescu); sau face ceea ce vom vedea de îndată, mai pe îndelete, că face d-l Niculescu T. Varone.

Și anume: reproduce greșit fotografii din articolul d-nei Floria Capsali, publicat în Arhiva (fot. 3 și 4); O horă, care nu se numește acolo așa, din Drăguș. (fot. 9). O sârbă jucată de ficiori din comuna Șercaia, care de fapt e din Drăguș și nu e sârbă. (fot. 10) O ardeleană din Drăguș, care nu este din Drăguș (fot. 9). Iar în lotul celor 4 fotografii furate I. S. R-ului cu privire la Runcu, găsim o adevărată capo d'operă a metodei de lucru științific de care ne ocupăm: e fotografia Nr. 22, intitulată « Sârba înainte, bătută pe burdii (cântată pe coarda groasă a vioarei) jucată de flăcăi în comuna Runcu, județul Gorj ».

Să mă ierte Dumnezeu, dar o sârbă bătută pe burdii nu se pomenește în Runcu. Nu s'a pomenit în tot cazul în acea zi în care fotografia a fost luată de către noi (pot spune « noi » deoarece am participat, cu oarecare rol de conducere, în acele monografii ale I. S. R-ului). Dar te pomenești că d-l Varone știe mai bine decât noi, ce am cules. O fi sârba în chestie « bătută pe burdii ». Dar d-l Varone adaogă « în stânga, pe al doilea plan, se vede Mița Curegiu, renumită « chităreasă », dela care am auzit multe și frumoase cântece populare românești ».

Îți stă mintea în loc, pur și simplu! D-l Varone a mers în Runcu « la fața locului » și a auzit dela Mița Curegiu cântece « multe și frumoase ». Această așa zisă Mița Curegiu nu există în Runcu. Pe fotografie se vede chipul Ioanei Zlătaru, dintr'un taraf pe care acum îl cunoaște oricine, de când a fost înregistrat, pe plăci, de Societatea Compozitorilor Români.

D-l Varone-Curegiu nu se sfiește să întrebuițeze fraudă cea mai patentă din câte se pot închipui!

Pe lângă această dovadă de conștiinciozitate folkloristică nu mai apar decât ca fleacuri celelalte critici pe care voiam să le facem, cum de pildă fotografia celor 3 (trei) călușari care reprezintă, desigur sintetic, « călușeri din Județele: Sălaj, Someș, Năsăud, Bihor, Cluj, Mureș, Turda, Alba, Târnava-Mică și Târnava-Mare », luați tot « la fața locului » adică la un fotograf a la minut în fața unei pânze pictate. Ce să mai protestăm împotriva « tarafului din Muscel » care e o parte din taraful din Argeș al lui Ioniță Bădiță, înregistrat pe plăci tot de Soc. Compozitorilor, sau de seria de fotografii luate la O. N. E. F. în care « se vede d-l Gh. Preot Radu Vasilescu jucând cu d-ra Ioana Ticu ». De ce să ne aducem aminte de o altă fotografie interpretată de d-l Varone, într-o carte anterioară unde se arăta « tot » costumele naționale, drept « flăcău și fată din Fundul Moldovei » și care în realitate era fotografia a două studente ale Seminarului de Sociologie cărora le venise prostul gust să se costumeze în băiat și fată, spre nenorocul folkloriștilor care « știu tot ».

Ar fi de prisos. Există o impunitate, pare-se, în domeniul muncii științifice. Fiecare e în drept să lucreze prost și necinstit, la pândă fărîmăturilor colegilor săi de muncă, cu condiția să lucreze entuziasmat. Ar fi însă timpul să băgăm de seamă că acest entuziasm este foarte profitabil entuziaștilor și să luăm hotărîrea ca, dacă iertăm pe cei ce lucrează cu bună credință însă greșit, să nu mai tolerăm pe cei ce lucrează și prost și necinstit.

HENRI H. STAHL

DIN ARHIVA LUI DUMITRU BRĂTIANU

Acte și scrisori din perioada 1840 — 1870 publicate, cu o schiță biografică, de *Al. Cretzianu*, 2 vol., 8. Imprimeria Independența 1933 — 34. (Vol. XXII și XXIII din publicațiile Așezământului Ion C. Brătianu).

Insuși titlul, deosebit de al altei recente publicații similare, care a stărnit atâtea contraziceri și rectificări, ne indică sobrietatea și probitatea sub care ni se înfățișează câteva din ineditele și interesantele documente ale lui Dumitru Brătianu, aflate în păstrarea fiului său, Dr. Dinu Brătianu, care de curând a dăruit Bibliotecii Fundațiunii Universitare Carol I o serie de broșuri rare din aceeași epocă.

Asupra personalității, încă prea puțin cunoscută, a sincerului patriot ce a fost fratele mai în vârstă al marelui Ion C. Brătianu, volumul întâi conține un studiu amplu, a cărui obiectivitate și demnă ținută fac cinste autorului, Consilierului de legație Al. Cretzianu, ginere al Doctorului Dinu Brătianu.

Din simpla înșirare a faptelor, fără alte comentarii, reiese însemnătatea covârșitoare pe care Dumitru Brătianu a avut-o în epoca așa de turbure a zămisirii patriei române, înainte și după Unirea Principatelor. Pe când unii activau în țară, Dumitru Brătianu din străinătate a dat cel mai puternic sprijin cauzei naționale, știind să profite de toate curente politice din Apus pentru a dobândi țării sale « rangul ce i se cuvenea în marea familie a popoarelor civilizate ». Era dintre toți apostolii românismului cel mai apreciat și mai iubit de principalele personalități politice ale vremii, Michelet prezentându-l lui Ledru Rollin ca « *l'un des fondateurs de la liberté valaque et le premier penseur de ce pays* ». Altădată, același Michelet, apreciind rapoartele așa de concise

și clare ale lui Brătianu, scrie lui C. A. Rosetti: « *votre ami est un grand écrivain, vous devez l'engager à écrire* ». Intr'adevăr scrisorile și documentatele pledoarii ale lui D. B. în favoarea țării sale contrastează grozav prin conținutul lor serios și forma lor impecabilă cu romantismul avântat al colegilor săi de luptă, și al lui C. A. Rosetti în special. Dintre entuziaștii pribegi însă, tot D. B. are primul viziunea clară a marilor realizări viitoare, semnând în 1850 un apel către poporul român, prin care îl anunță că « *în curând va suna buciul învierii dela Tisa până la Marea Neagră* ».

După enumerarea importantelor misiuni ale lui Dumitru Brătianu în streinătate, ni se înșiră pe scurt și activitatea sa politică sub Vodă Cuza și sub Carol I pe care, în calitate de primar, îl întâmpină în Capitala țării, tot el prezidând mai târziu, ca Ministru Președinte, serbările Intronării Primului Rege al României independente, la a cărei realizare își consacrase toată viața, luptând cu aceeași energie chiar atunci când toți din jurul lui obosiseră sau își pierduseră nădejdea. Dovada eficacei sale activități ne-o dau scrisorile și mai ales documentatele sale rapoarte (semnalăm în special pe cel din Ian. 1849 către Lord Palmerston, p. 136—171) reproduse, cu prețioase adnotări, în cele două volume, fără ajutorul cărora nu se va mai putea scrie istoria definitivă a alcătuirii României moderne.

Impresionantă este, cu toată stăpânita ei conciziune, concluzia prin care conștiințiosul biograf încheie studiul său asupra lui Dumitru Brătianu, care, « *dacă nu i-a fost dat să se bucure mult de amețitoarea voluptate a puterii, a avut în schimb suprema satisfacție de a duce o viață pe care n'a pătat-o niciun compromis dubios, nicio tranzacție cu propria lui conștiință* ».

Vitregia soartei, favorizată mai ales de neînțelegerea răuvoitoare a contemporanilor săi, l-a urmărit pe Dumitru Brătianu, întocmai ca și pe emulul său de mai apoi, Petre Carp. Dacă acești aleși ai neamului n'au putut realiza decât parțial patrioticele lor intențiuni, ne-au lăsat în schimb unele sentințe, care vor lumina încă viu în decursul vremurilor conștiința generațiilor viitoare.

Inspăimântat de destrăbălarea guvernului condus de fratele său mai mic, Dumitru Brătianu trecu, în 1884, în capul opoziției unite, după ce, în plină ședință a Camerei, a formulat aspra cerință: « *Hoții la pușcărie, bănuții la carantină și oameni cinstiți la lucru* ».

Tot astfel și Petre Carp aplica, în 1911, « *fierul roșu* »¹⁾ prin memorabila sentință că « *omul politic trebuie să fie corect în viața privată și dezinteresat în viața publică* », urmată de încă mai teribila apostrofă adresată lui Take Ionescu: « *talentul nu justifică toate incarnările, după cum frumusețea nu scuză toate prostituțiile* ».

Cu acest trist bilanț se încheie activitatea politică a doi dintre cei mai de seamă gânditori și luptători ai țării, Dumitru Brătianu având slaba consolatie de a închide ochii, în 8 Iunie 1892, ca urmaș al decedatului său frate la șefia partidului liberal, la a cărui reorganizare a lucrat până la ultima sa suflare.

Al. T.-S.

¹⁾ Radu Budișteanu: P. P. Carp; Convorbiri Literare, 1933, p. 337-8.

REVUE DE LITTÉRATURE COMPARÉE, XIV (Ian.-Mars 1934, Paris), număr consacrat Europei centrale. Cuprinde material de mare însemnatate pentru istoria literaturii române și a popoarelor învecinate cu noi.

Primele pagini ale articolelor de fond sunt consacrate literaturii românești, prin Studiul d-lui N. Cartoian, prof. univ. la București, *Les premiers éléments occidentaux dans la littérature roumaine*, expunând manifestările cele mai caracteristice ale literaturii române, izvorite din contactul cu literatura și civilizația occidentală. Deși literatura noastră s'a dezvoltat în sfera influenței orientale, totuși cercetările autorului au scos la iveală o serie întreagă de opere literare, care își au originea în Occidentul îndepărtat. Chiar când nu se poate determina prototipul occidental (cazul celor mai multe din cărțile vechi bisericești, sec. XV și XVI), acestea sunt arătate ca efecte ale unor reforme religioase apusene. În al doilea rând studiază, în cronologie, aportul Italiei pentru literatura veche românească: influența tiparului venețian, texte poporane (considerațiuni însemnate asupra Vicleimului). Din Polonia ni se transmite ideea istoriografiei naționale, care va revendica latinitatea și unitatea neamului. Dar și *Ceasornicul Domnilor* îl traduce N. Costin din latinește, versiunea lui Wanckelius din Polonia. Se schițează admirabil notele occidentale ale personalităților lui D. Cantemir și a Stolnicului Const. Cantacuzino. Din epoca Brâncoveanului, *Pilde filosofesti*, 1713, nu ne îndreaptă spre un original italian, ci spre unul francez. Arată apoi căile indirecte de pătrundere a operelor literare occidentale la noi; din grecește se traduc în românește opere occidentale, cum de ex.: Critil și Andronius (1754), Bertoldo, Zabava fandasei (1788), ș. a. Autorul termină arătând contribuția Franței: romanul Troiei, Imperie și Margaronă, Telemaque, școli, institute.

Asupra multora din operele amintite d-l C. a publicat monografii speciale; asupra altora studiile sunt în curs de publicare. Faptul acesta se resimte și în expunerea generală: informații bogate se succed cu claritate, în ordine, cu interpretări uneori deosebite de ale istoricilor literari, dar bine susținute.

În partea *Notes et documents* (p. 166—180) d-l B. Munteanu publică *Les influences orientales en Roumanie*, utilizând cu pătrundere izvoare sigure: lucrările d-lor Iorga, Russo, Cartoian. Tot d-sa, sub titlul: *Un écho tardif de l'hotel de Rambouillet en Moldavie (1783)* face (p. 189—190) o dare de seamă asupra cărții: N. Condeescu, *Istoria lui Alfidalis și a Zelidiei*, Buc. 1931, unul din primele romane franceze (autorul este V. Voiture, 1638) în limba română, tradus din îndemnul boierului Darie Dârmonescu.

Străinii găsesc în acest bogat număr al revistei franceze o înfățișare completă a literaturii românești sub aspectul influențelor: cea orientală, cea occidentală. Românii găsesc fondul de idei și simțiri care au frământat popoarele învecinate cu noi. Dealtfel programul revistei nu este altul decât studiul comparativ al literaturilor.

DAN SIMONESCU

BULETINUL INSTITUTULUI AMERICAN DIN ROMÂNIA, vol. I, Nr. 1

Institutul american din România, de sub președinția d-lui Mihail Oromolu, a început, din Ianuarie anul acesta, publicarea unui buletin trimestrial, care să

înlănească Românilor urmărirea cât mai de aproape a vieții culturale din Statele Unite. Directorul acestei publicații este d-l profesor Nicolae Petrescu. Cunoștințele d-lui Nicolae Petrescu despre cultura și așezămintele americane, verificate prin numeroase publicații, sunt o cheazășie că Buletinul Institutului American va aduce reale servicii.

Pentru noi Români, Statele Unite trăesc prin industria lor atât de impunătoare, prin tehnica cinematografică, prin sporturi mai mult sau mai puțin brutale, în fine prin faimoasele bande de gangsteri și excroci de tot felul. Numai pentru o neînsemnată parte a poporului nostru, America interesează și ca model de organizație administrativă și de experiențe economice și financiare.

În numărul acesta, pe lângă articolul d-lui Petrescu, în care se examinează cu pricepere mijloacele menite să ducă la apropierea culturală între România și America, găsim studii despre: « Concepțiile moderne ale medicinei preventive în Statele Unite (de Ștefan I. Dumitrescu); Situația economică în Statele Unite (De Wally dr. Gh. Alexandrescu) etc., adică numai articole cu caracter științific. Despre literatura și arta americană, care ar interesa atât de mult, nimic. D-l profesor Petrescu ne promite crearea unui bibliotecii la Institutul American, în care publicul românesc să găsească « cele mai reprezentative lucrări din domeniul literaturii ». Biblioteca aceasta va fi, fără îndoială, de mare folos. Dar adevărata propagandă a literaturii americane, selecționate, s'ar face cu incomparabil mai bune rezultate și mai puține cheltuieli, printr'o publicație periodică.

FAMILIA. Seria III, Anul I, Nr. 1, Martie 1934.

Cu toată criza, vitrinele librăriilor sunt asaltate de publicații noi. Dacă printre ele sunt multe de o neînsemnată valoare, se găsesc totuși destule, care să răspundă unui nevoi de mult simțită. Din acestea din urmă face parte revista « Familia », care din Martie a. c. și-a reluat la Oradea, apariția pentru a treia oară. O revistă nouă își justifică de obicei existența printr'o doctrină deosebită de a celorlalte. După mărturisirea d-lui G. Tulbure, revista « Familia » nu are o doctrină, după cum de altfel nici înainte n'a avut. Totuși reapariția ei trebuie primită cu tot entuziasmul, mai ales în condițiunile admirabile în care se prezintă, căci va afirma cultura românească într'un colț al Țării, în care numărul periodicelor străine este covârșitor. Și dacă odinioară revista lui Iosif Vulcan se putea citi numai la opaiț și cu obloanele trase la fereastră, la a treia sa apariție, menită să corespundă aceleiași nevoi de afirmare a culturii românești, « Familia » are dreptul să ocupe locul de cînte printre publicațiile orădene, mai ales dacă va păstra nivelul primului număr.

La numărul pe Martie colaborează d-nii: Al. T. Stamatiad, Al. Iacobescu, Silviu Roda, C. Miu-Lerca, George A. Petrea, etc. (versuri); M. G. Samarineanu, Horia Furtună, George Acinteanu etc. (proză); studii au d-nii G. Tulbure, prof. G. Sofronie, un vechiu colaborator al Convorbirilor, Sever Stoica, A. Cosma etc.

Cronica literară este scrisă de d-l Octav Suluțiu. D-l Romulus Dianu face o dare de seamă despre Pactul Balcanic și importanța lui practică.

D. C.

Josef. Haldovau
Tr. Misivara
9.10.94.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

APRILIE 1934

	Pagina
<i>Liviu Rebreanu:</i>	Ianuarie 295
<i>Mircea Eliade:</i>	Glose pentru omul nou 302
<i>Emil Gulian:</i>	Ciclu din «Duh de Basm» 306
<i>Constantin Fântâneru:</i>	Moartea anotimpurilor 311
<i>Ilariu Dobridor:</i>	Intellectualitate și cultură 322
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Columna Traiană 331

CRONICI

<i>Al. Busuiocanu:</i>	Forme și colori 337
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Corcirea ouălor de Paști 341
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Fresca proaspătului D. Prof. Oprescu 344
<i>Henri H. Stahl:</i>	Culegeri de folklor 346
<i>Dumitru Cristian Amzăr:</i>	Ce înseamnă a învăța filosofie 349

IDEI, FAPTE, OAMENI

Răvașul lui Carageale către P. Missir. — Tradiționalism fără tradiție sau bonjurism gen 1934? — Cea mai nouă generație... — Parastasul «modernismului». — Pe marginea revistelor românești din Ardeal. — Din reformele d-lui ministru de finanțe, Victor Slăvescu. — Alain.

CĂRȚI, REVISTE

Romanul unei generații: «Întoarcerea din rai», de Mircea Eliade. — O «ediția doua»: «Velerim și Veler Doamne», de Victor Ion Popa. — O sumă poetică: «Pasărea de lut», de Ion Pillat. — O antologie ciudată: a «imaginilor!» — Un debut: «Lumini în interior», de Ștefan Dima. — M. Eminesco: Poèmes Choisis, trad. par L. Barral. — Petru Comarnescu: America văzută de un tânăr de azi. — D. Russo: Cronica Moldovei de N. Chiparissă. — I. E. Torouțiu: Volumul IV din Studii și Documente. — Profira Sadoveanu: Mormolocul. — Un model de probitate științifică! — Din arhiva lui Dumitru Brătianu. — Revue de littérature comparée, XIV. — Buletinul Institutului American din România. — Familia.

M. O., IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI V
1934

10

(57)

161640

S
1P

(2579)

PREȚUL 20 LEI